

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

**TOPLUMSAL ÇÖZÜLME VE DİN OLGUSUNUN SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ
AÇISIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ: KAYSERİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ahsen Büşra KOÇAK

Danışman
Doç. Dr. Hasan YAVUZER

Nevşehir 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

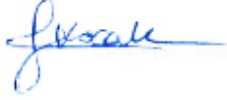
Ahsen Büşra KOÇAK

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Toplumsal çözülme ve din olgusunun sosyolojik bir bakış açısıyla değerlendirilmesi: Kayseri örneği” adlı Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
Ahsen Büşra KOÇAK

Danışman
Doç. Dr. Hasan YAVUZER

Sosyoloji Ana Bilim Dalı Başkanı
Doç. Dr. Hasan YAVUZER,
İmza

KABUL VE ONAY

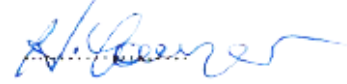
Doç. Dr. Hasan YAVUZER danışmanlığında Ahsen Büşra KOÇAK tarafından hazırlanan “Toplumsal Çözülme ve Din Olgusunun Sosyolojik Bir Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi: Kayseri Örneği” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

17 /07/2019

JÜRİ

İMZA

Danışman : Doç. Dr. Hasan YAVUZER.....

Üye : Doç. Dr. A. Burak KAHRAMAN.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Neval KARANFİL.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 16.08/2019 tarih ve 2019.32-758 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

16.08/2019

Doç. Dr. Vedat AKTEPE
Müdür
Enstitü Müdürü

TOPLUMSAL ÇÖZÜLME VE DİN OLGUSUNUN SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ AÇISIYLA DEĞERLENDİRİLMESİ: KAYSERİ ÖRNEĞİ

Ahsen Büşra KOÇAK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana
Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Haziran 2019 Danışman: Doç. Dr. Hasan

YAVUZER

ÖZET

16. yüzyıldan bu yana toplumsal açıdan pek çok değişim yaşanmıştır. Bu değişimleri meydana getiren olguların içerisinde hiç şüphesiz aydınlanma, sanayileşme, modernleşme, küreselleşme gibi süreçler vardır. Aydınlanma ve sonrasında gelen modernleşme, sanayileşme, sekülerleşme ve küreselleşme gibi süreçler ulusal ve uluslararası pek çok değişim ve dönüşüme sebep olmuştur. Bu değişimlerin sonucunda başta din ve dini değerler olmak üzere pek çok alanda ve toplumsal ilişkilerimizde de dönüşümler yaşanmıştır. Bu gibi dönüşümler genel anlamda sosyal çözülme olarak adlandırılmaktadır.

Bahsedilen değişim ve dönüşümün olumlu pek çok yanı mevcuttur. Ancak bu çalışmada genel anlamda geleneksel bakış açısıyla olumsuz görünen bazı sonuçları ele alınmıştır.

Saha araştırması şeklinde yürütülmüş olan bu çalışmada, sosyal çözülmenin toplumsal yapı üzerinde oluşturduğu etkiler ve bu etkilerin din ile bağlantısı ortaya konmak istenmiştir. Bunun yanı sıra yaşanan bu dönüşüm, aile kurumunu ve toplumdaki çeşitli yaş gruplarını farklı açılardan etkilemiştir. Bu etkilerin ortaya konabilmesi ve değerlendirilebilmesi amacıyla sosyal yapı, sosyal çözülme, sosyal çözülme doğuran sebepler, din ve toplum ilişkisi, dinin bütünleştirici ve ayrıştırıcı işlevleri, Kayseri ilinin genel yapısı vs. gibi başlıklar ele alınmıştır.

Sosyal çözülme ve din ilişkisinin Kayseri'deki boyutlarını ölçebilmek adına nicel araştırma yöntemi kullanılarak 2019 yılında Kayseri il merkezinde 250 katılımcıya, olasılıklı olmayan örnekleme yöntemleri içerisinde gelişigüzel örnekleme tekniği ile anket uygulanmıştır. Çıkan sonuçlar doğrultusunda tüm dünyada ve Türkiye'de gerçekleşen toplumsal değişme sürecinin Kayseri'de de yaşandığı ve bu sürecin sosyal çözülme gibi etkilerinin de yine aynı şekilde Kayseri'de de mevcut olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kayseri, Modernleşme, Toplumsal Değişme, Sosyal Çözülme, Toplumsal Yapı, Din, Dinin Bütünleştirici ve Ayrıştırıcı İşlevleri

**AN ANALYSIS OF SOCIAL RESOLUTION AND PHENOMENON OF
RELIGION WITH A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE: THE CASE OF
KAYSERİ**

Ahsen Büşra KOÇAK

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Social Sciences Institute Department of
Sociology Master of Degree, June 2019 Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Hasan
YAVUZER**

ABSTRACT

There have been many social changes since the 16th century. There are no doubt that processes such as enlightenment, industrialization, modernization and globalization are among the phenomena that make up these changes. Enlightenment and subsequent modernization, industrialization, secularization and globalization processes have caused many national and international changes and transformations. As a result of these changes, there have been transformations in many areas, especially in religion and religious values, and in our social relations. Such transformations are generally referred to as social disintegration.

There are many positive aspects of this change and transformation. However, in this study, some of the results that seem to be negative from the traditional point of view are discussed.

In this study conducted in the form of field research, the effects of social disintegration on the social structure and the relationship between these effects and religion were revealed. In addition, this transformation has affected the family institution and various age groups in the society from different perspectives. In order to reveal and evaluate these effects, social structure, social disintegration, causes of social disintegration, religion and society relationship, integrative and discriminatory functions of religion, general structure of Kayseri etc. titles have been discussed.

In order to measure the dimensions of the relationship between social dissolution and religion in Kayseri, a questionnaire was applied to 250 participants in Kayseri city center in 2019 by using non-probability sampling method with random sampling technique. In line with the results, process of social change that takes place all over the world and in Turkey also takes place in Kayseri. As a result, the effects of this process like social decay also occur in Kayseri.

Keywords: Kayseri, Modernization, Social Change, Social Disintegration, Social Structure, Religion, Integrative and Separating Functions of Religion

TEŐEKKÖR

Tez konumun belirlenmesinde ve çalıőmamın her aőamasında bana destek olan ve yol gōsteren değerli hocam, tez danıőmanım, Doç. Dr. Hasan YAVUZER'e, çalıőmam boyunca bilgilerini benimle paylaőan, beni doğruya yōnlendiren, çalıőmamda katkısı bōyōk olan ablam Arő. Gōr. Tuğba KOÇAK ÖZEL'e ve hayatım boyunca beni hiç yalnız bırakmayan, her zaman arkamda olan, bu stresli, uzun ve yorucu dōnemde de her tōrlō desteği sağlayan anne ve babama sonsuz teőekkōr ederim.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	III
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	IV
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	V
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
TEŞEKKÜR	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
TABLolar LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMA ALANININ TANITILMASI

1.1. Kayseri'nin Kısa Tarihi.....	8
1.2. Kayseri'nin Demografik Özellikleri	9
1.3. Kayseri'de Ekonomi ve Ticaret	12
1.4. Kayseri'de İş Alanları ve Sanayi	13
1.5. Kayseri'de Eğitim.....	14
1.6. Kayseri'nin Kültürel Mirasları.....	16
1.7. Kayseri'de Turizm	17
1.8. Kayseri'de Yemek Kültürü	18

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL ÇÖZÜLME VE DİN OLGUSU

2.1. Sosyal Yapı-Sosyal Değişim ve Sosyal Çözülme.....	20
2.2. Toplumsal Değişim Üzerinde Etkili Faktörler	23
2.3. Sosyal Çözülmenin Genel Özellikleri	26
2.4. Sosyal Çözülme Tipleri	27
2.5. Sosyal Çözülmede Etkin Olan Faktörler	28

2.5.1. Sanayileşme.....	28
2.5.2. Göç ve Kentleşme	30
2.5.3. Toplumsal Sınıf.....	31
2.5.4. Küreselleşme	33
2.5.5. Küreselleşme ve Değişim.....	36
2.5.6. Küreselleşmeyi Etkileyen Faktörler ve Küreselleşmenin Etkileri	37
2.5.7. Küreselleşme ve Modernizm.....	42
2.5.8. Modernite ve Aydınlanma Hareketi.....	43
2.5.9. Modernite ve Sekülerlik.....	47
2.5.10. Modernite ve Laiklik.....	48
2.5.11. Modernite ve Din	48
2.5.12. Modernite ve İslamiyet	49
2.5.13. Modernizm ve Batı Dünyası	53
2.5.14. Modernizm ve Toplumsal Değişme.....	55
2.5.15. Modernizm ve Gelenek	56
2.6. Sosyoloji Teorileri Çerçevesinde Sosyal Çözülme.....	57
2.6.1. Muhafazakar Görüş.....	58
2.6.2. Marksist Görüş	60
2.6.3. Liberal Görüş	61
2.7. Toplumsal Değişme ve Din	63
2.8. Dinin Tanımı ve Tarihsel Değişimi.....	63
2.9. Din-Birey İlişkisi.....	65
2.10. Din-Toplum İlişkisi	69
2.11. Dinin Bütünleştirici ve Ayrıştırıcı İşlevleri.....	71
2.12. Sosyal Çözülme ve Din.....	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMADA YÖNTEM

3.1. Araştırma Problemi	79
3.2. Araştırmanın Konusu	79
3.3. Araştırmanın Amacı	80
3.4. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	81

3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	81
3.6. Araştırmanın Hipotezi	82
3.7. Yöntem	83
3.7.1. Örneklem ve Veri Toplama Süreci	83
3.7.2. Veri Toplama Aracı ve Veri Analizi	84

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALAN VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Bulgular ve değerlendirme	85
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	113
KAYNAKÇA	121
EKLER.....	125
ÖZ GEÇMİŞ.....	129

ŞEKİLLER LİSTESİ

HİSTOGRAM GRAFİĞİ 1	84
HİSTOGRAM GRAFİĞİ 2.....	85
HİSTOGRAM GRAFİĞİ 3.....	86

TABLolar LİSTESİ

TABLO 1: SON ASIRDA KAYSERİ’NİN NÜFUSU	10
TABLO 2: 2018 NÜFUS SAYIMI BAĞLAMINDA İL NÜFUSUNUN İLÇELER VE CİNSİYET BAZINDA DAĞILIMI.....	11
TABLO 3: TANIMLAYICI İSTATİSTİK SONUÇLARI.....	85
TABLO 4: CİNSİYET DAĞILIMI.....	86
TABLO 5: YAŞ DAĞILMI	86
TABLO 6: MEDENİ DURUM DAĞILIMI.....	87
TABLO 7: EĞİTİM DURUMU DAĞILIMI	87
TABLO 8: MESLEK DAĞILIMI.....	88
TABLO 9: GELİR DURUMU DAĞILIMI	89
TABLO 10: ŞU ANDA YAŞANILAN YER DAĞILIMI	89
TABLO 11: SONRADAN YERLEŞME DAĞILIMI.....	90
TABLO 12: SOSYAL ÇÖZÜLME VE DİNDARLIK DEĞİŞKENLERİNE YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER.....	90
TABLO 13: 8. SORU OLAN SOSYAL ÇÖZÜLMENİN NE OLDUĞUNU BİLİYORUM SORUSUNUN DAĞILIMI	92
TABLO 14: 8. SORU OLAN SOSYAL ÇÖZÜLMENİN NE OLDUĞUNU BİLİYORUM SORUSUNA YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER.....	94
TABLO 15: TOPLUMSAL ÇÖZÜLME VE DİNİ TUTUM ÖLÇEĞİNE YÖNELİK KORELASYON ANALİZİ.....	94
TABLO 16: CİNSİYET DEĞİŞKENİ İÇİN SOSYAL ÇÖZÜLME ÖLÇEĞİNE YÖNELİK ANOVA TESTİ	95
TABLO 17: YAŞ DURUMUNA GÖRE DİNİ TUTUM ÖLÇEĞİNE YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	95
TABLO 18: YAŞ DEĞİŞKENİ İÇİN DİNİ TUTUM ÖLÇEĞİNE YÖNELİK ANOVA TESTİ.....	96
TABLO 19: YAŞ DURUMUNA GÖRE SOSYAL ÇÖZÜLME ÖLÇEĞİNE YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER.....	96
TABLO 20: YAŞ DEĞİŞKENİ İÇİN SOSYAL ÇÖZÜLME ÖLÇEĞİNE YÖNELİK ANOVA TESTİ	97
TABLO 21: EĞİTİM DURUMUNA GÖRE SOSYAL ÇÖZÜLME ÖLÇEĞİNE YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER.....	97
TABLO 22: EĞİTİM DURUMU DEĞİŞKENİ İÇİN SOSYAL ÇÖZÜLME ÖLÇEĞİNE YÖNELİK ANOVA TESTİ.....	98
TABLO 23: EĞİTİM DURUMUNA GÖRE DİNİ TUTUM ÖLÇEĞİNE YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	98
TABLO 24: EĞİTİM DURUMU DEĞİŞKENİ İÇİN DİNİ TUTUM ÖLÇEĞİNE YÖNELİK ANOVA TESTİ.....	99
TABLO 25: 5. SORU OLAN KAYSERİ’DE ESKİDEN KOMŞULUK İLİŞKİLERİNİN ÇOK	

DAHA İYİ OLDUĞUNA İNANIRIM SORUSUNUN DAĞILIMI.....	99
TABLO 26: 5. SORU OLAN KAYSERİ'DE ESKİDEN KOMŞULUK İLİŞKİLERİNİN ÇOK DAHA İYİ OLDUĞUNA İNANIRIM SORUSUNA YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	100
TABLO 27: 7. SORU OLAN ŞEHRE DIŞARIDAN GELEN İNSANLARIN ŞEHRİN TOPLUMSAL YAPISINI DEĞİŞTİRDİĞİNE/BOZDUĞUNA İNANIRIM SORUSUNUN DAĞILIMI.....	100
TABLO 28: 7. SORU OLAN ŞEHRE DIŞARIDAN GELEN İNSANLARIN ŞEHRİN TOPLUMSAL YAPISINI DEĞİŞTİRDİĞİNE/BOZDUĞUNA İNANIRIM SORUSUNA YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER.....	101
TABLO 29: 9. SORU OLAN KAYSERİ'DE SOSYAL ÇÖZÜLME OLDUĞUNU DÜŞÜNÜYORUM SORUSUNUN DAĞILIMI	101
TABLO 30: 9. SORU OLAN KAYSERİ'DE SOSYAL ÇÖZÜLME OLDUĞUNU DÜŞÜNÜYORUM SORUSUNA YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	102
TABLO 31: 11. SORU OLAN KAYSERİ'DE DİNİ VE AHLAKİ ANLAMDA ÇÖZÜLME OLDUĞU DÜŞÜNÜYORUM SORUSUNUN DAĞILIMI	102
TABLO 32: 11. SORU OLAN KAYSERİ'DE DİNİ VE AHLAKİ ANLAMDA ÇÖZÜLME OLDUĞU DÜŞÜNÜYORUM SORUSUNA YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	103
TABLO 33: 12. SORU OLAN ŞEHİR HAYATININ ÖRF VE ADETLERİ OLUMSUZ YÖNDE ETKİLEDİĞİNİ DÜŞÜNÜYORUM SORUSUNUN DAĞILIMI	103
TABLO 34: 12. SORU OLAN ŞEHİR HAYATININ ÖRF VE ADETLERİ OLUMSUZ YÖNDE ETKİLEDİĞİNİ DÜŞÜNÜYORUM SORUSUNA YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	104
TABLO 35: 16. SORU OLAN GELENEK VE GÖRENEKLERİMİZE UYGUN HAREKET EDERİM SORUSUNUN DAĞILIMI	105
TABLO 36: 16. SORU OLAN GELENEK VE GÖRENEKLERİMİZE UYGUN HAREKET EDERİM SORUSUNA YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	105
TABLO 37: 20. SORU OLAN KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ YAYGINLAŞMASIYLA BERABER AİLE VE TOPLUM İÇERİSİNDE İLETİŞİMDE BİR KOPUKLUK OLDUĞUNU DÜŞÜNÜYORUM SORUSUNUN DAĞILIMI	106
TABLO 38: 20. SORU OLAN KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARININ YAYGINLAŞMASIYLA BERABER AİLE VE TOPLUM İÇERİSİNDE İLETİŞİMDE BİR KOPUKLUK OLDUĞUNU DÜŞÜNÜYORUM SORUSUNA YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	106
TABLO 39: 22. SORU OLAN DİNİN İNSANLARI AYRIŞTIRDIĞINI VE BİRBİRİNDEN KOPARDIĞINI DÜŞÜNÜYORUM.....	107
TABLO 40: 22. SORU OLAN DİNİN İNSANLARI AYRIŞTIRDIĞINI VE BİRBİRİNDEN KOPARDIĞINI DÜŞÜNÜYORUM SORUSUNA YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	107
TABLO 41: 26. SORU OLAN EVLENMEDEN ÇOCUK SAHİBİ OLMAK NORMALDİR SORUSUNUN DAĞILIMI	108

TABLO 42: 26. SORU OLAN EVLENMEDEN ÇOCUK SAHİBİ OLMAK NORMALDİR SORUSUNA YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER.....	108
TABLO 43: 36. SORU OLAN ALLAH'IN VARLIĞINA VE BİRLİĞİNE İNANIRIM SORUSUNUN DAĞILIMI	109
TABLO 44: 36. SORU OLAN ALLAH'IN VARLIĞINA VE BİRLİĞİNE İNANIRIM SORUSUNA YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER.....	109
TABLO 45: 38. SORU OLAN NAMAZ VAKİTLERİNDE NAMAZ KILMAYA ÖZEN GÖSTERİRİM SORUSUNUN DAĞILIMI	110
TABLO 46: 38. SORU OLAN NAMAZ VAKİTLERİNDE NAMAZ KILMAYA ÖZEN GÖSTERİRİM SORUSUNA YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	110
TABLO 47: 39. SORU OLAN HER YIL RAMAZAN AYINDA EKSİKSİZ BİR BİÇİMDE ORUÇ TUTMAYA ÖZEN GÖSTERİRİM SORUSUNUN DAĞILIMI.....	111
TABLO 48: 39. SORU OLAN HER YIL RAMAZAN AYINDA EKSİKSİZ BİR BİÇİMDE ORUÇ TUTMAYA ÖZEN GÖSTERİRİM SORUSUNA YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER	111
TABLO 49: 45. SORU OLAN DİNDARLIĞIN TEK ÖLÇÜTÜ İBADETLERDİR SORUSUNUN DAĞILIMI	112
TABLO 50: 45. SORU OLAN DİNDARLIĞIN TEK ÖLÇÜTÜ İBADETLERDİR SORUSUNA YÖNELİK TANIMLAYICI İSTATİSTİKLER.....	112

GİRİŞ

Türk toplumu tarih boyunca kendisini ayrıcalıklı kılan çeşitli geleneklere ve göreneklere, örf ve adetlere, kültürlere ve değerlere sahip olmuştur. Bu faktörler bir toplumu diğer toplumlardan farklı kılan onları biricik ve benzersiz yapan özelliklere sahiptir. Bahsedilen bu değerlerin ne tür anlamlar ifade ettiklerine bakıldığında ne demek istendiği daha iyi anlaşılacaktır.

“Gelenek, bir topluluğun kendinden önceki kuşaklardan devraldığı ve çeşitli aktarım yöntemleri kullanarak daha sonraki kuşaklara ulaştırdığı her türlü maddi, manevi kurum ve uygulamalar biçimi olmakla beraber bir önceki duruma ait olanın bir sonraki durum içinde yenilenmesidir” (Yılmaz, 2005: 41 Akt. Batu ve Tos, 2017: 994).

“Sosyolojik olarak gelenek, kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi, düşünce ve kültür birikimini ifade etmektedir” (Canatan, 1995: 28 Akt. Batu ve Tos, 2017: 994).

Birçok kavramda olduğu gibi gelenek kavramında da farklı düşünceler mevcuttur. Yukarıda da belirtildiği gibi gelenek, kuşaktan kuşağa aktarılan bilgileri veya örf ve adetleri kapsayan kavramsal bir yapıyı ya da dinsel içeriğe ve çeşitli ritüellere sahip olan insanüstü bir özelliği içerisinde barındırır (Canatan, 1995: 28 Akt. Batu ve Tos, 2017: 994).

“Kültür kavramı, Latince “colere” kökünden gelen “cultura” sözcüğünden dilimize girmiştir. “Colere; işlemek, süslemek, inşa etmek, ekin ekmek anlamlarına gelmekte olup bu kökten türetilmiş “cültura” kelimesi ise ekin demektir. Romalılar meranın işlenerek tarla haline getirilmesine “agri cultura” derlermiş. Böylece “kültür” kavramının ortaya çıkış itibarıyla ham olan bir şeyin işlenerek elverişli hale getirilmesi anlamında kullanıldığı anlaşılmaktadır” (Cebeci, 2008: 2).

Kültür kavramının kelime kökü olarak işlemek, ekin ekme vs. gibi anlamlara geldiğinden bahsedilmiştir. Bu kavram günümüzde de kelimenin kök anlamıyla benzer içeriklerle yer almıştır. Örneğin kültür mantarı kelimesine bakıldığında kültürün ekin anlamına uyacak şekilde içeriklerle anlam kazanmış olduğu görülür. Aynı şekilde tıbbi bir terim olan bakteri kültürüne bakıldığında da yine ekin anlamıyla benzeşen bir anlam ifade ettiği ortaya konmuştur. Kültürün milli bir niteliği olmasından ötürü burada da kültürle ilgili herkesin kabul gördüğü tek bir tanımlama söz konusu olmamıştır. Her millet veya her birey kendine özgü kültür tanımlaması yapmıştır (Cebeci, 2008: 2-8).

“Örf ve adet kavramları genellikle birlikte kullanılmakta ve kavramların bu birlikteliğinden hareketle her iki kavram bakımından ortak değerlendirmeler yapılmaktadır. Ancak; “örf” ve “adet” kavramları farklı anlamlara sahiptir. Örf; iyi karşılanan ve kabul olunan, bu nedenle de akliselimin iyi gördüğü şey olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla da örfün zıddı ancak kötü olandır. Adet ise, “itiyad edilen, işlenegelen şey” demektir. Teamül ile adet anlam itibari ile aynı şeyi ifade etmektedir. Örf ve adet kavramları arasındaki bu temel anlam farkı nedeniyledir ki; örf her zaman iyi olandır ancak adetler kötü de olabilir” (Yasin, 2012: 29-30).

Örf ve adetlerinde aynı şekilde farklı anlamlar barındırdığı ve tanımlama konusunda tek bir görüş birliğine varılamadığı görülür. Her toplumun kendine özgü gelenek-göreneklere, örf ve adetleri, kültürel bazı değerleri mevcuttur. Bu değerler toplumları biricik yapan ve diğerlerinden benzersiz kılan özellikleri içerisinde barındırır. Gelenekler, kültürler gibi örf ve adetlerde belli bir olayın, davranışın geçmişten itibaren uzun süre tekrarlanması sonucu oluşur. Dolayısıyla hepsinin ortak özelliği geçmişle ve gelenekle ilgili olmalarıdır. Aynı zamanda bahsedilen bu ortak paydaların, bir millete toplum olma yani “biz” olma duygusunu verme ve aynı amaç etrafından bir arada bulundurma gibi fonksiyonları mevcuttur. Bu fonksiyonlar yüzyıllar boyunca işlev görmüş ve bizi biz yapan değerler haline gelmiştir (Abuzer, 2006). Ancak dünya genelinde yaşanan bazı gelişmeler sonucu toplumların kendilerine özgü sahip oldukları değerlerinde bazı yozlaşmalar ve çözümler meydana gelmiştir. Bu gelişmelerden en etkili ve en büyük çaplı olanı kuşkusuz modernleşme süreci olmuştur.

Modernizm, hümanizm ve demokrasi temeli üzerine oluşturulan bir kavramdır. Bunun yanı sıra aydınlanmayla birlikte ortaya çıkan bir düşünce sistemidir. Modernizm terimine köken itibariyle bakıldığında Latince bir kelime olan “modo” dan türetilen modernus teriminden gelen bir sözcük olduğu görülür (Kızılcılık, 1994: 87 Akt. Aslan ve Yılmaz, 2017: 96). Modernizm teriminin kökeni oldukça eskiye dayalıdır. Kavrama göre eski dünya karanlık ve putperest bir dünyadır. Hristiyan modern dünya ise yenedünya olarak nitelenir (Aslan ve Yılmaz, 2017). Bu gibi anlayışlar sonucunda modern sözcüğü çağdaşlaşma sözcüğüyle eş olarak kullanılmıştır (Kızılcılık, 1996: 9 Akt. Batu ve Tos, 2017: 993). Aynı zamanda modernite denildiği zaman ‘sanayileşmiş dünya’ gibi bir kavram da anlaşılabilir. Çünkü aydınlanma, modernleşme gibi süreçler sanayileşme akımını da ortaya çıkarmıştır. Bu akımla birlikte maddi güç ve makineler ortaya çıkmıştır. Eskiden var olan insan gücünün yerini yeni oluşturulan makineler almaya başlamıştır. Bu da modernitenin yeni olana yaptığı vurguyla bağdaşan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Giddens, 2010: 28-29). Giddens’a göre;

“Modern kurumlar farklı temel hususlarda modern çağ öncesi bütün kültürler ve hayat tarzlarıyla süreksizlik içindedir. Modern çağı öncekilerden ayıran en belirgin özelliklerden biri aşırı dinamizmidir. Modern dünya ‘kontrolümüzden çıkmış bir dünya’dır: Toplumsal değişme hızı önceki sistemlerdekinden daha yüksek olmakla kalmayıp, daha önceki toplumsal pratikler ve davranış biçimlerini etkileme derecesi ve kapsamlılığı da yüksektir” (Giddens, 2010: 30).

Modern sözcüğü kelime anlamı olarak en eski tarihlerden itibaren bir geçiş süreci olarak vurgulanır. Bu geçiş süreci genel anlamda eskiden yeniye doğru olan bir şekilde gerçekleşir. Kavramın anlamı da buradan gelmektedir. Sürekli olarak yeni olana vurgu yapılır ve eskiden uzaklaşılması gerektiği çağrıştırılır (Habermas, 1994: 31-32 Akt. Batu ve Tos, 2017: 993). Modernizmle ilgili pek çok tanımlama yapılmıştır ancak bunlardan en yaygın olanı, geleneksel ve tarıma dayalı olan toplum yapısından modern sanayiye ve makineye dayalı, şehirleşmiş, eğitim, sağlık vs. gibi hizmetlerin artmış olduğu toplum yapısına geçiş olarak yapılan tanımlamadır. Modernleşme süreciyle birlikte toplumdaki en eski değerler bile çeşitli dönüşümlere uğrayarak yerini yenilerine bırakmıştır. Çünkü kavramın içeriği eskiden uzaklaşma ve yeniye yönelmeyi öngörmektedir (Aslan ve Yılmaz, 2017: 94). Yani bu kavram

yeni olan her şeye olumlu bakarken eski olan şeylere de olumsuz bir yaklaşımda bulunur. Bunun sebebi ise modernizmin kelime anlamı olarak bile yeni olana vurgu yapmasından kaynaklanmaktadır.

Dolayısıyla tüm bu bilgiler ışığında tarih boyunca bakıldığında modernlik kavramını tanımlama konusunda tam bir düşünce birliğine varılamadığı görülür. Farklı düşünürler kavram hakkında farklı düşüncelere sahip olmuştur. Bunların sonucunda ise modern terimi yapı olarak hem eski olanı hem de yeni olanı olmak üzere iki zıt kavramı içerisinde barındıran bir sözcük olma özelliğine sahiptir. Terimin farklı kişiler açısından belirlenen anlamlarına bakıldığında;

“Terim, ilk defa Augustine tarafından M.S. V. yüzyılda, ilk Hristiyanları paganlardan ayırmak için kullanılmıştır. Kumar terimin, Rönesans düşünürleri ve XVIII. yüzyıl Aydınlanma düşünürleri tarafından ortaçağ ve yeniçağ ve o dönemi birbirinden ayırmak kullanıldığını belirtilir. Modernlik burada batı ile özdeşleştirilmektedir” (Kumar, 1995: 391-392 Akt Doğan, 1997: 5).

“Habermas, “modern” kelimesinin Latince “modernus” biçimiyle ilk defa M.S. V. yüzyılda, resmen Hristiyan olan o dönemi, Romalı ve pagan geçmişten ayırmak için kullanıldığını belirtir. Farklı zaman ve bağlamlarda farklı anlamlarda kullanılmış olsa da, modern terimi hep, kendisini eskiden yeniye bir geçişin ürünü olarak kavrayan, antik çağla kendisi arasında bir ilişki kuran dönemlerin bilincini dile getirmiştir” (Habermas, 1994: 31 Akt. Doğan, 1997: 5-6).

“Modernlik, on yedinci yüzyılda Avrupa’da başlayan ve daha sonraları neredeyse bütün dünyayı az veya çok oranda etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret eder” (Giddens, 1990a: 1 Akt. Doğan, 1997: 6).

gibi düşünceler olmak üzere farklı farklı anlamlara sahip olduğu görülür.

Bu tanımlamalardan yola çıkarak bakıldığında modernlik; geleneksellikten, dinden, soyutluktan, mitlerden uzaklaşarak aklın egemen olduğu, bilimin ön planda olduğu rasyonaliteye geçişin yaşandığını vurgulamaktadır. Modernizmin gelişmesi sonucu geleneksellik kurtulması gereken bir durum olarak dönüşüme uğramıştır. Gelenek ve geçmiş tarihe gömülmelidir çağdaşlaşma ve batıcılık öne çıkmalıdır gibi düşünceler mevcuttur. Bu ve benzeri düşünceleri gerçekleştirebilmek için ise batının örnek alınması gerektiği söylenmektedir. Çünkü batı gerekli olan dönüşümleri yaşamıştır ve

geri kalmış toplumları geleneksellikten kurtaracak bir güce sahiptir gibi düşünceler mevcuttur.

Modernizm anlayışının 18. yy. sonrasında zirveyi yaşadığı bilinir. Bu durumun yaşanmasında özellikle aydınlanma ve sanayileşmenin çok büyük etkisi vardır. Modernliğin kaynağının Avrupa toplumlarına ait olduğu söylenir. Bunun sebebi Batı toplumlarının yaşadığı dönüşümdür. Batı Avrupa'nın kendine özgü yaşadığı siyasal, kültürel, sosyal dönüşümler modernizm hareketinin seyrini belirlemiştir (Güneş, 2004: 30). 16. yy. ve 20. yy. aralığına bakıldığında Avrupa toplumlarında Reformasyon, Rönesans ve Aydınlanma gibi hareketlerin yaşanmış olduğu görülür. Bu sebeple daha öncede söylenildiği üzere modernliğin kaynağı Avrupa toplumlarından gelmektedir. Bahsedilen bu tarih aralığı, büyük toplumsal, siyasal ve ilmi dönüşümlerin yaşandığı dönemlere tekabül etmektedir. Bu gibi dönüşümler sonrasında Avrupa toplumlarında modernizm süreci başlamış olup tüm dünyanın etkilenme seyri de belirlenmeye başlamıştır. Modern döneme ulaşan Batı toplumlarının geçirdiği modernite aşamaları, kaynağından çıkarak diğer toplumları da etkilemeye başlamış ve onları da aynı aşamalardan geçmeye mecbur bırakmıştır (Demir, 2001: 35). Weber'e göre ise modernizm doğu toplumları için bir tür sorun teşkil etmektedir. Sorunu ortadan kaldırabilecek şey ise doğu toplumlarının Batılı olmaya çalışmaları ve bunu başarmalarıdır (Weber, 2013: 22 Akt. Batu ve Tos, 2017: 993). Modernizm aynı zamanda bir dayatma aracı olarak kullanılmıştır. Bu araç, batılı gelişmiş ülkelerin teknolojilerini, ekonomilerini, kültürlerini, değerlerini ve diğer toplumsal özelliklerini doğulu az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere empoze etmesi gibi faaliyetler göstererek ön plana çıkmıştır. Çünkü Batı toplumları kendisini gelişmiş, diğer toplumları ise geri kalmış olarak nitelendirmektedir. Modernizmin de gelişmeye ve yeni olana yaptığı vurgu sebebiyle, diğer toplumların Batılılaşması olarak ortaya konması kaçınılmazdır (Batu ve Tos, 2017: 993-994). Yani modernizm bir nevi batılılaşmayla eş değer olarak görülmüştür.

Buradan da anlaşıldığı üzere batı birçok açıdan dönüşüm yaşamıştır. Bu dönüşümler batının ilerleyebilmesini ve geri kalmış toplumlar için örnek alınması gereken bir medeniyet haline gelmesini sağlamıştır. Geri kalmış ya da gelişmekte olan toplumlar için batı her alanda bir örnek teşkil eden pozisyona gelmiştir. Bunun yanı sıra bütün toplumlar az ya da çok oranda batının bu ilerlemesinden faydalanmalıdır düşünceleri

de mevcuttur. Kültürel, ekonomik, siyasal vs. olmak üzere her açıdan batı örnek alınması gereken üst bir medeniyet olarak gündeme gelmiştir. Ancak durum bu kadar basit değildir. Bu düşüncelere göre atlanılan bazı şeyler vardır: Avrupa’da yaşanan değişimler ve dönüşümler Avrupa’nın tarihsel, kültürel ve ekonomik yapısına uygun bir biçimde gerçekleşmiştir. Aynı dönüşümün başka toplumlarda aynı etkiyi yaratması fikri yanlış bir zihniyetin ürünüdür. Bunun sebebi bu dönüşümün yaşandığı andaki koşulların diğer ülkeler için geçerli olmamasıdır. Bundan dolayı aydınlanmanın, sanayileşmenin, ilerlemenin ve daha birçok şeyin az gelişmiş ülkelerde, gelişmekte olan ülkelerde veya diğer ülkelerde aynı etkiyi yaratması beklenmemelidir.

Modernleşme, aydınlanma, sanayileşme gibi süreçler sonrasında toplumların kendilerine özgü sahip oldukları bazı inanç ve değerlerde çözümler meydana gelmiştir. Sosyal çözülmeyi modernleşen toplum anlayışının ortaya koyduğu bir süreç olarak tanımlayabildiğimiz gibi farklı yönleriyle tanımlamakta mümkündür. Bunun için ise öncelikli olarak çözümlenin sosyolojik açıdan kelime anlamına bakmakta fayda vardır. Çözülmenin;

“Toplum içerisinde varolan ve ona ‘toplum’ niteliği kazandıran kurum ve grupların ahenkli uyumundaki bozukluktur. Toplumu oluşturan, yaşatan, koruyan sosyal unsurların zamanla işlevini yerine getirememesi, uyumunun bozulması ve hızla kaybolmaya doğru yönelmesidir” (Coşkun, 2004: 111-151 Akt. Şimşek, 2010: 15).

“Sosyal çözümler bir topluluğu meydana getiren sosyal ilişkilerin bütünlüğü bozacak şekilde değişmesi; bir toplumu ayakta tutan inanç ve değerler sisteminin etkinliğini yitirmesi, sosyal kurumların yeni norm ve değerlere uyum sağlayamaması; bir toplum maddi ve manevi kültür unsurlarının bir araya gelerek bir anlam ifade edecek ve işleyen bir bütün meydana getirecek tarzda birbirlerini tamamlayamamaları halidir” (Kurtkan, 1986: 297 Akt. Şimşek, 2010: 23).

gibi anlamlara geldiği görülür. Modernleşme süreciyle birlikte birey için geleneksel alanla kendisi arasında bir kırılma yaşanmıştır. Birey, yaşanan süreç içerisinde modernleşmenin koşullarını benimsemeye çalışırken bir yandan da gelenekle olan bağlarını koparmaya başlamıştır. Toplumsal olarak benimsenen, o toplumu diğer toplumlardan farklı kılan, biricik yapan bazı değer ve inançlar yaşanan bu türlü süreçler sonrasında dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşümler kimi zaman olumlu sonuçlar

doğururken kimi zaman ise olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Özellikle Türkiye’de aydınlanma, modernleşme, sanayileşme gibi süreçler çarpık ve ani bir toplumsal değişime sebep olmuştur. Her toplum yapısı aynı değildir, bu sebeple yaşanan toplumsal değişim basamakları ve evreleri aynı olmamalıdır. Toplum yapısının, gelenekselden moderne doğru yaşadığı ani dönüşüm aydınlanma, modernleşme, sanayileşme gibi süreçlerin özellikle Türkiye’de ve benzer ülkelerde olumsuz sonuçlar doğurmasına sebep olmuştur. Toplumlar bir anda yaşanan bu dönüşüme ayak uyduramamış ve toplumsal açıdan çeşitli bunalımlar ortaya çıkmıştır. Bahsedilen bu dönüşümler ise genel olarak sosyal çözülme olarak anılmaktadır. Sosyal çözülme olarak adlandırılan şeyin dini, ahlaki, ekonomoik ve siyasi boyutları mevcuttur. Sosyal çözülme, modern kültürle birlikte ortaya çıkan ve toplumsal yapının temel işleyişini tehdit eden bir unsurdur. Yaşanılan süreç içerisinde bireylerin kendi kültürel değerlerinden, geleneklerinden, göreneklerinden uzaklaşarak, yozlaşmasıdır. Bu duruma yanlış batılılaşmanın bir sonucu olarak da bakılabilir. Yaşanan hızlı ve ani dönüşüm sonrasında bireyler ne tamamen geleneksel yapıdan kopabilmiştir ne de tamamen modern bir yapıya geçebilmiştir. Böyle bir durumda ise toplumsal yapıyı oluşturan bireyler, kurumlar ve kurumsal yapılar arasındaki ahenkli uyum bozulmuştur. Toplumların kendilerine özgü olan inanç ve değerler sistemleri çökmüştür ve bunun sonucunda ise kaçınılmaz bir biçimde sosyal olarak bir çözülme süreci başlamıştır.

Sosyal çözülme de tıpkı toplum gibi değişen ve dönüşen bir yapıdır. Bağlı bulunulan zaman ve mekana göre ya da toplumda yaşanan sorunların çeşitliliğine göre toplumsal çözülmenin de gerçekleşme halleri değişkenlik gösterebilir. Toplumda intihar, suç, şiddet, alkolizm vs. gibi olumsuz durumların artması da sosyal çözülme olarak adlandırılırken modernizm, sanayileşme gibi süreçler sonrasında toplumsal kurumların veya toplumdaki bireylerin yaşanan bu hızlı dönüşüme karşı adaptasyon sorunu yaşamaları, yeni norm ve değerlere uyum sağlayamamaları da sosyal çözülme olarak adlandırılabilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇALIŞMA ALANININ TANITILMASI

1.1. Kayseri'nin Kısa Tarihi

2018 TÜİK verilerine göre 1.389.680 nüfusa sahip olan Kayseri (<http://www.haber7.com/kayseri/2818862-kayserinin-nufusu-artti>, 2019), günümüzde 16.917 kilometrekarelik yüzölçümüne sahiptir ve Anadolu'nun tarihi en eskiye dayanan şehir merkezlerinden birisidir. Yaklaşık 5500 yıl gibi uzun süreli bir geçmişe sahip olan Kayseri'nin tarihinin M.Ö. 3500 ile M.S. 2000 yılları arasında dayandığı bilinir (Keskin ve Hülagü, 2007: 2) Kayseri, günümüzde çok ünlü olan Kapadokya yerleşiminin de merkezi olarak bilinir ve farklı şekillerde isimlendirilir. Bunlardan birisi ise kökeni Ermenice olan Mazaka ismidir (Açıkgöz, 2007: 12 Akt. Köse, 2018: 37). Kayseri ismi Osmanlı belgelerinde ise Kayseriyye olarak geçmektedir (Köse, 2018: 35). Bu ismin Roma imparatoru Tiberyüs'ün verdiği söylenmektedir (Sami, 1317: 3801-3804 Akt. Köse, 2018: 37). Bu bölgeye uzun zaman boyunca Bizanslılar, Romalılar ve Sasaniler hükmetmişlerdir. Kayseriyye kelimesinin aslının ise Kaisar olduğu belirtilmiştir.

Kaisar kelimesi çok erken dönemlerde Arapçaya girmiş ve günümüze gelene kadar çeşitli dönüşümlere uğramıştır. İslamiyetin doğuşundan yüzyıllar öncesinde bile Kayser kelimesinin unvan olarak kullanıldığı hatta bizzat Bizans imparatorunun unvanının Kayser olduğu bilinmektedir. İslam tarihi kaynaklarında ise Kayser kelimesinden ziyade “melikü'r Rum” kelimesinin kullanıldığı söylenir. Dolayısıyla şehir tarihi boyunca farklı anlamlara gelecek şekilde farklı isimlere sahip olmuştur (Demirkent, 2013: 94 Akt. Köse, 2018: 35).

Kayseri müslümanlar tarafından kuşatılmıştır. Kuşatmalar yaklaşık 7 yıl sürmüştür. 640 tarihinde ise fethedilmiştir (El-Belazuri, 2002: 199-201 Akt. Köse, 2018: 37). Kayseriyye, Kaisar gibi çeşitli isimlerle anılan şehre günümüzde de kullanılan yeni

ismi Cumhuriyet döneminde verilmiştir. Cumhuriyetle birlikte çeşitli vilayetler kurulmuştur ve bu vilayetlerden birisine de yönetim merkezi olarak Kayseri adı verilmiştir (Köse, 2018: 36).

“Şemseddin Sami Kamusü'l-A'lam adlı eserinde: “Kayseriye, Ankara vilayetine bağlı beş sancaktan biri olup Liva merkezinin güneydoğusundadır. Merkeze uzaklığı 265 km'dir. Kuzey tarafı Yozgat sancağı batı tarafı Kırşehir sancağı günaybatı ve güneyi yine Konya Vilayeti'yle sınırdır. Güneydoğu tarafı Adana, doğusu Sivas Vilayeti sınırlarıyla çevrilidir.” Şeklinde Kayseri'nin XIX. Yüzyıldaki konumunu tarif etmektedir” (Sami, 1896:3801 Akt. Köse, 2018: 36).

Ermeniler, Bizans Devleti, Osmanlı Devleti, Araplar vs. gibi pek çok uygarlığın yaşadığı bu toprakların tarihi asırlar öncesine dayanmaktadır. Yüzyıllar boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapan Kayseri şehri birçok farklı isimle anılmıştır. Kayseri'nin tarihinde şehir için kullanılan bazı isimlerin ise günümüzde hala kullanıldıkları bilinmektedir. Bunlardan bir tanesi örnek verilecek olursa; köken bakımından Ermenice olan Mazaka isminin günümüzde Kayseri'de yer alan lunaparkın ismi içerisinde yer aldığı bilgisi söylenebilir. Bunun gibi pek çok örneğe ise rastlamak mümkündür.

1.2. Kayseri'nin Demografik Özellikleri

Kayseri'nin demografik özelliklerine bakıldığında Osmanlı Devleti'nin hoşgörü ve adalet politikasını şehrin yapısına da yansıttığı görülmektedir. XIX. yüzyılda Kayseri sancağında yer alan mahallelerin 68'inde sadece müslümanlar yaşarken 18'inde Müslüman, Rum ve Ermenilerin birlikte yaşadığı, 8'inde Rumlar ve Ermeniler'in birlikte yaşadığı, 13'ünde sadece Ermeniler'in 1'inde ise sadece Rumlar'ın yaşadığı yukarıda bahsedilen durumu açıklar niteliktedir. Bu mahallelerin bazısında sadece Müslümanlar yaşarken bazısında ise Müslüman, Rum ve Ermenilerin bir arada hoşgörü ve saygı çerçevesi içerisinde yaşadıkları belirtilmiştir (Köse, 2018: 97). Kayseri şehir merkezleri ve mahalleleri nüfus sayımı yapılırken Müslümanlar ve gayrimüslimler için ayrı ayrı defterler tutulmuştur. 1831-1834 yıllarını kapsayan Mufassal Nüfus Defteri'nde sadece Müslüman halkın sayımı yapılmıştır. Burada özellikle hane reislerinin mesleklerine ve yaşlarına yer verilmiştir. Bu sayımda

sadece Müslüman halkın sayımına yer verildiği için gayrimüslim nüfusu belirlenmemiştir. Bölgedeki gayrimüslim halk için ise müstakil defterler tutulmuştur. Yapılan sayım sonucunda Kayseri'nin toplam erkek nüfusunun 12.856 olduğu tespit edilmiştir. Tarihçiler şehrin tamamının nüfusunu elde etmek amacıyla kadınları da düşünerek kimi zaman bu sayıyı iki ile çarpmışlardır. Buna göre şehrin yaklaşık olarak toplam müslüman nüfusu 25.712 olarak elde edilmiştir (Köse, 2018: 97).

Bugün ise Kayseri gün geçtikçe büyüyen bir nüfus yapısına sahiptir. Günümüzde Kayseri için Batı'dan Doğu'ya doğru olan ve 40 kilometreye ulaşan bir genişleme sözü konusu olmuştur. Gün geçtikçe daha da artacağı düşünülen bu gelişme şehrin nüfus yapısını da etkilemektedir. Kayseri'nin nüfus büyümesiyle ilgili daha doğru bilgiler elde edebilmek amacıyla 90 yıla yakın bir zaman aralığındaki nüfus dökümüne bakmakta yarar vardır (Subaşı, 2017: 173).

Tablo 1: Son asırda Kayseri'nin Nüfusu

Yıllar	İl Nüfusu	Şehir Nüfusu
1927	251.37	29.544
1935	240.438	46.181
1940	342.469	52.467
1945	370.089	57.864
1950	408.861	65.488
1955	422.010	82.406
1960	480.387	102.596
1965	536.206	126.653
1970	598.693	160.985
1975	676.809	207.037
1980	778.383	281.320
1985	870.887	378.458
1990	943.484	421.362
1995	970.170	491.733
2000	1.060.432	536.392
2007	1.165.088	895.835
2010	1.234.651	1.064.164
2015	1.295.000	1.087.000

Kaynak: Subaşı, 2017: 173

2015'te yapılan nüfus sayımında nüfus 1.295.000 iken en son yani 31 Aralık 2018'de yapılan nüfus sayımında şehrin nüfusu 1.389.680 olmuştur (www.kayseri.gov.tr/nufus-yapisi, 2019). Kayseri'nin büyükşehir statüsüne geçmesi ise 2013 yılından itibaren gerçekleşmiştir (Subaşı, 2017: 173). Şehir sosyal bir

kavramdır ve bir yerleşim yerini niteler, il ise siyasi bir kavramdır ve idari bir birimi niteler. Dolayısıyla Kayseri için yukarıda belirtilen şehir ve il nüfusu farkı ise buradan doğmaktadır. Görüldüğü üzere yıllar bazında bakıldığında şehrin nüfusunda hiç azalma olmamış ve sabit kalmamıştır. Yıllar geçtikçe her alanda büyüyen ve gelişen Kayseri nüfus olarak büyümüş ve genişlemiştir.

Akkışla, Bünyan, Develi, Felahiye, Hacılar, İncesu, Melikgazi, Kocasinan, Pınarbaşı, Özvatan, Sarioğlan, Yeşilhisar, Yahyalı, Tomarza, Talas ve Sarız olmak üzere toplamda 16 ilçeye sahip olan Kayseri’de nüfus bakımında en kalabalık olan ilçe 562.598 kişiyle Melikgazi olarak tespit edilmiştir (www.kayseri.gov.tr/nufus-yapisi, 2019). Bu ilçelerin kadın, erkek ve toplam olmak üzere nüfus dağılımları ise şu şekildedir:

Tablo 2: 2018 Nüfus Sayımı Bağlamında İl Nüfusunun İlçeler ve Cinsiyet Bazında Dağılımı

Kayseri	Toplam	Erkek	Kadın
Akkışla	6.429	3.252	3.177
Bünyan	31.497	17.561	13.936
Develi	65.322	32.803	32.519
Felahiye	6.602	3.394	3.208
Hacılar	12.426	6.265	6.161
İncesu	26.353	13.383	12.970
Kocasinan	391.661	194.925	196.736
Melikgazi	555.671	277.262	278.409
Özvatan	5.413	2.788	2.625
Pınarbaşı	26.911	13.993	12.918
Sarioğlan	16.938	8.520	8.418
Sarız	10.098	5.155	4.943
Talas	157.695	78.580	79.115
Tomarza	22.808	11.617	11.191
Yahyalı	36.331	18.339	17.992
Yeşilhisar	17.525	8.821	8.704
Toplam	1.389.680	696.658	693.022

Kaynak : www.kayseri.gov.tr/nufus-yapisi, 2019.

16 ilçeden oluşan Kayseri şehrinin 2018 yılında yapılan nüfus sayımındaki toplam nüfusu görüldüğü üzere 1.389.680’dir. Bu toplam nüfus içerisinde en fazla nüfus sayısına sahip olan ilçe Melikgazi iken ikinci sırayı Kocasinan, üçüncü sırayı ise Talas almaktadır. En düşük nüfusa sahip ilçenin ise 5.413 kişi ile Özvatan olduğu görülmüştür. Toplam nüfus içerisinde kadın-erkek ayrımına bakıldığında ise cinsiyetler arasında çok büyük farklar olmadığı görülmektedir. Kocasinan, Melikgazi,

Talas ilçelerinde kadın nüfus çoğunluğunun erkeklere oranla daha fazla olduğu görülürken diğer ilçelerde erkek nüfusunun kadınlara oranla daha fazla olduğu saptanmıştır. Kayseri'nin genel toplam nüfusuna bakıldığında ise erkek nüfusunun kadın nüfusundan daha fazla olduğu görülmüştür.

1.3. Kayseri'de Ekonomi ve Ticaret

Kayseri coğrafi konum özellikleri dolayısıyla hem ulaşım bakımından hem de ticaret bakımından tarihte oldukça önemli bir yere sahiptir. Bulunduğu coğrafi konum dolayısıyla pek çok ticaret yoluna ev sahipliği yapan Kayseri bölgedeki önemli şehirler arasındadır. Hitit yolları, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemindeki yollar da Kayseri'den geçmekteydi. Kayseri şehrinde ve çevresinde bulunan kervansaraylar da bu durumu kanıtlar niteliktedir (Köse, 2018: 36-37). Kervansaraylar genellikle şehirler arasında yer alan ve içerisinde hamam, çarşı, ahır gibi kısımlar bulunan yapılardır (Köse, 2018: 49). Kervansarayların iç yapısının çeşitliliği işlevselliği açısından önem arz etmektedir. Kayseri'nin iktisadi ve sosyal hayatında önem arz eden bir diğer yapısını ise hanlar oluşturmaktadır. Hanlar, kervansaraylar gibi kullanılmalarına rağmen kervansaraylara oranla daha gelişmiş bir mimari yapı ve fonksiyona sahiptir. İki katlı olarak yapılan hanların birinci katları depo, ahır, tamirhane gibi işlemler için kullanılırken; ikinci katları tamamen yolcuların konaklaması için ayrılmıştır. Hanlar, içerisinde satılan ürünlere göre isim almaktadırlar. Örneğin içerisinde sebze satılan hanlara sebze hanı denirken içerisinde pamuk satılan hanlara ise pamuk hanı denmektedir. Kayseri'de yer alan şehrin iktisadi ve ekonomik yapısına büyük katkıları olan belli başlı hanlar ise şunlardır; Abdi Bey Hanı, Karatay Hanı, Halil Efendi Hanı, Kığnamaz Hanı, Yeni Han ve Vezir Hanı (Erkiletlioğlu, 2010: 140 Akt. Köse, 2018: 49-52).

Kayserili Müslüman ve gayrimüslim tüccarlar pazarlama ve pamuk ticareti imalatı ile bölgelerarası ticaret akışını oluşturmuşlardır. 1865'li yıllarda Anadolu'daki limanlar aracılığıyla da bu ticari akışı ihracata dönüştürmeyi başarmışlardır. Kayseri ticaretinde yoğun bir biçimde gayrimüslim ve yabancı tüccarlar yer almaktadır. Ancak bu ticaret sadece Avrupa'dan yapılan tek taraflı bir ticaret olmamıştır. Kayserili tüccarlarında Avrupa ülkeleri ile bizzat ticaretleri söz konusu olmuştur. Hatta, XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Kayserili tüccarlar Fransa ve İngiltere'nin önemli limanlarında

önemli ticari işlere imza atarak ticaret alanında ön plana çıkmışlardır (Çöteli, 2001: 194 Akt. Köse, 2018: 267-268).

Kayseri bu stratejik konumu dolayısıyla kimi zaman olumlu kimi zaman ise olumsuz durumlarla karşı karşıya kalmıştır. Ticaretinin gelişmesi önemli kervansarayların ve hanların bulunması olumlu durumlar arasındadır. Tüm bunların yanı sıra Kayseri şehri bulunduğu stratejik coğrafi konumu nedeniyle pek çok işgallere ve saldırılara da maruz kalmıştır. Bu tip olaylar ise Kayseri şehri için olumsuz durumlar arasında yer almaktadır. Bu sebeple işgallere karşı şehrin müdafaası için pek çok tedbir alınmıştır. Bu tedbirlerin en başında ise günümüzde bile hala varlığını koruyan Kayseri Kalesi yer almaktadır. Kayseri Kalesi'nin surlarının Roma ve Bizans kaynaklarında yer alan bilgilere göre III. Yüzyıl ortalarında inşa edildiği, VI. Yüzyılda ise daraltılıp tamir edildiği söylenmektedir. Kayseri kalesinin tarihinin bu denli eskiye dayanması onun tarihçiler tarafından ortaçağ mimarisi olarak görülmesine neden olmuştur (Akok, 1976: 5 Akt. Köse, 2018: 42).

Kayseri şehrinin günümüzde ticaret simgesi haline gelmesinin sebebi olarak yukarıda yer alan bilgiler verilebilir. Kayseri yüzyıllar boyunca coğrafi konumu dolayısıyla ticarete öncü şehirler arasında yer almıştır. Üzerinde bulunmuş olduğu coğrafi konumunu avantaja çevirerek günümüzde hala süregelen bir başarıya imza atan Kayseri şehri ve içerisindeki halk ticari anlamda pek çok başarıya imza atmıştır. Kayseri, gelişen iş alanları ve sektördeki yenilikler dolayısıyla ekonomik anlamda da Türkiye içerisindeki öncü şehirler arasında yer almaktadır. Ayrıca hanlar, kaleler, kervansaraylar gibi büyük tarihi zenginliklere de sahip olan Kayseri, bu zenginliklerini günümüzde muhafaza etme konusunda da oldukça başarılı bir şehirdir.

1.4. Kayseri'de İş Alanları ve Sanayi

Kayseri'nin yaşadığı bu hızlı büyümeyle birlikte iş alanları da bu doğrultuda gelişme göstermiştir. Artan nüfusla birlikte iş alanlarında da büyük çeşitlilikler oluşan Kayseri'de sanayi alanında belirleyici yatırımlar yapılmıştır. Bu yatırımlarla oluşturulan kuruluşların başında şüphesiz Organize Sanayi Bölgesi'ndeki kuruluşlar gelmektedir. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayi alanında sıçrama yaşanan Kayseri'de 1950'lerden itibaren sanayi ön plana geçmiştir. Daha sonra 1957 yılında

Eski Sanayi Bölgesi kurulmuştur. Burada pek çok esnafın hizmet ve mal üretmesine olanak sağlanmıştır (Subaşı, 2017: 173). Daha sonra 1972’de Yeni Sanayi Sitesi kurulmuştur. Bunların haricinde, Ağaç İşleri Sanayi Sitesi, İmalatçılar ve Pazarlamacılar Sitesi, Doğu Sanayi Sitesi, Argıncık Küçük Sanayi Sitesi, Orta Sanayi Sitesi gibi pek çok sanayi kuruluşu kurulmuştur ve bu kuruluşlar Kayseri’nin sanayi alanında ön plana çıkmasına yol açmıştır (Subaşı, 2017: 174).

“Artık, ülkenin 500 büyük firmasından yüzde 10 gibi bir payını elinde bulunduran Kayserili, bunun en az yarısını bu şehirde temsil ediyor. Bunun için de yeni alanlarla sanayiciye yeni imkanların kovalanmasına başlandı...” (Subaşı, 2017: 174).

“Kayseri’de resmi kayıtlarda üretimi belirlenen 399 adet büyük fabrika bulunmaktadır. Bunlarda toplam 27.874 kişi istihdam edilmektedir. Kayseri, yakın bir gelecekte bu fabrika sayısını birkaç katına çıkaracak güçtedir. Ekonomik yapısı, sanayi alt yapı imkanları ve girişimcilik ruhu bakımından bunu yakalayan bu şehrin, Anadolu’da bir “Sanayi Üssü” olma yolundaki çabası devam etmektedir. Türkiye’nin büyük holdinglerinin önemli bir bölümüne sahip olan Kayserililerin bu şehre yönelik yatırıma girmesinin bunu daha da hızlandıracağı düşünülmektedir” (Subaşı, 2017: 174).

Verilen bilgiler ışığında bakıldığında Kayseri’nin Türkiye içerisinde sanayi alanında ve iş olanakları doğrultusunda önemli bir yeri olduğu görülür. Kayseri’de ülke ekonomisine de büyük katkılar sağlayan pek çok iş adamı ve bunların oluşturduğu holdingler ve çeşitli yapılar yer almaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi oluşturulan sanayi bölgeleri de pek çok esnafa ve işçiye iş imkanı sağlamıştır. Dolayısıyla bu tip işletmelerin oluşturulması şehirdeki işsizlik oranının düşmesine de neden olmaktadır. Çok sayıda avantaj sağlayan bu tip yerel işletmelerin bu şekilde devam ederek çoğaltılması şehir ve ülke ekonomisinin iyileşmesi adına büyük katkılar sağlayacaktır.

1.5. Kayseri’de Eğitim

Kayseri, tarihi boyunca eğitim açısından da iyi bir yere sahip olmuştur. Şehirde yer alan medrese, vakıflar ve mekteplerin çokluğu bu durumu kanıtlar niteliktedir. Şehrin sosyal yapısını büyük ölçüde etkileyen medrese ve vakıflardan bazıları ise şunlardır; Haleviye Medresesi, Hüseyin Efendi Medresesi, Düvenönü Medresesi, Sahabiye

Medresesi Vakfı, Feyziye Meşhur Büyükbade Medresesi, Kurşunlu Medresesi, Hacı Kılıç Medresesi, Serçeoğlu Medresesi, Lala Medresesi Vakfı, Musa Gazi Medrese-i Şerif Vakfı (Köse, 2018: 236-248). Kayseri’de incelenen dönemde genel anlamda eğitim faaliyetlerinin medreseler tarafından yapılmaktadır ancak bu dönemde sıbyan mektepleri de mevcuttur. Sıbyan mektepleri günümüzde ilkokul düzeyine tekabül etmektedir. Şehirdeki mekteplere mahalle mektebi ve taş mektep denmesinin sebebi ise her mahallede mevcut olmasından ve yapısının da taş olmasından ötürüdür. Kayseri’deki ilk sıbyan mektebinin 1494 yılında Bedesten yanında yer aldığı bilinir. Bu mektepler Müslüman veya gayrimüslim ya da kız veya erkek ayırt etmeksizin 5-6 yaşlarından itibaren çocukların eğitim aldığı yerler olmuştur. Bu mekteplerde tatil günü cuma olarak belirlenmiştir. Bölgede yer alan mekteplerin amacı kız ve erkek çocuklarına İslam dininin esaslarını ve Kur’an-ı Kerim’i öğretmek olmuştur (Özdamarlar, II: 96 Akt. Köse, 2018: 248-249). Bu dönemde şehirde modern mekteplere rastlanmamıştır. Kayseri’de ilk Rüştiye mektebinin açılması için Kayseri meclisine talepte bulunulmuştur. 1869 yılında Mekebi Rüşdi adıyla yeni bir mektep açılmıştır. İlk Mektebi İdadi ise 1893 yılında açılmıştır. İlk İbtidadiye ise 1910 yılında açılmıştır (Özdamarlar, II: 101 Akt. Köse, 2018: 249).

Kütüphaneler bir şehrin eğitim hayatı için olmazsa olmaz kriterlerdendir. Kayseri’nin ilk ve en meşhur kütüphanesi olan Raşit Efendi Kütüphanesi XVIII. yüzyılda Raşit Mehmet Efendi tarafından kurulmuştur. Halkın, gönüllülerin, çevredeki bazı kütüphanelerin ve özel şahısların kütüphaneye yapmış olduğu kitap bağışlarıyla kütüphanedeki kitapların sayısı gitgide artmış ve tarih, edebiyat, tıp, felsefe ve din gibi konuların yer aldığı pek çok kitap kütüphanede mevcut hale gelmiştir. 1985’te yapılan sayıma göre yazma eserler 1935 adet ve toplamda ise 7332 adet eserin mevcut olduğu bilinmektedir. Kütüphaneye daha sonra bir de gençlik bölümü ilave edilmiş ve bu bölümdeki eserlerin sayısıyla birlikte yazma eserlerinin miktarının 2689 olduğu belirtilmiştir (Köse, 2018: 252-253).

Günümüzde hızla büyüyen Kayseri’deki eğitim durumu da buna bağlı olarak değişmiştir. İlk zamanlar sadece tek bir üniversiteye sahip olan şehirde günümüzde dört adet üniversite mevcut olmuştur. Üç tanesi devlet bir tanesi vakıf olmak üzere kurulan üniversiteler şehrin eğitim hayatını, demografik ve sosyal yapısını değiştirebilir niteliktedir. Bu üniversitelerle birlikte şehre yeni gelen öğrenciler,

öğrencilerle birlikte gelen aileler ve akademisyenler şehrin nüfusunu etkilemektedir. Ayrıca bu kişilerin yaşadıkları yer doğrultusunda gelişen sosyal kimlikleri ve yaşamları Kayseri'deki mevcut nüfusun sosyal kimlikleri ve yaşamlarını da etkileyebilmektedir. Yüksek başarı oranlarına sahip olan bu üniversitelerin isimleri ise şu şekildedir; Erciyes Üniversitesi, Kayseri Üniversitesi, Abdullah Gül Üniversitesi ve Nuh Naci Yazgan Üniversitesi.

1.6. Kayseri'nin Kültürel Mirasları

Kayseri şehri, tarihi boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Frigyalılar, Hititler, Romalılar, Bizanslar, Kapadokya, Asurlular, Persler, Araplar ve Türkler bunlardan bazılarıdır. Pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Kayseri şehrine bahsedilen bu medeniyetler de kültürel açıdan çeşitli katkılarda bulunmuşlardır. Günümüzde hala kültürel bir miras olarak kabul edilen Kültepe Kaniş Karum bunlardan sadece bir tanesidir. Kültepe, M.Ö. 2000 yıllarında Anadolu'ya gelen Hititler tarafından kurulmuştur (Keskin ve Hülagü, 2007: 2). Şehir merkezine 25 km mesafede bulunan Kültepe, Karahöyük Köyü sınırları içerisinde yer alan uzunluğu yaklaşık 550 m, genişliği 450 m olan bir höyüktür. Bu höyüğün hemen yanında ikinci bir yerleşim yeri vardır buranın da ismi Kaniş Karumu'dur. Yapılan kazı sonuçlarına göre Kaniş Karumu, Kültepe'den çok daha sonra kurulmuştur. Bu bölgede daha çok Asurlu ticaret kolonileri ikamet etmişlerdir. Asurlu tüccarlar daha sonra bu bölgeye "ticaret dairesi" anlamına gelen ve günümüzde de halen kullanılan "Karum" adını vermişlerdir. Günümüze gelene kadar bu bölgede çeşitli kazılar yapılmıştır. Kaniş, içerisinde bulunan ve kazılar sonucunda ortaya çıkarılan belge niteliğindeki malzemeler dolayısıyla bilim aleminin ilgisini çekmeyi başarabilmiştir.. Yabancılar tarafından devam ettirilen küçük ölçekli kazıların yanısıra Türk Tarih Kurumu'nun aldığı karar sonrasında 1948 yılında Tahsin Özgüç başkanlığında başlatılan günümüzde halen devam eden Kültepe Kazıları sonucunda çıkarılan çivi yazılı tabletler yazıldığı dönemin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını ortaya koyması açısından büyük önem arz eden belgelerdir. Bu kazılar sonucunda ortaya çıkan bulgulardan en eskisinin Eski Bronz Çağı'na yani M.Ö. 2000-2500 yılları arasına ait olduğu tahmin edilmektedir. Yapılan kazılar sonucunda Asurlu tüccarlara ait evler, dükkanlar içerisindeki eşyalarla birlikte bulunmuştur. Bu eşyalar arasında fırın, tandır,

ocak, buğday ambarı vs. gibi pek çok öge yer almaktadır. Yapılan kazılarda çıkarılan bulgu ve belgeler Kayseri Arkeoloji Müzesi ve Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi'nde yer almaktadır (Somuncu, 1998: 163-164). Asurlu tüccarlar bu bölgede pek çok faaliyette bulunmuşlardır. Bunlardan en önemlisi Asurluların bölgedeki Anadolu insanlarına okumayı ve yazmayı öğretmeleri olmuştur. Asurlular okuma ve yazma haricinde devlet kurma, hukuk sistemi, bürokrasi gibi konularıda bu bölgede bilinir hale getirmişlerdir (Subaşı, 2017: 26). Daha sonraları Hellenistik çağ ile birlikte eski adı Mazaka olan Kayseri önem kazanmıştır ve Kaniş önemini yitirmeye başlamıştır. Günümüzde yaşanan bir alan olmaktan ziyade içerisinde yer alan bulguları sergilenen ve ziyarete açık olan bir kültürel miras haline gelmiştir (Somuncu, 1998: 163-164).

Yüzyıllar boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Kayseri, bu medeniyetlerin oluşturduğu ve o dönemlerden kalma çok sayıda tarihi ve kültürel mirasa sahiptir. Yukarıda bahsedilen Kültepe Kaniş Karum ise bunlardan sadece bir tanesidir. Genel anlamda Asurlu tüccarların oluşturmuş olduğu bu yapı günümüz açısından oldukça önemli bir içeriğe sahiptir. Uzun zaman süregelen araştırmalar ve kazılar sonucunda ortaya çıkarılan belgeler günümüz dünyasına ışık tutmaktadır. Asurlu tüccarların bu şekilde şehir kurmayı, hukuk sistemini, bürokrasiyi vs. öğretmeleri hem o dönem açısından hem de günümüz açısından oldukça önemlidir. Bu tip kültürel ve tarihi mirasların çokluğu şehrin bilimsel, kültürel ve tarihi anlamda zengin olması açısından da önem arz eden durumlar arasındadır.

1.7. Kayseri'de Turizm

Kayseri şehrinde yer alan ve Kayseri yöresi için ilk zamanlardan itibaren çok önemli bir role sahip olan Erciyes'ten de bahsetmekte yarar vardır. Erciyes'in, eski zamanlarda şer'iyye sicillerindeki kayıtlarda Erciyas, Cebel-i Erciyes, Cebel-i Erciş gibi çeşitli isimlerle yer aldığı bilinmektedir. Erciyes ismi bu kayıtlarda sadece çok büyük bir dağın değil aynı zamanda bir bölgenin de ismi olarak verilmiştir (Keskin ve Hülagü, 2007: 98) Erciyes Dağı, Kayseri'ye pek çok yönden artı sağlamaktadır. Bu artılar arasında şehrin havasının ve suyunun Erciyes sayesinde canlı ve güzel olması yer alır. Erciyes Dağı'nın eteklerinde pek çok sayıda yayla vardır ve bu yaylalarda ise çok sayıda su kaynağı bulunur. Bu su kaynakları ise başta Kayseri olmak üzere

civardaki pek çok köyün su ihtiyacını karşılamaktadır. Havaasının temizliği ve berraklığı dolayısı ile de Şehirde yaşayan pek çok halk yazları bu bÖlgelerde inşa ettikleri evlere taşınırlar. Genel olarak bağ adı verdikleri ve bağa göçme olarak nitelendirdikleri bu faaliyet büyük oranda Erciyes'in eteklerinde bulunan güzellik bakımından eşi çok az bulunan Hisarcık bahçelerine yönelik olmuştur (Keskin ve Hülagü, 2007: 100-101).

Günümüze bakıldığında ise Erciyes Dağı'nın turizm açasından ülke genelinde öncü yerler arasında olduğu bilinir. Çok sayıda otelin bulunduğu Erciyes Dağı'nda kayak pistlerinin de ileri seviyede iyi olduğu bilinmektedir. Farklı Őehirlerden ya da farklı ülkelerden kayak sporu yapmak amacıyla gelen misafirlerin ve turistlerin yararlanabilmesi adına çok sayıda olanak mevcut hale getirilmiştir. Dolayısıyla Erciyes Dağı kış turizmi bağlamında Őehre ekonomik ve sosyal ačıdan önemli bir katkı sağlamaktadır.

1.8. Kayseri'de Yemek Kültürü

Kayseri, Şehrin simgesi haline gelen pastırma ticaretinde de önemli bir konumdadır. Pastırmanın anavatanı ya da kaynağı olarak Orta Asya gösterilir. Burada yaşayan Hunlar ve Oğuzlar eti tuzlayarak daha uzun ömürlü ve dayanıklı hale getirmişlerdir. Uzun süren yolculuklarda ve savaşlarda tuzladıkları bu eti yanlarına alarak yol boyunca bununla beslenmişlerdir. Atların eyerlerinde saklanan etler yol boyunca burada sıkışarak ezilmişlerdir. Bu sebeple ilk zamanlar "bastırma" olarak adlandırılan bu et zamanla "pastırma" kelimesine dönüşmüştür. Bu teknik zamanla diğer medeniyetlerde de kullanılmaya başlanmıştır. Etin tuzlanması ve daha sonra güneşte kurutulması günümüzde yaygın olarak tüketilen ve Türklere özgü olan pastırma yapımına karşılık gelmektedir (Subaşı, 2017: 369-371). İlk zamanlar sadece yerel ihtiyaç için yapılan pastırma üretimi daha sonraları İstanbul, İzmir, Avrupa gibi önemli pazarlara gönderilmiş ve ihracat açasından Şehrin ticari yapısına önemli bir katkıda bulunmuştur (Köse, 2018: 271-272). Kayseri için simge haline gelen bir diğer yiyecek ise sucuktur. Sucukta aynı Şekilde pastırmada uygulanan yöntemin farklı bir biçiminde oluşturulur. Et öncelikle kıyma haline getirilir daha sonra biber ve çeşitli baharatlarla karıştırılarak koyun barsaklarına yerleştirilir. Bu işlemlerden sonra et dinlendirilmeye başlanır. Tüm bu işlemlerin sonucunda ise sucuk elde edilir. Soğutma sistemlerinin

olmadığı dönemlerde etin çabuk bozulma özelliğinden dolayı bu tip yöntemler geliştirilmiştir ve etler ancak bu şekilde uzun süre dayanıklı ve yenilebilir olarak kalmıştır. Özellikle Kayseri yöresinin havasının ve iklim şartlarının, etlerin kurutulmasında ve dinlendirilmesinde etkili olması pastırma ve sucuğun bu yöreye özgü olmasına sebep olmuştur. Pastırma ve sucuk alanında Kayseri'nin rakipsiz olması doğal olarak şehrin ekonomisine de büyük katkılar sağlamış olur (Subaşı, 2017: 170).

Kayseri için simge haline gelen diğer yemekler ise kuşkusuz mantı ve yağlamadır. Mantı, sevilerek tüketilen ve yapması zahmetli olan bir yiyecek çeşididir. Türk mutfağı dışında Orta Asya mutfağında da yaygın olarak yer alan mantı, kıyması çeşitli baharatlarla ve soğanla çeşnilendirildikten sonra hamur içerisine konularak oluşturulan ve sonra suda haşlanan ve daha sonra da tereyağ, salça, baharatlarla hazırlanan sos, yoğurt ve sumak eşliğinde sunulan lezzetli bir yiyecek çeşididir. Pek çok yerde üretimi yapılan mantının özel olarak özdeşleştiği il ise Kayseri'dir (Sitti, 2011: 2-4).

Yağlamada da durum benzer niteliktedir. Pek çok yerde yağlamaya rastlanabileceği gibi Kayseri yağlaması olarak nitelendirilebilecek bir yemek söz konusudur. Kayseri'ye özgü olan bu yemek ise yine bir hamurdan ve et ürününden oluşmaktadır. Öncelikle hamur yoğurulur ve daha sonra hamur açılarak büyük bir daire şekli verilir. Çok sayıda oluşturulan bu daire şeklindeki hamurlar pişirilir. Daha sonra kıyma haline getirilen et, domates, maydonoz ve çeşitli baharatlar eşliğinde pişirilir. Hazırlanan bu iç, pişirilen hamurlardan oluşturulan lavaşlar üzerine üzerine yayılır. Kıymaları konan lavaşlar üst üste konarak çok katlı bir yiyecek elde edilir. Bu yiyecek ise Kayseri yağlaması olarak adlandırılır. Tercihe göre üzerine yoğurt dökülerek servis edilir ve lezzetle yenir.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL ÇÖZÜLME VE DİN OLGUSU

2.1. Sosyal Yapı-Sosyal Değişim ve Sosyal Çözülme

Toplum yapısı yaşayan bir organizma gibidir ve tüm toplumlar zaman ve mekan içerisinde mutlaka bir değişim göstermektedir. Tarih boyunca durağan bir toplum yapısına rastlanmamıştır, değişim toplumsal yapının temelinde vardır. Bu durum sosyal bilimlerin teorilerinin temelini oluşturur. Sosyoloji bilimi ise toplumu odak noktasına alır ve onu inceler. Bu sebeple sosyoloji bilimi, toplumsal yapının geçmişteki hallerini anlamak ve yorumlamak ayrıca gelecekte alacak olduğu hallerini anlamak, yorumlamak ve tahmin edebilmek için çabalar. Bu bilim, toplumsal olarak bir düzen oluşturabilmek ve bu düzeni sürdürebilmek için uğraşır (Duvignaud, 2001 Akt. Sunar, 2014: 2). Dolayısıyla sosyoloji, temel olarak sosyal yapı ve sosyal değişim kavramlarıyla ve sosyal değişimin olumsuz bir sonucu olan sosyal çözülme kavramıyla ilgilenir.

Toplumsal olarak değişimin olumsuz bir sonucu olan sosyal çözülmeyi açıklayabilmek için öncelikle toplumsal yani sosyal yapının ne olduğunu bilmek gerekir. Toplumsal yapı; normlar, değerler, toplumsal rollerden, sosyal ilişkiler açısından ve farklı dini, siyasi, iktisadi kurumlardan oluşan bir bütündür (Arslantürk ve Amman, 2000: 249 Akt. Hazır, 2010). Zamanla toplumsal yapı içerisinde bazı değişim ve dönüşümler yaşanır. Yaşayan bir organizmaya benzetilen toplumsal yapı için bu değişim süreci kaçınılmazdır. Sosyal yapıyı oluşturan kavramların ve sosyal ilişkiler bütününe zaman içerisinde değişmesine de toplumsal değişim ya da sosyal değişim denmektedir. Sosyal değişim toplumu etkileyen dışsal bir olaydan ziyade toplumun temel yapısında ve doğasında bulunan bir durumdur. Çünkü toplum durağan bir yapıya sahip değildir ve sürekli bir değişim içerisindedir (Hazır, 2010). Sosyal değişimin makro ve mikro düzeyde bir değişim olmasına yönelik görüş

ayrılıkları da mevcuttur. Örneğin Mine Tan (1981: 102), toplumsal değişmeyi “toplumsal ilişkilerde, kurumlarda ve yapıda belirli bir durumdan ya da varlık biçiminden başka bir durum ya da biçime geçiş” olarak makro düzeyde bir değişim adı altında niteler. Mahmut Tezcan (1998: 191) ise toplumsal değişim mikro düzeyde bir değişim olduğunu ileri sürer. Ona göre toplumsal değişme, “Toplumsal yapının ve onu oluşturan toplumsal ilişkiler ağının ve bu ilişkileri belirleyen toplumsal kurumların değişmesi” olarak tanımlanır. Ancak tüm bu farklı görüşlere rağmen sosyal değişimle ilgili ortak bir kanı oluşturulabilmiştir. Bu ortak kanıya göre toplumsal değişim hangi boyutta gerçekleşirse gerçekleşsin mutlaka bir sosyal yapı içerisinde gerçekleşecektir (Sunar, 2014: 2).

Sosyal bir varlık olan insanı diğer canlılardan ayıran en büyük özelliği yaşadığı değişime ayak uydurabilme yeteneğinin daha gelişmiş olmasıdır. İnsan, çevresinde yaşanan olumlu olumsuz tüm değişimlere uyum sağlama yeteneğine sahiptir dolayısıyla insanı içerisinde barındıran toplumunda aynı şekilde değişimlere ayak uydurabilme potansiyeline sahip olduğu ve sürekli bir yeniden kurulma mekanizması oluşturduğu görülür (Sunar, 2014: 2). Toplumsal değişim çeşitli boyutlara sahiptir.

“Bu boyutlar değişimin evreni (büyük, orta ve küçük), vadesi (kısa, orta ve uzun), hızı (yavaş, aşamalı, evrimsel değişimler ve hızlı, asli, devrimsel değişimler), yönü (ileri, geri), içeriği (sosyokültürel, psikolojik, sosyolojik, kurumsal, iktisadi vb.), neticesi (barışçıl ve şiddetli) ve amili (yapı ve aktör) olarak sıralanabilir” (Sunar, 2014: 3).

Değişimin boyutlarına ayrıntılı olarak değinmek gerekirse öncelikle değişimin miktarına bakılabilir. Büyük, orta ve küçük miktarlarda gerçekleşen değişimlerde büyük değişimde genel anlamda toplumun bütünüün değiştiği gözlemlenir. Orta ölçekli değişimlerde ise toplumun bütünü değişmez. Bu değişim boyutunda toplumsal yapıda farklılaşmalar yaşanır. Küçük ölçekli değişimler ise toplumsal yapı içerisinde yaşanan değişmelerin olgu ve kurumlar üzerindeki etkileşiminden kaynaklanır (Sunar, 2014: 3-4). Değişimin miktarıyla da ilintili olan bir diğer boyut ise değişimin vadesidir. Kısa, orta ve uzun olarak birbirinden ayrılan değişim vadeleri birbirlerinden bağımsız değildir. Birbirlerini etkileyebilme potansiyeline sahiptirler. Uzun vadeli değişimler genellikle büyük ölçekli değişimlerle ilişkilendirilebilir. Çünkü büyük ölçekli değişimler için uzun hazırlık dönemleri gereklidir. Aynı şekilde orta vadedeki

değişimler orta ölçekli değişimlerle; kısa vadeli değişimler ise küçük ölçekli değişimlerle ilişkilendirilebilir (Sunar, 2014: 4-5). Değişimin kaynağı, hızı ve neticesine bakıldığında değişimin hızının günümüzde artmış olduğu görülür. Önceki zamanlarda daha uzun sürelerde gerçekleşen farklılaşmalar günümüzde daha kısa sürede ve daha hızlı bir biçimde gerçekleşebilmektedir bu da değişimin hızının günümüzde artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Değişimin hızı barışçıl ve çatışmacı yani şiddetli olarakta farklılık göstermektedir. Barışçıl değişimler, daha uzun bir zamanda, baskı olmadan, daha az etki gösteren, toplumun yapısını derinden sarsmayan değişimlerdir. Ancak şiddetli değişimler, toplumun yapısını derinden etkileyen, baskı ve zora dayalı, değerleri, kurumları, yapıları etkileyen ve daha hızlı bir biçimde gerçekleşen değişimlerdir (Sunar, 2014: 5-7). Bir diğer boyut olan değişimin yönü, ilerleme ve gerileme olarak ortaya konabilir. İlerleme durumu kimi zaman değişme ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılır. Gerileme ise toplumsal değişiminin karşıtı olan muhafazakarlıkla eş anlama gelecek şekilde kullanılır (Nisbet, 1990 Akt. Sunar, 2014: 8). Gerileme, olumsuz anlamlar ifade eden bir kavramdır. Bu sebeple gerileme dendiğinde ortaya konan düşünce de olumsuz anlamlar içermektedir. Bakıldığında değişimin, toplumsal yapının doğal ilerleyişinden kaynaklanmadığında, toplumsal yapının kendi mekanizması dışında gerçekleştiğinde, toplumun doğal işleyişi bozulduğunda ve toplumsal bütünlüğü olumsuz etkilediğinde gerileme olarak görüldüğü ileri sürülür. Büyük, hızlı ve ani değişimler toplumsal mekanizmanın işleyişini olumsuz etkileyebildiği için gerileme ve bozulma olarak düşünülebilir (Sunar, 2014: 8-9). Değişimde yapının ve aktörün rolüne bakıldığında ise eski zamanlarda sosyolojik teoriler çerçevesinde yapıya daha çok önem verildiği bilinmektedir. Yapısalcılık olarak adlandırılan bu görüşe göre sosyal değişimler yapı dahilinde ortaya çıkmaktadır. Aktörler ise bu yapının sınırları içerisinde hareket edebilirler ve yapının dışına çıkamazlar. Dolayısıyla bu dönemde aktörlerin toplumsal değişim içerisindeki rolleri yok sayılmıştır. Ancak sonraki dönemlerde aktöründe yapı gibi sosyal değişim üzerinde etkili olduğu anlaşılmış ve yapı ve aktörün birbirinden ayrı değil birlikte hareket edip birbirlerini etkiledikleri ortaya konmuştur (Sunar, 2014: 10-11).

Sosyal değişim sonucunda toplum içerisinde mevcut olan değerlerde, normlarda, toplumsal rollerde ve farklı kurumlarda değişime bağlı olarak çeşitli sıkıntılar meydana gelebilir. Eskiden bireylere aynı anlamları ifade eden normlar ve değerler

artık farklı anlamlar ifade edebilir. Değişen yapıyla birlikte sosyal kurumlar bu değişime adapte olamayabilir. Hızlı ve ani değişimler bireyler ve sosyal kurumlar açısından olumsuz sonuçlara neden olabilir. Toplumun ayakta kalmasını sağlayan değer, inanç ve normlar etkinliklerini yitirerek anlamsızlaşabilir. Bunların sonucunda ise toplum içerisinde çatışmalar ve kaos oluşur. Bu çatışmalar toplum içerisinde ahlaki, dini, ekonomik, siyasi vs. olmak üzere çeşitli çözümler meydana getirir (Hazır, 2010).

Görüldüğü üzere toplumsal olaylar tek bir açıdan ele alınamaz. Çok sayıda farklı boyut ve kavramın birbirleri ile olan etkileşimleri toplumsal hayatı meydana getirmektedir. Toplumsal yapı içerisinde pek çok sosyal ilişki ağı mevcuttur. Sosyal birer varlık olan bireylerin diğer bireylerle, kurumlarla veya yapılarla kurmuş oldukları ilişkiler sosyal ilişki olarak bilinmektedir. Toplum tıpkı bir canlı organizma gibi sürekli değişen ve gelişen bir yapıdır. Bu sebeple toplum içerisinde yaşayan ve sosyal birer varlık olan bireylerin kurmuş oldukları ilişkilerde de değişimler ve dönüşümler yaşanır. Değişim hiç şüphesiz yalnızca ilişkiler bazında yaşanmaz. Toplumsal hayat içerisindeki bütün mekanizmalar zaman içerisinde değişir. Buna da sosyal değişim denir. Yukarıda da bahsedildiği üzere değişimin birçok farklı boyutu ve yönü vardır. Bu boyutlar ve değişimin kendisi genel anlamda kimi zaman olumlu kimi zaman ise olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Değişimin doğurduğu olumsuz sonuçlardan birisi de kuşkusuz ahlaki, dini, ekonomik ve siyasi gibi boyutlara da sahip olan sosyal çözümlerdir.

2.2. Toplumsal Değişim Üzerinde Etkili Faktörler

Toplumsal değişim gerçekleşirken pek çok faktör etkili olmaktadır. Bu faktörler birbirinden bağımsız değişimlerdir. Toplumsal değişim gerçekleşirken etkili olan faktörler birbirleri ile karşılıklı etkileşim içerisinde. Her biri bir diğeriyle çeşitli şekillerde ilişki içerisinde olabilir, bir değişkenin arka planında başka bir değişken yer alabilir. Bu sebeple değişimi tek yönden analiz etmek yerine tüm bu faktörleri göz önüne alarak analiz etmek daha doğru sonuçlar doğuracaktır. Bu faktörlerden ilki coğrafya yani mekan ve zamandır. Coğrafya yani içinde yaşadığımız mekanlar tabiatın bize sunmuş olduğu bir şeydir. Mekanlar varlıklar için sosyal açıdan önem arz eden bir konumdadırlar. Toplumsal değişim açısından bakıldığında sosyal olay ve olguların belirlenmesinde mekanların iki tür rolü vardır; birincisi insanlar ve

içerisinde buldukları toplumlar yapıları gereği mutlaka bir fiziki çevrede yaşamak zorundadırlar, ikincisi ise insanlar üzerinde yaşadıkları mekana çeşitli anlamlar atfederler. Bu iki faktör mekanın insan üzerindeki etkisini belirler. Toplumsal değişimi etkileyen bir diğer faktör ise demografidir. Nüfus büyüklüğü ya da nüfus yapısı gibi konular toplumsal yapının da belirleyici özellikleri arasındadır. Örneğin bir toplumun başka bir topluma savaş açmasında, sömürgeleştirmesinde, göç etmesinde vs. nüfustaki değişimlerin ve özellikle nüfus artışının büyük önemi vardır. Batı burada en somut örneği teşkil etmektedir. Batı'nın sömürgeciliğinin arkasındaki en büyük güç nüfusunun diğer ülkelere görece daha fazla olmasıdır. Değişimi etkileyen bir diğer faktör ise muhalefet ve mücadeledir (Okumuş, 2003: 26-29).

“Muhalefetin iki biçimi olarak rekabet veya barışçıl mücadele ile çatışma veya savaş, toplumsal değişimin iradi faktörlerinden olup rekabet duruma göre bazen işbirliği ve bütünleşmeyi, bazen çatışmayı beraberinde getirebilir. Bir muhalefet biçimi olarak çatışma ve savaşlar, olumlu ve olumsuz yönde büyük toplumsal değişimlere ve bazen de kimi toplumların çökmesine yol açabilir” (Okumuş, 2003: 29).

Bunun yanı sıra işbirliğininde sosyal değişimin oluşumunda rol oynadığı söylenebilir. İşbirliği bir bakıma muhalefetin zıddı olsa da sosyal değişim konusunda rol oynamaları iki kavram içinde ortaktır. Sosyal bütünleşme ise toplumsal değişim konusunda en etkili olan kavramlardan birisidir. Rekabet, çatışma hatta savaş kadar etkili olan sosyal bütünleşme kimi zaman ise bu kavramlardan bile üstün bir biçimde toplumsal değişimi etkileyebilmektedir. Dolayısıyla toplumsal değişimi tek bir yönden yani savaş, çatışma gibi olumsuz yönlerden ele almamak gerekir. Toplumsal değişim söz konusuysa bunu birçok yönden ele almak gerekir. Örneğin olumsuz anlam barındırmayan barış kavramının, kendi içerisinde bir kaynaşma unsuru olmasından ötürü toplumun gelişimine katkısı olumlu yöndedir. Hem uluslararası ilişkilerde hem de toplumun kendi iç ilişkilerinde, ekonomik ve teknolojik olarak gelişmesinde vs. pek çok yönden katkısı bulunmaktadır. Barış, sosyal bütünleşme gibi kavramlarda görüldüğü üzere değişim üzerinde oldukça etkili olgulardır. Modernleşme süreci sonrasında icatlar, sanayileşme ve sonrasında da kentleşme durumu hız kazanmıştır. Keşiflerin artmasıyla birlikte sanayi ve teknoloji hızla gelişmiştir. Bu durum sonucunda sosyal hayat üzerinde olumlu, olumsuz pek çok sonuç ortaya çıkmıştır. Yeni buluşlar köklü değişimlere neden olmaktadır, bunun sonucunda ise kimi

toplumlar bu hızlı dönüşümlere ayak uydurabilirken kimi toplumlar bu baş döndürücü hız karşısında çaresiz kalmışlardır. Hızlı ve ani gerçekleşen devrimler ve dönüşümlere bireyler ve sosyal kurumlar kimi zaman adapte olabilmış kimi zaman ise adapte olamamışlardır. Burada en önemli ve etkisi en büyük olan dönüşümün iletişim olgusu üzerinden gerçekleştiği söylenebilir. Bunun yanı sıra teknolojinin gelişmesiyle birlikte sanayileşme ve dolayısıyla şehirleşme artmış bununla birlikte göç olgusunda da yok sayılamayacak bir artış ortaya çıkmıştır. Göç ve şehirleşme faktörlerine bakıldığında, savaş, demografi ve çatışma faktörleriyle de bağlantılı olduğu görülür. Ancak bunların yanısıra sosyal değişme konusunda göç başlı başına bir etkidir. Çünkü göç edenler, göç ettikleri yerlere kendi sosyal kimliklerini, kendilerine özgü değerlerini ve kültürlerini götürmüşlerdir. Bu da orada yaşayan mevcut toplumun yapısını ister istemez etkilemiştir. Göç faaliyetinin gerçekleşmesi sonucunda göç eden grubun ve göç edilen yerde bulunan grubun sosyolojik yapısında önemli değişiklikler gözlenir. Bu değişiklikler mekansal, demografik, kültürel ve sosyal olmak üzere farklılık gösterebilir. Bunun sonucunda ise mevcut toplumda mutlaka olumlu ya da olumsuz yönde bir değişim gerçekleşecektir. Toplumsal değişmeyi etkileyen önemli bir diğer unsur ise ekonomidir. Ekonominin toplumun önemli yapı yaşlarından biri olmasından ötürü ekonomide meydana gelen değişikliklerin toplumsal yapıyı da etkileyerek sosyal bir değişime neden olması kaçınılmazdır. Kültür, din ve ideoloji ise toplumsal değişmeyi etkileyen diğer önemli faktörler arasındadırlar. Bazı düşünürler arasında ekonomi gibi önemli diğer faktörlerin bile bu üçüyle ilintili olabileceği söylenmektedir. Dolayısıyla sosyal değişim açısından bu üç faktör çok önemli bir konuma sahiptir. Son olarak ise karizmatik şahsiyetlerin dünya tarihinin biçimlenmesindeki etkilerinden söz etmek gerekirse bu etkilerin toplumsal değişimde önemli bir role sahip oldukları söylenebilir. Tarih boyunca peygamberler, askeri şahsiyetler, dahi kişiler, siyasal liderler gibi pek çok farklı grup içerisinde karizmatik lider denebilecek kişiler ortaya çıkmıştır. Bu kişiler toplum üzerinde derin etkiler oluşturarak toplum tarafından benimsenmiştir ve karizmatik lider konumuna geçmişlerdir. Bunun sonucunda ise bu kişiler toplumsal hayatı biçimlendirerek toplumsal açıdan belli başlı değişimlere neden olabilmışlerdir. Karizmatik liderler, toplum üzerinde oluşturdukları etki sayesinde belli örgütlenmelere de neden olmuşlardır. Çeşitli sosyal gruplar, siyasal örgütler, askeri hareketler, darbeler bu örgütlenmeler içerisinde sayılabilir. Bu tip

örgütlenmeler ise toplumun geleceğini etkileyen çeşitli olaylar oluşturmaları nedeniyle toplumsal değişime neden olabilecek faktörler arasında sayılırlar. Tüm bunların yanı sıra toplumsal değişim kavramı bahsedilen tüm bu faktörlerle sınırlı değildir; genetik özellikler, gelenekler, eğitim, siyaset, hukuk vs. gibi pek çok faktör toplumsal değişmeye neden olabilecek etkenler arasında sayılabilir (Okumuş, 2003: 29-35).

2.3. Sosyal Çözülmenin Genel Özellikleri

Sosyal çözülme, modern kültürün, sosyal değişimin ve batılılaşmanın etkisiyle ortaya çıkan, toplumsal yapıyı tehdit eden en büyük sorunlardan birisidir. Modern kültürün bireyleri merkeze alan yapısından dolayı toplumu da bir şekilde bireyselleştirdiği ve parçaladığı düşüncesi mevcuttur. Bireylerin toplumdan ve değerlerden koparak yozlaşması ve yabancılaşması sosyal çözülmenin etkileri arasındadır. Modernleşme ve sosyal değişimle birlikte toplumsal norm ve değerlerde de sarsılmalar yaşanmıştır. Eski geçerliliğini yitiren norm ve değerler bu süreçte büyük bir değişime uğramıştır. Dolayısıyla sosyal değişimin doğal bir sonucu olarak görülen sosyal çözülme etkileri bakımından olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkar (Aydın, 2014: 222-223).

Sosyal çözülme pek çok düşünür tarafından pek çok farklı şekilde tanımlanmıştır. Bunlardan bazılarında çalışmada yer verildiğinde konunun daha iyi anlaşılacağı düşünülmektedir. Sosyal çözülme; çeşitli düşünürler tarafından ortaya atılan sosyal kirlenme, sosyal bozulma, kültürel boşluk ve kargo kültü kavramları gibi işlevler görenek toplum yapısını tehdit eden bir unsur olarak karşımıza çıkar. Böyle bir durumda toplum deyimi yerindeyse yaşamsal faaliyetlerinden bir şey kaybetmez ancak sağlıklı bir yapıya da sahip olamaz (Türkdoğan, 1996: 181). Türkdoğan'ın yapmış olduğu bu tanımlama doğrultusunda sosyal çözülmenin toplumsal yapıyı yok etmediği ancak yaşamsal bazı faaliyetlerini sürdürmesini zorlaştırdığı ifade edilebilir. Amiran Kurtkan Bilgiseven'e göre ise sosyal çözülme, sosyal ilişkilerin kırılması ve bu durumun toplumun yapısını etkilemesi olarak tanımlanabilir. Ona göre çözülme hem bireyleri ve topluluğu etkiler hem de bir şekilde onlardan etkilenecek şekilde devam eder. Toplumsal yapıyı oluşturan kurum ve kuruluşların birbirleri ile karşılıklı etkileşimleri ve bir bütün oluşturacak şekilde yakaladıkları uyumları sosyal

çözülmeyle birlikte bozulur. Bir başka tanımlamaya göre ise sosyal çözülme, inanç ve değerler sistemlerinin çökmesi, toplumun buna bağlı olarak ayakta kalmakta güçlük çekmesi, değişen toplum yapısıyla birlikte mevcut kurumların bu değişime ayak uyduramaması olarak tanımlanabilir (Burhan, 2010: 12). Toplumun geçtiği süreçler, çeşitli olaylar, yeni gelişmeler, çeşitli akımlar toplumsal sistemi etkileyerek bu sistemin bir bütün içerisinde devam etmesini engelleyebilir. Bu engellemeler sonucunda toplumsal fonksiyonun dengesi bozulabilir. Bütün bunların yaşanmasıyla birlikte toplum içerisinde bir dengesizleşme, bir erime veya karmaşa hali oluşur. Bu durumlar ise genel anlamda çözülme olarak karşımıza çıkmaktadır (Bilgin, 1996: 16).

2.4. Sosyal Çözülme Tipleri

Sosyal çözülme olgusuna genel anlamda bakıldığında çoğunlukla toplumsal yapıyla ilişkilendirildiği görülür. Ancak sosyal çözülmenin bir de ferdi boyutu vardır. Bu boyutta yaşanan çözülmelerde bireylerin diğer insanlarla ilişkilerinde ve bireysel davranışlarında çözümler yaşandığı görülür. Dolayısıyla sosyal çözülme “bireysel çözülme” ve “kurumsal çözülme” olarak iki başlık altında gruplandırılabilir. Bireysel çözülmeye bakıldığında yukarıda da bahsedildiği gibi sosyal varlık olan bireyin diğer bireylerle veya sosyal grup ve kurumlarla yaşamış olduğu uyumsuzluk halidir. Bireyler böyle bir durumda diğer sosyal varlık olan bireylerle veya sosyal kurumlarla yaşadıkları ilişkilerinde bir tür kopukluk, uyumsuzluk ve bozukluk yaşarlar. Bir diğer sosyal çözülme tipi olan kurumsal çözülmeye bakıldığında ise makro yapıdaki sosyal kurumların işlevlerini eskisi gibi yerine getirememeleri, değişen toplumsal yapıya uyum sağlayamamaları, etkilerini yitirmeleri ve diğer sosyal kurum ve gruplar arasındaki uyumu sağlayamamaları olarak tanımlandığı görülür (Şimşek, 2010: 23-24). Sosyal kurum denilen şey en basitinden toplumun temel ihtiyaçlarını karşılayan bir yapıdır. Sosyal kurumlarda ortak paylaşımlarda bulunulur. Bu kurumlar bireylere rol ve sosyal ilişki formları sağlar ayrıca sosyal bir varlık olan bireylerin davranışlarını da kolaylaştıran bir yapıdır (Bilgin, 1996: 17). Kurumsal çözülme bireysel çözülmeye farklı olarak kendi içerisinde de gruplara ayrılır. Bunlar arasında; ahlaki çözülme, dini çözülme, siyasi çözülme ve iktisadi çözülme yer alır. Bu çözülme tiplerine de kısaca değinecek olursak ahlaki çözülmeye, ahlakın dinden

kopmuş olduğu toplumlarda ortaya çıktığı görölür. Ancak böyle bir durumun yaşanması için bu toplum yapısında ahlak ve dinin özdeş kabul ediliyor olması gerekmektedir. Dini çözülmeye bakıldığında ise kısaca dinin sosyal bir varlık olan bireyler üzerinde ve toplumsal kurumlar üzerinde etkisini yitirmesi, gücünü kaybetmesi olarak tanımlanabilir. Siyasi çözüme ise rüşvet, usulsüzlük vs. gibi yolsuzlukların artması ve siyasi sistemde görülen istikrarsızlık, bozulmaların vs. yaşanması halidir. İktisadi çözümede ise ekonomi kurumlarının eski işlevlerini yerine getirememesi, toplumsal yapının mevcut işleyişine katkıda bulunamaması durumları ortaya çıkar (Şimşek, 2010: 24).

2.5. Sosyal Çözülmede Etkin Olan Faktörler

2.5.1. Sanayileşme

18. yüzyıldan bu yana toplumsal açıdan pek çok değişim yaşanmıştır. Bu değişimleri meydana getiren olguların içerisinde hiç şüphesiz sanayileşme de vardır. 18. yüzyıl ortalarında gerçekleşen Sanayi Devrimi'yle birlikte tüm dünyada yayılan sanayileşme akımı pek çok toplum üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Sanayileşmeyle birlikte o güne kadar olan mevcut toplumsal sınıflar ve tabakalar değişmiş hatta yeni birçok sosyal sınıf meydana gelmiştir (Yıldırım, 2005: 24). Sanayileşme olgusu kimi toplumlar için kendi bünyesinin ihtiyacından ortaya çıkan bir olgu olsa da kimi toplumlar için ise toplumsal değiştirme özelliği taşımaktadır. Bahsedilen ikinci durum mevcut toplumlar için olumsuz bir sonuca işaret etmektedir. Çünkü sanayileşme modern toplum düzenine geçmeyi ön görmektedir ve bu sebeple toplumların geleneksel yapısının öngörüsüz bir biçimde ve aniden değişmesine neden olmaktadır. Bu da toplumsal yapının ve toplumsal düzenin çeşitli açılardan bozulmasına yol açmaktadır. Sanayileşmeyle birlikte geleneksellikten kopmalar yaşanmıştır ve modernleşme sürecine girilmiştir. Ancak bazı toplumlar ne tam anlamıyla geleneksellikten kopabilmiştir ne de tam anlamıyla modernleşebilmişlerdir. Dolayısıyla bu tip toplumlar içerisinde çeşitli olumsuzlukların yaşanması muhtemeldir (Yıldırım, 2005: 25).

Temel olarak makinenin üretimde kullanılması olarak ortaya çıkan Sanayi Devrimi daha sonraları dokuma endüstrisinde ortaya çıkan yeni buluşlarla birlikte daha da yaygın hale gelmiştir (Koray, 1992: 14-15 Akt. Bilgin, 1996: 44). Bu yaygınlaşma

sonucunda vasıflı işgücü ve vasıfsız işgücü kırdan kente göç ederek yeni bir sanayi işçi sınıfı oluşturmuşlardır. Görüldüğü üzere Sanayi Devrimi ile birlikte göç hareketlerinde ve buna bağlı olarak kentleşmede artış yaşanmıştır. Kentlerde özellikle sanayi bölgelerinde o zamana kadar hiç görülmemiş nüfus birikimleri meydana gelmiştir (Bilgin, 1996: 45-46). Bu hareketlenmelerin sonucunda göç edilen yerlerde doğal kirlilik artmakta ve doğal kaynaklarda hızla tüketilmektedir. Pek çok bitki ve hayvan türleri de yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Sanayileşme süreciyle birlikte makineleşmenin artması işsizlik sorununu ortaya çıkarmakta ve çözülemez bir hale sokmaktadır. Ayrıca nükleer enerjinin bulunmasıyla birlikte ülkeler arası savaş tehlikesi artmakta ve dünyanın yok olması ihtimali güçlenmektedir (Yıldırım, 2005: 26).

Sanayileşme sürecinde makineleşme artmıştır. Bu süreçte matbaa makinesi de dahil olmak üzere pek çok makine keşfedilmiştir. Matbaa makinesinin keşfi insanlık için büyük önem arz etmektedir. Çünkü bu keşifle birlikte bireyler arasındaki iletişim kapasitesi yüksek miktarda artış göstermiştir. Bilgiye ulaşım ve bilginin dağıtımını kolaylaştırmış, daha düşük maliyetlerle bilgiye erişim sağlanmıştır.

“Matbaa makinesinin keşfedilmesi insanoğlunun iletişim kapasitesini geniş ölçüde arttırdı. Bilgiler, vakıalar, fikirler ve görüşler, eski yazmaları elleriyle binbir güçlükle çoğaltan katiplerin, kitapları üretmek zorunda kaldığı eski dönemlere göre çok daha düşük maliyetlerle çok daha fazla sayıda insana ulaşabiliyordu. Yine de basın hürriyeti ilkesinin tesisi uzun zaman aldı. Bu hak batı dünyasının daha gelişmiş ülkelerinde kazınıncaya, söz konusu hürriyet neredeyse sınırsız hale geldi. Hemen hemen herkes nisbeten az bir masrafla fikirlerini bastırabiliyor ve dağıtabiliyordu. Elektronik kitle iletişim araçları vücuda geldiğinde, insanlığın çok daha fazla sayıda kişiye çok daha büyük bir hızla iletme yeteneğini geliştirdi.” (Esslin, 2001: 107).

Kayseri ili de hızlı bir biçimde sanayileşen kentler arasındadır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayi alanında sıçrama yaşanan Kayseri’de 1950’lerden itibaren sanayi ön plana geçmiştir. Daha sonra 1957 yılında Eski Sanayi Bölgesi kurulmuştur. Burada pek çok esnafın hizmet ve mal üretmesine olanak sağlanmıştır. Kayseri’nin yaşadığı bu hızlı büyümeyle birlikte iş alanları da bu doğrultuda gelişme göstermiştir. Artan nüfusla birlikte iş alanlarında da büyük çeşitlilikler oluşan Kayseri’de sanayi alanında belirleyici yatırımlar yapılmıştır. Bu yatırımlarla

oluşturulan kuruluşların başında şüphesiz Organize Sanayi Bölgesi'ndeki kuruluşlar gelmektedir (Subaşı, 2017: 173). Sanayileşmenin yukarıda bahsedilen olumsuz yanlarının haricinde olumlu yanları da mevcuttur. Yeni oluşturulan bu sanayi bölgeleri pek çok esnafa ve işçiye iş imkanı sağlamıştır. Dolayısıyla bu tip işletmelerin oluşturulması şehirdeki işsizlik oranının düşmesine de neden olmaktadır. Çok sayıda avantaj sağlayan bu tip yerel işletmelerin bu şekilde devam ederek çoğaltılması şehir ve ülke ekonomisinin iyileşmesi adına büyük katkılar sağlayacaktır.

2.5.2. Göç ve Kentleşme

Modernleşme ve sanayileşme süreçleri sonrasında göç hareketlerinin ve buna bağlı olarak da kentleşmenin artmış olduğu bilinmektedir. Bu kavramlar sanayi devrimindeki yoğun teknik anlamlardan ziyade daha toplumsal anlamlara sahiptir. Göç denildiği zaman akıllara sadece bir yer değiştirme hareketi geliyor olsa da durum bundan çok daha fazlasını ifade eder. Göç hareketi ile birlikte en başta sosyal durum ve sosyal varlıkta değişim gösterir (Ekin, 1983: 9 Akt. Bilgin, 1996: 46). Kentleşme kavramı ise ilk olarak akıllara kent sayısının artması ve kentlerde yaşayan insan nüfusunun artması durumunu getirir. Ancak kentleşme de yine aynı şekilde göç olgusu gibi daha derin anlamlar ifade etmektedir. Kentleşme denildiği zaman bireylerin yaşam biçiminde, dünya görüşünde, sosyal hayatında, kişiliğinde pek çok köklü değişimin yaşandığının bilinmesi gerekmektedir. Kentin yapısı gereği çok sayıda insanı içerisinde barındırması çok sayıda insan türünü ve buna bağlı olarak çok sayıda ilişki türünü ortaya çıkarmıştır. Kent içerisinde ekonomik, sosyal ve eğitim durumu açısından çok farklı gruplar oluşmuştur. Bu durumda bireyler arasındaki farklılaşmada aynı oranda artmıştır. Geleneksel yapıda yer alan birincil ilişkiler bu dönemde yerini daha yüzeysel ve geçici olan ikincil ilişkilere bırakmıştır (Yıldırım, 2005: 27-28). Ayrıca kentleşmeye neden olan sanayi toplumunda geniş aileden ziyade daha çok çekirdek aileye yer verilmiştir. Geniş ailenin iş gücü hareketinin sınırlı olması, çekirdek ailenin ise sınırlı hareketliliğinin fazla olması bu dönemde çekirdek aileye olan ilgiyi arttırmıştır. Bunun sonucunda ise geleneksel aile yapısında da çözümler yaşanmıştır (Sezal, 1992: 87 Akt. Yıldırım, 2005: 28).

Bu çalışmada yer alan bilgiler doğrultusunda sosyal çözümlenin olumsuz yanları ele alınmıştır. Dolayısıyla göç ve kentleşme olgularının da olumsuz yanlarına değinilmiştir. Göç edilen kentlerin, metropollerin bireylerin yaşam kaliteleri açısından olumlu bir yerleri elbette ki mevcuttur. Eğitim, sağlık vs. gibi hizmetler şehir hayatında daha yoğun ve işlevseldir. Bu sebeple bireylerin yaşamını kolaylaştıracak niteliktedir. Aynı zamanda sanayileşme vs. gibi süreçler sonrasında kentlerdeki iş alanlarının da artmış olması kentleri çekici kılan faktörler arasındadır. Bu sebeplerden ötürü modernleşme sürecinde göç ve kentleşme olgusu hız kazanmış sürekli bir hareket etme eğilimi ortaya çıkmıştır. Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere bu olguların olumlu yanlarının yanı sıra olumsuz yanları da mevcuttur. Göç ve kentleşme, toplumsal yapının temel taşı olan aile kurumunun dönüşmesine ve çeşitli açılardan yozlaşmasına neden olmuştur. İlişkiler birincil derecelerden çıkarak ikincil ve üçüncül derecelere kaymıştır. Bu durumda ise toplum içerisinde sağlıklı iletişim türleri ortaya çıkmıştır. Kayseri’de iş alanlarının fazlalığı, şehirleşme oranının artması nedeniyle yoğun göç alan bir kenttir. Yukarıda bahsedilen süreçlerin Kayseri’de de gerçekleşmesi ise kaçınılmaz bir durumdur.

2.5.3. Toplumsal Sınıf

17. yüzyıldan itibaren gelişen sınıai toplumlarıyla birlikte pek çok şey ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi de hiç kuşkusuz toplumsal sınıf olgusudur. Genel olarak üç grup altında toplanan toplumsal sınıf kavramı toplumsal tabakalaşma olarak da tanımlanabilir. Bu üç grup içerisinde üst sınıf, orta sınıf ve işçi sınıfı yer almaktadır. Üst sınıf denildiğinde genel olarak toplum içerisinde ekonomik kaynakları elinde bulunduran belli gruplar ön plana çıkar. Orta sınıf dendiğinde çoğu zaman beyaz yakalılar veya serbest meslek olan iş grupları kapsanır. İşçi sınıfı ise genel anlamda sanayide ücretli çalışan grubu kapsamaktadır (Bottomore, 216-218 Akt. Yıldırım, 2005: 33). Toplumsal sınıflar olarak ayırt edilen bu sınıflar zamana ve toplumlara göre değişiklikler gösterebilmektedir. Sanayileşme, göç ve kentleşme olgularının ortaya çıkarmış olduğu düşük bütçeli iş ya da işsizlik bu türlü sınıfların oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Alt tabaka-üst tabaka olarak yapılan bu ayırım toplum içerisinde eşitsizlik, adaletsizlik ve güvensizlik gibi çeşitli olumsuz duyguları ortaya çıkarmaktadır. Bunun sonucunda

ise bu tabakalar arasında çatışma, anomi gibi durumların yaşanması kaçınılmazdır. Alt sınıfa ait olanların yaşadığı ekonomik yetersizlikler, toplumsal yapı içerisinde değer affettikleri adalet, eşitlik gibi olgulardan yoksunluk; bu kişilerin toplum içerisinde yabancılaşmaya varacak kadar çeşitli sıkıntılar yaşamasına neden olmaktadır. Gitgide her bakımdan yetersiz kalan bireyin çevresiyle olan ilişkileri de zayıflamakta ve bunun sonucunda ise birey-toplum açısından da çözümler yaşanmaktadır. Bu da sosyal çözülmeyi harekete geçiren başka bir boyuttur (Yıldırım, 2005: 34-35).

“Doğa, çelişkilerden kaçmak veya onları gizlemek isteyenlere bir ikame sunar. Seçkinlerin kültürü, kitle kültürünün ikamesidir [...] Gündelik hayat, artık itina ile incelenen bir nesne olmuştur: örgütlenmenin alanı, iradi ve planlı bir öz-düzenlemenin uzay-zamanı haline gelmiştir. Örgütlenen gündelik hayat, kapalı bir devre (üretim-tüketim-üretim) haline gelmiştir. Önceden biçimlendirilen gereksinimlerin ne olacaklarını tahmin etmek artık işten değildir; arzuların ise izi sürülür. Rekabetçi dönemdeki kendiliğinden ve körü körüne öz-düzenleme süreçlerinin yerini bu olgu alır. Böylece gündeliklik kısa sürede, sistematikleştiren düşüncenin ve yapılandırıcı eylemin hedeflediği diğer sistemlerin altında gizlenen biricik sistem, kusursuz sistem haline gelecektir. Bu sıfatla gündeliklik, örgütlenmiş ya da tüketimi yönlendirilmiş diye tanımlanan toplumun ve onun dekorunun, yani Modernliğin temel ürünü olacaktır” (Lefebvre, 2016: 85-87).

Modernleşmeye birlikte oluşan sanayileşme ve makineleşme süreci toplumsal olarak bir sınıf olgusunu ortaya çıkarmıştır. Genel anlamda üç grupta incelenen bu sınıf olgusu; alt sınıf ve üst sınıf arasında yaşanan eşitsizlik, adaletsizlik, güven duygusundan yoksunluk vs. gibi sebeplerden ötürü olumsuz anlamlar içermektedir. Bunun sebebi bu sınıflar arasında bahsedilen sebeplerden ötürü çatışma ve anomi gibi durumların sıklıkla yaşanmasından kaynaklanmaktadır. Sanayileşme, makineleşme gibi süreçler sonrasında yeni iş alanlarının ortaya çıkmasıyla birlikte göç olgusu da hız kazanmıştır. Çalışmada temel olarak yer alan Kayseri ilinde de sanayileşmenin ve makineleşmenin oldukça yoğun olduğu bilinir. Bu sebeple Kayseri ili de yoğun göç alan şehirler arasındadır. Yoğun göç sonucu yaşanan çarpık kentleşme, sağlık, eğitim gibi sosyal hizmetlerin yetersizliği, toplumsal sınıfların yoğun olarak oluşması sonucu sınıflar arası çatışma, toplumsal anomi gibi olumsuzlukların Kayseri’de yaşanıp yaşanmadığı ise merak konusudur.

2.5.4. Küreselleşme

Günümüzde dünya çapında çok hızlı değişimler yaşanmaktadır. Yaşanan bu değişimler sonucunda başta din olmak üzere yerel değerlerimizde de dönüşümler yaşanmıştır. Bu gibi dönüşümler genel anlamda sosyal çözülme olarak adlandırılmaktadır (Tekin, 2007: 43). Sosyal çözülme sürecini etkileyen başlıca faktörler arasında modernizm, küreselleşme, sekülerleşme vs. gibi durumlar vardır. Küreselleşme teriminin kökenine bakıldığında Latince “globus” ve “globe” yani toprak, küre, yuvarlak anlamlarından geldiği görülür. Klasik Fransızca’da ise “globe terrestre” yani yerküre anlamında kullanılmaktadır (Çiftçi, 2015: 28).

Küreselleşmenin net bir tanımı yoktur bu sebeple küreselleşmeden değil küreselleşmelerden bahsetmek daha doğru olacaktır. Küreselleşmelerle ilgili yapılan tanımlar ise farklı kişiler tarafından farklı şekillerde ifade edilebilmiştir;

“Yeryüzündeki her türlü varlık ve değerlerin oldukları yerden başlayıp, mahalli ve milli sınırları aşarak, dünya çapında daha geniş alanlara yayılmasına ve daha çok sayıda insanın daha hızlı bir şekilde erişilebilir olmasına küreselleşme diyebiliriz...” (Çiftçi, 2015: 16).

“Uzak yerleşimlerin birbirine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla şekillendirildiği veya bunun tam tersi olan yol ve yöntemlerle birbirine bağlayan dünya çapındaki sosyal ilişkilerin yoğunlaşması” (Giddens, 1999: 54 Akt. Çiftçi, 2015: 34).

Giddens’a göre ise genel anlamda küreselleşme:

“En iyi şekilde, zamansal-mekansal uzaklaşmanın temel boyutlarının bir ifadesi olarak anlaşılabilir. Küreselleşme orada-bulunma ve bulunmama arasındaki kesişmeyle [o an orada-bulunanlar ile orada-bulunmayanlar arasındaki dolaylı etkileşimlerle], ‘uzak’ toplumsal olaylar ve ilişkilerin yerel bağlamlarla iç içe geçmesiyle ilintilidir” (Giddens, 2010: 37).

“Küreselleşme, en azından bazı yerinden-çıkarıcı mekanizmaların sonuçları bakımından, hiç kimsenin modernitenin yarattığı dönüşümlerden bağımsız bir ‘seçim yapamayacağı’ anlamına gelir” (Giddens, 2010: 37).

Görüldüğü üzere küreselleşme çok tartışılan ve farklı birçok tanımı olan bir kavramdır. Küreselleşme denildiğinde ilk akla gelen şüphesiz bir şeyi dünya ölçeğinde yaygınlaştırma tanımlamasıdır. Öncelikle ekonomik kaynaklı olarak ortaya çıkan küreselleşme daha sonraları pek çok boyutta etkili olmaya başlamıştır. Bu boyutlar arasında kuşkusuz siyasal ve kültürel küreselleşme mevcuttur. Sonuçları açısından bakıldığında üç boyutunda toplum yapısı için önem arz ettiği bilinen bir gerçektir (İçel, 2008: 125-126). Kültür konusu ele alındığında kültürün yaratıcısının ve taşıyıcısının bireyler yani halk veya toplum olduğu bilinir. Kültür özeldir, her milletin kendisine özgü olan bir kültür yapısı vardır. Kültürel küreselleşmenin genel anlamda mikro milliyetçilik ve tek tip kültür oluşturması bağlamında bilinen iki sonucu vardır. Bu sonuçların her ikisi de milletler için büyük tehdit oluşturmaktadır. Kongar'ın yaptığı tanımlaya bakıldığında ne anlatılmak istendiği daha iyi anlaşılacaktır:

“Küreselleşme en küçük bir kültürel farklılığı bile vurgulayarak, elektronik medya aracılığı ile bunu tüm dünya kamuoyunun dikkatine sunan, ayrıca siyasal açıdan, kültürel farklılıkların korunması ilkesini demokratik hak ve özgürlükler alanının ayrılmaz bir parçası olarak gören bir anlayışı yaygınlaştırmaktadır. Küreselleşmenin kültürel ayağının ikinci sonucu, özellikle tüketici davranışını etkileyerek, dünya çapında kültürel birörnekliğin önünü açmış olmasıdır” (Kongar, 1997 Akt. İçel, 2008: 126).

Kültürel küreselleşmenin yukarıda bahsedilen bilinen iki boyutu toplum yapısı için olumsuzluklar arz etmektedir. Birinci sonuca bakıldığında en küçük kültürel farklılığa bile vurgu yapmasından ötürü milletleri parçalamaya yönelik bir özelliğe sahip olduğu görülür. İkinci sonuca bakıldığında ise tek tipleşmeye vurgu yaptığı ve her milletin kendisine özgü olan kültürel özelliklerini kaybetmesine yol açarak milletleri tek tipleştirdiği görülür. Bu durumda bahsedilen iki boyutunda milletleri ve her milletin kendisine özgü olan biricik kültürel özelliklerini deyim yerindeyse tehdit ettiği ortaya konulmuştur (İçel, 2008: 126).

Küreselleşme denildiği zaman ilk olarak bir şeyin dünya genelinde yaygınlaşması tanımlaması akla gelir. Küreselleşmeyle birlikte ele alınan unsurlar dünyaya mal edilir ve yaygınlığı sağlanır. Aynı zamanda bir toplumun başka bir toplumdaki bir şeyleri alması ve aynı şekilde başka bir topluma da bir şeyler vermesi gibi bir anlamı da söz konusudur. Ancak bazı zamanlarda ve bazı toplumlarda alma ve verme

arasındaki denge iyi kurulamamış ve sürekli başkalarından alan, etkilenen ve buna bağlı olarak da değişen toplumlar ortaya çıkmıştır. Alan toplumlar genel olarak doğu toplumları, veren toplumlar ise çoğu zaman Batı toplumları olmuştur (Oğuz, 2002: 11 Akt. İçel, 2008: 126). Böyle bir durumda ise toplumlarda dengesizlikler ve buna bağlı olarak bazı olumsuzluklar ortaya çıkmıştır. Batı toplumlarından her alanda etkilenen doğu toplumları kendi benliklerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle kendi toplumumuz kendi kültürel özelliklerinden ve kültürel miraslarından kopma yaşayarak Batılılaşmaya ve dolayısıyla da yozlaşmaya başlamıştır. Teknolojinin gelişmesi ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte pek çok değerimiz unutulmaya yüz tutmuş, gelenek ve göreneklerimiz eski önemini yitirmeye başlamıştır. Teknolojinin gelişmesi ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması günlük rutinlerimizi de etkilemiştir. Artık daha çok sanal alemde iletişim kurulmaya başlanmış ve bunun sonucunda da komşuluk, akrabalık, arkadaşlık ve hatta aile ilişkileri zayıflamıştır.

Görüldüğü gibi küreselleşme sürecinde yaşanan olumlu gelişmelerin yanı sıra olumsuz gelişmelerde yok sayılamayacak kadar fazladır. Bu süreçte batının yalnızca biliminden, teknolojisinden etkilenilmemiş; günlük rutinleri, kendilerine özgü alışkanlıklarından vs. de etkilenilmiştir. Her toplumun kendine özgü ve onları ayakta tutan biricik özellikleri mevcuttur. Batı toplumu, kendi toplum yapısına uygun bir gelişme süreci oluşturmuş ve bunu yaşamıştır. Aynı gelişme tipini ve sürecini diğer toplumlara dayatmak olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Her toplum kendi özüne ve yapısına uygun bir gelişme süreci oluşturmalıdır. Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere toplumumuz hızla batılılaşmakta ve bu doğrultuda değişim göstermektedir. Yaşanan değişim sadece batının teknolojisini alıp bilim üretmekle kalmamıştır. Aynı zamanda batının kültürel yapısından da etkilenilmiş, toplum yapımıza hiç uymayan öğelere adapte olmamız istenmiş ve kendi kültürel yapımızdan uzaklaşmıştır. Milli benliğimiz ve kültürümüz yanlış batılılaşmanın etkisiyle tehdit altına girmiştir. Bu da toplumsal çözülme süreçlerini meydana getirmiştir. Sonuç olarak küreselleşmeyi durdurmak günümüz şartları açısından imkansız gibi görünmektedir ancak olumsuz etkilerinden korunmak mümkündür ve bizim elimizdedir.

2.5.5. Küreselleşme ve Değişim

Küreselleşme, modernleşme gibi durumlarla ortaya çıkan değişim, kelime anlamı olarak birtakım başkalaşmaları ve çeşitlenmeleri içerir. Bu başkalaşmalar ve çeşitlenmeler elbette ki bir süreç içerisinde gerçekleşir. Burada da devreye zaman kavramı girer. Değişim ve zamanı birbirinden bağımsız düşünmek neredeyse imkansızdır. Bunun sebebi değişimin zaman içerisinde gerçekleşiyor olmasıdır. Toplumun en küçük birimi olan insanın zamana karşı koyamadığı gibi toplumsal tüm yapılarda zamana karşı koyamayarak süreç içerisinde değişim gösterirler. İnsana dair olan tüm yapılar hiçbir zaman sabit kalmazlar, zamana ve mekana göre değişim gösterirler. Bu değişim bazen yavaş bazense hızlı bir seyirde devam edebilir ya da bazen az bazense çok miktarda gerçekleşebilir. Dolayısıyla değişimlerin zamana veya toplum yapısına göre farklılık gösterdiği söylenebilir. Örneğin bir toplum daha düşük yoğunlukta değişim gösterebilir başka bir toplum ise daha yüksek yoğunlukta hızlı bir biçimde değişim gösterebilir. Ancak bu durum yavaş seyirli değişim gösteren toplumun durağan bir yapıda olduğunu göstermez. Toplumlar tabiatları gereği bir şekilde bu değişim sürecine girerler. Tarih boyunca hiçbir zaman statik bir topluma rastlanmamıştır. Değişim toplumlar için kaçınılmaz ve evrensel bir süreçtir (Okumuş, 2003: 19-21). Yunan filozof Herakleitos'ta bu konuyla ilgili olarak "bir kişinin aynı nehre iki kez giremeyeceğini" söyleyerek her şeyin her zaman değişime uğradığını ve uğrayabileceğini belirtmiştir (Gökberk, 1990: 26 Akt. Okumuş, 2003: 19-20).

İnsanların karşılıklı ilişki ve etkileşimlerinin de toplumsal olarak değişmeye neden olduğu söylenebilir.

"İnsanların karşılıklı ilişki ve etkileşimleri, tarihsel süreç içerisinde farklı bir hal almakta, toplumsal yapıda ortaya çıkan başkalaşma ya da farklılaşmalar da toplumsal değişimi doğurmaktadır" (Tolan, 1991: 277 Akt. Okumuş, 2003: 21).

"Ancak toplumsal yapıda ortaya çıkan değişikliklerin toplumsal değişim olarak nitelendirilmesinin ön şartı, toplumun sosyal teşkilatının yapısı veya işlevlerini geçici olarak değil, sürekli ve köklü bir biçimde etkileyen ve toplumun tarihinin akışını değiştiren bir değişiklik olmasıdır" (Günay, 1988: 328-329 Akt. Okumuş, 2003: 21).

Yani bir değişimin toplumsal olarak addedilebilmesi için yüzeysel ve geçici olmaması, sürekli ve köklü bir biçimde toplumun kaderini değiştiren bir yapıda olması

gerekmektedir. Bu durumda moda, dönemsel akımlar, çalışma hayatındaki geçici değişiklikler toplumsal değişim kategorisine girmemektedir (Okumuş, 2003: 20-22).

Kayseri ili de geçmişten günümüze bir değişim ve dönüşüm süreci içerisinde. Gelenek-göreneklere, örf ve adetleri, kültürel özellikleri vs. kapsayan bu değişimler kimi zaman olması gerektiğinden fazla ve toplumun kendi gelişimi dışında yaşadığı zaman, toplumsal olarak çözümlere neden olmaktadır.

2.5.6. Küreselleşmeyi Etkileyen Faktörler ve Küreselleşmenin Etkileri

Dünya çapında yaşanan hızlı değişimler sonucunda küreselleşmeye dair de günümüze doğru bir artış yaşanması muhtemeldir. Dolayısıyla küreselleşmeyle alakalı olarak bir literatür artışı da söz konusu olmuştur. Bahsedilen bu süreçte türdeşlik, homojenleşme, homojenizasyon, neoliberalizm, risk, bilgi toplumu, zaman-mekan sıkışması, dönüşümsellik vs. gibi anahtar kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Günümüze bakıldığında ise küreselleşmenin daha çok modern dönem ve modern değerler gibi anahtar kavramlarla özdeşleştirildiği görülür. Zamanla küreselleşmeye dair iki fonksiyon ön plana çıkmıştır. Bunlardan ilki, küreselleşmenin bütün dünyayı tek bir bütün haline getirmesi, diğeri ise farklılaşma ve parçalanmaya sebep olarak ülkeler veya kesimler arasında büyük ayrılıklara sebep olmasıdır. Küreselleşmenin neden olduğu etkilerin yanı sıra küreselleşmeyi etkileyen ve küreselleşmeyi talep eden faktörler de mevcuttur. Bunlar arasında kuşkusuz teknoloji, iletişim alanlarındaki gelişmeler, nüfus artışı, ekonomik olarak genişlemeler bunlardan dolayı ülkelerin büyüme göstermesi, bireylerin imkanlarının ve buna bağlı olarak kabiliyetlerinin gelişmesi gibi faktörler ön plandadır. Teknoloji ve iletişim alanlarındaki gelişmelere bağlı olarak sosyal medya, mobil iletişim araçları, televizyon ekranları vs. gibi alanlar da gelişme göstermiştir ve insanları yerellikten çıkararak küresel olarak aktif olmalarına hizmet etmiştir. Bunların yanısıra kitle iletişim araçlarının gelişmesine bağlı olarak insan ilişkilerinde bir yabancılaşma durumu söz konusu olmuştur. İnsanlar aynı mekan içerisinde sosyal medyayla, kitle iletişim araçlarıyla ilgilenmekten birbirleriyle iletişim kuramaz hale gelmişlerdir. Ayrıca teknolojiye yaşanan gelişmelere bağlı olarak suç örgütlerinde de bir artış yaşanmıştır. Biyolojik ve siber silahlar sayesinde uluslararası dolaşım yaygınlaşmış ve buna bağlı olarak ülkeler arasında çeşitli güvenlik zaafiyetleri oluşmuştur. Küreselleşmenin etkilediği bir diğer

alan ise askeri alandır. Küreselleşmeyle beraber askeri alanda da bir belirsizlik durumu oluşmuştur. Kontrol edilemez bir hal alan askeri güç alanı ulusal sınırların küreselleşmeyle birlikte kaybolması sonucu başlı başına bir tehlike boyutuna ulaşmıştır. Çünkü sınırların yok olmasıyla birlikte tehlikenin de ne zaman nereden geleceği belirsizleşmiştir (Çiftçi, 2015: 16-120).

Teknolojinin gelişimiyle birlikte kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasından bahsedilmiştir. Teknolojinin gelişiminin ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasının olumsuz yanları ortaya konmuştur. Ancak bu araçların toplumsal iletişim ve bireysel mutluluk anlamında olumlu yanları da mevcuttur. Kitle iletişim araçları içerisinde belki de en yaygın ve etkileme gücü en yüksek olan aracın televizyonlar olduğu söylenebilir. Martin Esslin'e göre televizyon teknolojik bir mucizedir.

“Televizyon insanlığın ufuklarını genişletebilen ve büyütebilen teknolojik bir mucize, harika bir yeni iletişim aracıdır. Her ferde, dünyaya ve hemcinslerine ait bilgisini arttırangüçlü bir vesile sağlamıştır. Eğlenceyi ne zaman istenirse, neredeyse gece gündüz her saat mevcut olan temel bir insani hak yapmıştır. Onu evlerine almış olan herkesin hayat tarzını ve gündelik alışkanlıklarını değiştirmiştir. Bir iletişim ve bilgilenme vasıtası olarak televizyonun son derece büyük bir potansiyele sahip olduğuna şüphe yok. En sığ programın sunduğu bilgi miktarı bile çok geniş.” (Esslin, 2001: 87).

Kitle iletişim araçları arasından televizyonun yukarıda bahsedilen olumlu yanlarının haricinde olumsuz yanlarından da bahsetmek yararlı olacaktır. Uzun dönemde etkili olabilecek bu olumsuz yanların görmezden gelinmemesi gerekmektedir. Televizyonla birlikte bireylerin gerçeklik duygusunun zayıfladığı düşünülür. Kültürel anlamda bakıldığında ise televizyonun tek tipleştirici bir etkisinin olduğundan da bahsedilebilir. Dünya kültürlerini tek türe indirgeyerek çok sayıdaki yerli kültürü yok edici bir etkiye sahiptir. Bunun sonucunda ise milletlerin kültürel kimliklerinin tehlike altında olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca bireylerin dikkat sürelerinin azaldığı ve benlik duygularının körelendiği düşünceleri de mevcuttur. ABD'deki eğitimciler bu durumun sebebinin televizyonlarda sık sık araya giren reklamlardan kaynaklandığını düşünmektedirler. Televizyonlarda rahatlıkla yayınlanan cinsellik ve

şiddet eğilimli içerikler de yine aynı şekilde toplumsal yapıyı tehdit edici unsurlar arasındadır (Esslin, 2001: 87-99).

“[...] Wisconsin ve Manitoba Üniversitelerinde geçenlerde yapılan iki araştırma filme alınmış cinsi şiddeti izleyenlerin, bilhassa kadınlara karşı, daha fazla saldırgan davranışa kışkırtıldıklarını ortaya koydu. Manitoba Üniversitesinin deneyince, bulgular bu artmış saldırganlığın en az bir hafta devam ettiğini gösteriyordu. Cinsi şiddeti tavsir eden pornografik bir filmi izledikten sonra, bir grup insan gerçek hayatta ekrandakine benzer bir durumla karşı karşıya kalırsa, şiddete başvurarak tepki verdikleri kesinkes yerleşmiş olsa da, bu filmin etkisinin bir yıl mı, beş yıl mı yoksa on yıl mı devam edeceği gibi çok daha önemli bir sorununun cevabını; veya tam tersine etkinin sonraki bir ya da iki hafta içinde kaybolup kaybolmadığını hala bilmiyoruz. [...] Şurası bir gerçek ki, ekrandaki şiddet ve cinsellik imajlarının boşaltıcı bir etkisinin olduğunu, seyircileri kızgınlık ve düşmanlık duygularından arındırdığını ileri sürenler olduğu kadar televizyonun gizli sapıklara tecavüz ve ırza geçmenin esaslarını öğrettiğinden ve onu benzer bir eyleme kışkırttığından emin olanlar da var” (Esslin, 2001: 90).

“[...] modern bilim, başlangıç ve gelişimi sırasında kesiştiği ilerlemeci düşüncenin aynı anda hem ürünü, hem biçimsel anlatımı, hem de temel desteğidir. Bu ilerlemeci bakış açısı, belirgin olarak bilimden başka, hayatın tüm siyasal, kültürel, popüler ve hatta dini alanlarına kadar girmiştir. Onu hepimiz bir dereceye kadar paylaştığımıza göre, ne kadar bilimin teknik detaylarından habersiz olsak, onun sonuçlarına eleştirel olarak yaklaşsak ve onun tehlikelerine karşı duyarlı olsak da, hepimiz bugün bilimci sayılırız. Bilimin akademik gelişiminin en belirgin özelliği, onun teknik detaylarında ve günlük uygulanımında değil, bir bütün olarak uygarlığımızda ve kendimizde yatmaktadır, kendimizi anlayamadan onu da anlayamayız” (Northbourne, 2000: 51).

Genel anlamda teknoloji, bilim, kitle iletişim araçları ve özelde televizyon elbette ki hayatımızda pek çok şeyi kolaylaştırıcı bir etkiye sahiptir. Bilgiye ulaşım, eğlenceye ulaşım, güzel vakit geçirme vs. kitle iletişim araçları ve özelde televizyon sayesinde kolaylaşmıştır. Bilim ve teknoloji hayatımızın her alanına nüfuz etmektedir, onlardan bağımsız yaşamak pek de mümkün görünmemektedir. Genel olarak bakıldığında modernleşmenin, teknolojinin ve bilimin gelişmesinin, sanayileşmenin hayatımızı kolaylaştırıcı yanları mevcuttur. Ancak yukarıda da bahsedildiği gibi bu gelişmeler

toplumsal yapı açısından bir yandan da önemli tehdit unsurları olarak görülmektedir. Televizyonlarda, sosyal medyada toplumsal cinsiyetin, şiddetin, aile yapısını bozacak davranışların yayınlanarak meşrulaştırılması hem günümüz için hem de gelecek nesil için önemli bir tehlike arz etmektedir. Günümüzde her alanda ve her şehirde olduğu gibi Kayseri’de de internet ve televizyon kullanımı oldukça yaygındır. Bu sebeple kitle iletişim araçlarının olumlu ve olumsuz yanlarının bu şehirde ne derece ortaya çıktığı merak konusudur. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde analizler aracılığıyla bu konular açıklığa kavuşturulmak istenmiştir.

Değişimle ilgili verilen bilgiler ışığında bakıldığında küreselleşmenin insanlık üzerinde yaratmış olduğu farklı birçok etkinin söz konusu olduğu görülür. Bu durum bir mikserin yarattığı etkiye benzetilebilir. Küreselleşmenin yaratmış olduğu etkiler arasında dünya üzerindeki sınırları ortadan kaldırması, ulus devletler arasındaki geçirgenliği arttırması gibi durumlar söz konusudur. Bunların yanısıra küreselleşme durağan bir yapıya sahip değildir, gündem değiştikçe küreselleşmenin sürekli artarak devam ettiği bilinir. Sanayi devrimiyle birlikte kapitalist ekonominin merkezi haline gelen Avrupa, bu gücü sayesinde kendi değerlerini yayarak diğer ülkelerin yerel değerlerini ve geleneksel yaşam biçimlerini bir nevi yok etmeye çalışmıştır. Kapitalist ekonominin küreselleşmesiyle birlikte zengin ve yoksul ülkeler arasındaki fark daha da açılmış, zengin ülkelerin lehine olan üstünlük daha da artmıştır. Avrupa’da sanayi devrimiyle birlikte gelişen bir diğer alan ise ticaret olmuştur. 2. Dünya savaşı'nın bitmesiyle birlikte küresel bir boyut kazanan ticaret, günümüzde daha çok internet üzerinden yaygınlaşarak mevcut piyasa üzerinde olumsuzluklar yaratmıştır. Bu olumsuzluğun sebebi; internet üzerinden yapılan ticaretin ülkeler arasındaki sınırları ortadan kaldırması ve buna bağlı olarak büyük ölçeklerde gerçekleşmesi olarak düşünülebilir. Bunların yanı sıra ATM’ler, her ülkede geçerli olan kredi kartları, internet üzerinden ticaretin yaygınlaşması mevcut sermayenin de kimliksizleşmesine neden olmuştur. İzlenilen bu kolonyalizm ve sömürgecilik politikaları Batı hegemonyasını güçlendirir niteliktedir ve durum böyle iken bahsedilen diğer bölgelerde sosyal olarak bir çözülmenin yaşanması kaçınılmazdır. Sanayi devrimi ve sonrasında kapitalizmin yayılmasıyla birlikte geleneksel üretim azalmış ve yedeği bol olan işgücü ordusu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte göçmen işçi ve geçici işçi gibi gruplarda ortaya çıkmıştır. İşgücünde meydana gelen bu artış işçilerin çok sayıda yedeklerinin olmasına yol açmış ve bu durumda işçilerin sömürülmesine neden

olmuştur. Göçmen işçiler veya geçici işçiler olarak adlandırılan bir grup gittikleri yerlerden dönmeyerek kalıcı işçi konumuna geçmiştir ancak bu durum da günümüzde siyasal ve sosyal birer sorun haline gelmiştir. Çünkü bahsedilen bu göçmen işçiler veya geçici işçiler gittikleri Avrupa ülkelerinde geleneksel, düzen bozucu, cemaatçi, dindar gibi tasvirlerle birer tehdit unsuru olarak görülmektedir. Kadınların ve çocuklarında dahil olduğu bu gruba ait bireyler gittikleri ülkelerde sosyal olarak dışlanmaya maruz kalmışlardır (Çiftçi, 2015: 16-126).

Tüm bu bilgiler ışığında bakıldığında küreselleşmenin etkilerinin bir mikserin yaptığı etkiye benzetilmesi yerinde bir benzetme olmuştur. Küreselleşme bir yandan olumlu etkilere sahip olurken bir yandan da birçok olumsuzluğu beraberinde getirmiştir. Ulusal sınırların erimesiyle birlikte tehlikelerin artması ve tehlikenin belirsizleşmesi, biyolojik ve siber silahlanmanın artması, suç örgütlerindeki artış, kitle iletişim araçları ve sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte sosyal ilişkilerin ve iletişimin zayıflaması, internet üzerinden ticaretin yaygınlaşması buna bağlı olarak mevcut piyasanın güçsüzleşmesi ve sermayenin kimliksizleşmesi, kapitalist ekonominin yaygınlaşmasıyla birlikte zengin ve yoksul ülkeler arasındaki farkın daha da açılması küreselleşmenin yaratmış olduğu olumsuz etkiler arasında gösterilebilir. Küreselleşmenin iletişimi arttıracığı, birlikte yaşamaya olumlu bakacağı ve bunu pekiştireceği beklenirken küreselleşme daha çok ayrıştırma, ötekileştirme ve dışlama gibi durumlara hizmet etmiştir. Küreselleşmenin etkilerine sadece olumsuz yönlerinden bakmak doğru değildir. Küreselleşmenin olumsuz yönlerinin varlığı gibi olumlu yönleri de vardır. Bunlara kısaca değinecek olursak; küreselleşmeyle birlikte yaşamsal hız artmış olduğunu, bu sayede zamandan tasarruf sağlanmış olduğunu görürüz. Ayrıca hem ulaşım faaliyetleri hem de iletişim faaliyetleri teknolojik gelişmelere bağlı olarak hız kazanmıştır. Yine aynı şekilde teknolojinin gelişmesiyle birlikte internet üzerinden sınırları aşan bir ticaret ortamı gelişmiş ve bu da belli bir biçimde ticareti etkilemiştir. Ticaretin gelişmesiyle birlikte ülkelerin ekonomilerine de katkı sağlanmıştır. Bilgiye erişim hızlanmıştır. Eskiden kitaplardan, kütüphanelerden günlerce haftalarca aylarca yapılan araştırmalara teknolojinin gelişmesiyle birlikte internet üzerinden erişim kolaylaşmıştır ve dolayısıyla bilgiye ulaşmakta aynı şekilde kolaylaşmıştır. Bu durum bireylerin imkanlarının ve kabiliyetlerinin gelişmesine de katkı sağlamıştır. Bireyler artık yerel olmaktan çıkarak küresel bir formda aktif olmaya başlamışlardır.

2.5.7. Küreselleşme ve Modernizm

Küreselleşmeyle ilgili olarak yukarıda verilen tanımların yanı sıra Giddens, küreselleşmeyi aynı zamanda modernizmin bir uzantısı olarak görmektedir. Ona göre küreselleşme, günümüzde halen sürmekte olan modernizm sürecinin doğal bir sonucudur. Fuat Keyman ise Giddens'in bu düşüncesine karşı çıkmaktadır. Keyman'a göre modernizmle birlikte ulusallık ve ulusal değerler belli bir konum kazanmıştır ancak küreselleşmeyle birlikte ulusallık ve ulusal olan değerler kazanmış oldukları bu konumları ve kendilerine has anlamlarını kaybetmiştir. Dolayısıyla küreselleşmenin modernizmin bir uzantısı olduğu düşüncesi Keyman'a göre anlamlı değildir. Fuat Keyman'ın yanısıra Roland Robertson'da Giddens'in bu düşüncesine karşı çıkmaktadır. Robertson'a göre ise küreselleşmenin modernizmin bir uzantısı olduğu düşüncesinin aksine küreselleşme, modernizmin yayılmasını sağlayan bir süreç olarak karşımıza çıkar. Ona göre küreselleşmenin tarihi dinler veya metafizikler kadar eskiye dayanmaktadır (Çiftçi, 2015: 34-36). Dolayısıyla küreselleşme modernizmin doğurduğu bir sonuç değildir. Robertson'a göre: "Bir kavram olarak küreselleşme, hem dünyanın küçülmesine hem de bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesine gönderme yapar" (Robertson, 1999: 21 Akt. Çiftçi, 2015: 36). David Harvey'e göre ise küreselleşme bir zaman-mekan sıkışması olarak tanımlanabilir. Ona göre küreselleşmeyle birlikte yaşamsal hız artmış ve mekansal engellerle birlikte zaman-mekan sorunsalı da ortadan kalkmıştır. Atlı arabalardan, yelkenli gemilerden buharlı gemilere ve aynı şekilde buharlı lokomotiflere geçilmesiyle birlikte hem ulaşım açısından hem de iletişim açısından büyük bir gelişme yaşanmıştır. Zamansal ve mekansal problemler, problem olmaktan çıkmıştır. Bahsedilen bu gelişmenin en büyük öncüsü ise şüphesiz küreselleşme olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte Japon ya da Alman bir firmanın otomobilinin Türkiye'de ya da Hindistan'da üretilebildiği görülür. Aynı şekilde Brezilya'da üretilmiş bir tıbbi malzemenin Çin'de de kullanılabilmesi büyük bir fark yaratmıştır. Dolayısıyla yaşanan bu gelişmeler sayesinde zamansal ve mekansal açıdan tasarruflar sağlanarak ülke ekonomilerine de belli şekillerde katkıda bulunulmuştur (Çiftçi, 2015: 37-40).

"Sosyal bilimciler ve tarihçiler modernliği farklı farklı şekillerde tanımlamışlar, modernliğe ilişkin yorum ve prognozlarında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Mamafih, bir önerme üzerinde aşağı yukarı bir anlayış birliğine ulaşabilmişlerdir:

Modern dünyanın temel vechelerinden biri teknolojik üretilerdir” (Berger, Berger ve Kellner, 2000: 35).

Küreselleşmeyle birlikte teknolojik gelişmeler de yaygınlık kazanmıştır. Bu gelişmeler genelde kitle iletişim araçları özelde ise televizyon ve sosyal medyanın ortaya çıkmasıyla kendisini somut olarak gösterebilmektedir. Bahsedilen süreçlerde televizyon öyle yaygınlaşmıştır ki modern bir toplumun eğitim sistemine bile meydan okuyabilecek potansiyelindedir.

“Çocuklara okula gitmeden önce bile ulaşan; onların zihni gelişimlerini okulda aldıkları eğitim kadar güçlü bir biçimde şekillendiren; bir bütün olarak toplumun zeka ve kültür seviyesinin belirlenmesinde böylesine kritik bir rol oynayan bir araç olarak televizyon, bu bağlamda, mutlaka bir milletin eğitim sisteminin asli cüz’ü olarak görülmelidir” (Esslin, 2001: 126).

Böyle bir durumda kitle iletişim araçlarının kontrolsüz kullanımının çok büyük sorunlara yol açacağı aşikardır. Çocukların izlediği çizgi filmlerin, reklamların, çocuk programlarının onların zeka ve kültür seviyelerinde, sosyal kimliklerinin oluşumunda ne denli belirleyici olduğu çok açıktır. Televizyon ekranlarında çocuk programları haricinde yayınlanan şiddet ve cinsel içerikli programlara ulaşılabilirliğin kolaylığı da yine aynı şekilde büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bu sebeple toplumsal yapının devamı ve gelecek nesillerin sağlıklı bir toplumda yaşamaları için bu araçların kullanımının kontrollü bir biçimde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

2.5.8. Modernite ve Aydınlanma Hareketi

Giddens’in yapmış olduğu tanımlamadan yola çıkarak moderniteden de bahsetmek yararlı olacaktır. Modernitenin tarihçesine bakıldığında üç döneme ayrıldığı görülür. Birincisi 16. yüzyıl ve 18. yüzyıl arasını kapsayan dönemden oluşmaktadır. 18. yüzyılda yaşanan Aydınlanma süreciyle beraber ikinci dönem başlamıştır ve 20. yüzyıla kadar sürmüştür. Son olarak üçüncü dönem ise 20. yüzyıldan günümüze kadar olan süreci kapsamaktadır (Berman, 1992: 44 Akt. Aydın, 2014: 22). 5-14. yüzyıllar arasında olumlu bir anlam çağrıştıran moderniteye bu tarihlerden 18. yüzyıla kadar olan süreçte olumsuz bir anlam atfedilmiş ve bu sebeple olumsuz bir çağrışıma sahip

olmuştur. Bu olumsuz çağrışımla ifade edilmek istenen ise kadim kültürlerle ayak uyduramayış ve bunun doğurduğu olumsuz sonuçlardır. Örneğin ünlü düşünür William Shakespeare ve bazı İngiliz yazarları modernite terimini olumsuz çağrışımlar ifade edecek biçimlerde kullanmışlardır (Black, 1986: Akt. Aydın , 2014: 20). Modernite terimi 18. yüzyıl sonrasında ise “yeni ve önemli bir dönem” olarak anılmaya başlanmıştır. 19. yüzyıl sonrasına bakıldığında ise daha çok “sınai-ekonomik gelişmiş ülke” anlamlarıyla ifade edildiği görülür. Moderniteyi olumsuz gören çevrelerin en başında postmodernite akımı gelmektedir. Bu akıma göre modernite öngördüğü hedeflere ulaşamamıştır, amaçlarını yerine getirememiştir, vaatlerini gerçekleştirememiştir, dolayısıyla artık eski önemini kaybetmiştir (Aydın , 2014: 12-21).

17. yüzyılda aydınlanma hareketiyle beraber modernite düşüncesinde temelleri atılmaya başlanmıştır. Aydınlanma hareketi ve dolayısıyla modernite ile birlikte;

“Varlığın yaratıcısı olarak Tanrı’nın yerine insan; Hıristiyanlığın ahlaki söyleminin yerine seküler ölçüler geçti. Mitlerin yerini evrensel hakikat, Tanrısal düzenin yerini ise doğa karşısındaki araçsallık aldı. [...] Doğa üzerindeki etkinlik ve bunun en önemli araçsal yapısı olan sanayi olgusu bu zihniyet olgusunu desteklemede sonuna kadar kullanıldı” (Aydın, 2014: 19).

Baumeister’e göre bireysellik vurgusu moderniteyle birlikte yaygınlaşmıştır. Daha önceleri bireylerin kimlik arayışları bir sorun olarak algılanırken modern dönemde birlikte bireyselliğe yapılan vurgu artmıştır. Hatta Baumeister’e göre bu vurgu, modern dönemden önce mevcut bile değildir (Baumeister, 1986 Akt. Giddens, 2010: 102). Geleneksel dönemde bireylerin kendilerine özgü yetenekleri, potansiyelleri ve karakterleri olduğu gerçeği genel anlamda göz ardı edilmiştir. O zamanki toplum yapısına ve şartlara göre bireyin ön plana çıkarılması mümkün gözükmemektedir. Baumeister’in ortaya koymuş olduğu bu görüş bir başka düşünür olan Durkheim’in düşüncesiyle de benzerdir. Durkheim’a göre geleneksel zamanlarda bireysellikten bahsetmek mümkün değildir. Hatta ona göre birey yoktur. Ancak modernleşmeyle ve onun getirmiş olduğu iş bölümüyle birlikte bireye yapılan vurgu artmıştır (Durkheim, 1984 Akt. Giddens, 2010: 102-103). Yukarıda da bahsedildiği gibi bu dönemde Tanrının yerini insan, tanrısal düzenin yerini ise araçsallık almıştır. Toplumsal yapı içerisinde bireye yapılan vurgu çoğalmış ve bireyselliğin önemi artmıştır. Herkese

kendi yeteneklerine ve potansiyellerine özgü bir yaşam sürme imkanı kısmen tanınmaya başlanmıştır.

Giddens ise bu duruma farklı bir açıdan bakmaktadır. Ona göre modernite için bireyin varlığı ve bireysel kimlik ayırt edici bir özellik değildir. Giddens, bu dönemde bireyselliğin ön plana çıkmasını yanlışlamaz ancak moderniteyi de tamamen bu konuyla bağdaştırmaz. Moderniteyi birey, benlik gibi konulardan ziyade daha derin ayrıntılarla bağdaştırmak gerektiğini öne sürer (Giddens, 2010: 103).

“[...] gelenek veya yerleşik alışkanlıklar hayatı nispeten sabit kanallar içinde düzenler. Modernite bireyi kompleks bir seçimler çeşitliliğiyle yüzyüze bırakır; ve temelci olmadığı için hangi seçeneklerin tercih edilmesi gerektiği konusunda oldukça sınırlı bir yardım sunar. Farklı sonuçlar ortaya çıkma eğilimindedir. Bunlardan biri hayat tarzının önemi -ve birey fail açısından kaçınılmazlığı- ile ilişkilidir. [...] Hayat tarzı geleneksel kültürlerde fazla uygulanabilirliğe sahip bir kavram değildir, zira bir muhtemel seçimler çokluğunu ima eder ve ‘kuşaktan kuşağa geçmek’ten ziyade ‘benimsenir’.” (Giddens, 2010: 110-111).

Bahsedilen modernizm sürecine bakıldığında modernite, modernizm, modernleşme, modernlik gibi kavramların birbirlerinden ufak tefek farklılıklarla ayrılmış oldukları görülür. Hatta modernite ve modernleşme kelimeleri çoğu zaman birbirleri yerine kullanılırsalar da aslında kısmen farklı anlamları ifade etmektedirler.

“Modernite genel bir zihni olgunun, modernleşme bu zihni edinim sürecinin adıdır. Kısaca modernleşme, geniş anlamda modern zihniyete göre toplumsal biçimlenmeyi, dar ve teknik anlamda ise Batı dışı toplumların, gelişmiş Batı ülkelerinin ulaştıkları modern birikimi elde edilmeleri sürecini ifade eder” (Aydın, 2014: 153).

Modernite, soyut ve somut olmak üzere pek çok şeyi içerisinde barındıran, içi farklı farklı biçimlerde doldurulabilen bir üst kavram olarak nitelendirilebilir. Bu özelliklerinden ötürü modernizmin homojen bir yapıya sahip olmadığı söylenebilir. Bazı düşünürlere göre modernite insanlığın doğal gelişiminin bir sonucu olarak nitelendirilirken bazılarına göre ise doğal bir sonuç olmaktan ziyade insanlık için olumsuz sonuçlar doğuran yapay bir söylemdir. Genel anlamda batı dışı toplumların aydınları tarafından eleştirilen modernite, son zamanlarda batıdaki aydınlar tarafından da ciddi eleştirilere maruz kalmıştır (Aydın, 2014: 12-13).

Ziya Gökalp'te modernitenin, insanlığın doğal gelişiminin bir sonucu olduğu görüşünü savunan düşünürler arasındadır. Ziya Gökalp'in modernleşme anlayışı tasnif edilirken "ayaklarımız altında kayan bir küre parçası üzerinde ben hareket etmiyorum" demenin hiçbir işe yaramayacağı düşüncesi ortaya koyulmuştur. Yani Gökalp'e göre modernleşme hareketi sistemin bir gereğidir ve yaşanması kaçınılmazdır. Modernleşmeyle birlikte insanların imkanları ve kabiliyetleri artmıştır. Bu doğrultuda insanoğlunun kainat üzerinde kudret sahibi olmaya başladığı düşüncesi oluşmuştur bu da insanlara içlerindeki iman düşüncesine karşı bir üstünlük hissi vermiştir. Ziya Gökalp'e göre din birçok alanda etkilidir. Bu alanlar arasında siyaset, ahlak, estetik, iktisat, sağlık, hukuk ve daha bir çoğu sayılabilir. Ancak Gökalp'e göre bu alanlar üzerinde din her ne kadar etkiliyse de onları tekeli altına alamaz. Ziya Gökalp'in laiklik düşüncesinin temelinde bu anlayışı yatar. Gökalp cemaat ve cemiyet kavramlarını da ele almıştır ve O'na göre cemaat dini hayatın özünü oluşturur. İki kavramı karşılaştırdığında cemaat kavramını cemiyet kavramından daha dinamik ve ileri bir kademedeki görür. Halk arasında cemaat kavramı benimsenirken elitler arasında cemiyet kavramı benimsenir. Aynı zamanda cemaat grupları dini hayatı daha çok yansıtırken cemiyet yani elit grupları dini hayattan uzaklığı temsil etmektedir. Ziya Gökalp'e göre halkın benimsediği kavram ve dine yönelik olan kavram daha önemlidir bu sebeple de Gökalp'e göre aslolan cemaattir (Türkdoğan, 1996: 168-172).

Gökalp'e göre modernleşmek aynı zamanda batılılaşmaktır. Ancak günümüz sosyolojisine gelindiğinde durumun daha farklı ele alındığı görülür. Günümüz sosyolojisinde modernleşmek aynı zamanda batılılaşmak değildir hatta birbirleriyle eş değer bile değillerdir (Türkdoğan, 1996: 77-78). Günümüz sosyolojisi modernleşmeyi bireysel ve toplum seviyesinde olmaları yönünden ayırt eder:

"[...] kültürel temaslar, haberleşme, öğrenme ve modernleşme ferdi seviyede olan değişimleri yansıtır. Sosyal seviyede olan değişimler ise kalkınma, şehirleşme, farklılaşma ve uyum gibi süreçleri ortaya koyar. Bu iki seviyede beliren değişimler aslında birbirleriyle yakından ilişkilidir. Bu sebeple, modernleşme sosyal sistemdeki kalkınmaya uyan ferdi seviyedeki bir değişimdir" (Türkdoğan, 1996: 78).

Ancak bakıldığında bu konuda da farklı görüşlerin mevcut olduğu görülür. Gökalp'e göre modernleşme bireysel seviyede değil sosyal seviyede bir değişimdir. İranlı sosyolog Ali Şeriatî'ye göre ise modernleşme ferdi seviyede bir değişimdir. Ona

göre esasında modernleşme ve medeniyet arasında ayırım yapılması gerekmektedir. D. Lerner ise modernleşmenin birçok değişkeni olduğunu ileri sürmektedir. Bu değişkenler arasında ise kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, okur-yazar oranının artması, empatinin gelişmesi, kozmopolitik derecenin artması vs. gösterilebilir. Dolayısıyla modernleşmenin ferdi zihniyetteki bir değişmeden ibaret olduğu düşüncesi tamamiyle kabul edilmemiştir (Türkdoğan, 1996: 78-79).

Yukarıdaki bilgiler ışığında bakıldığında modernleşmeye dair ortak bir kanaat getirilemediği görülmüştür. Ancak genel anlamda bakıldığında küresel anlamda bir değişimin mevcut olduğu ve bu değişimden de neredeyse tüm toplumların az veya çok derecede etkilendikleri görülür. Örneğin Ziya Gökalp'in modernleşme anlayışına bakıldığında “ayaklarımız altında kayan bir küre parçası üzerinde ben hareket etmiyorum” demenin hiçbir işe yaramayacağı düşüncesinin ortaya konmuş olduğu görülür. Bu yerinde bir söylem olmuştur. Kuşkusuz ki değişen dünyayla birlikte toplumsal yapılarında az veya çok oranda değişime uğraması kaçınılmaz bir sonuçtur. Kayseri ili, muhafazakar olarak nitelendirilebilecek derecede dinin yoğun olarak yaşandığı ve benimsendiği şehirler arasındadır. Kayseri'nin toplum yapısının değişime direnç göstermeye çalıştığı düşünülür ancak yukarıda da belirtildiği üzere yaşanan süreçte değişime direnç göstermek pek de mümkün görünmemektedir. Yapılan anketler ve analizler doğrultusunda da Kayseri ili için değişimin yaşanmasının söz konusu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.5.9. Modernite ve Sekülerlik

Modernitenin en temel ilkelerinden biri olan sekülerlik kelimesinin Türkçe karşılığı dünyevileşmek olarak bilinmektedir. Sekülerlik kimi gruplar tarafından laikleşme olarak kullanılsa da o daha çok kültürel bir ilkedir ve tamamen birbirlerini kapsamaz. Sekülerlikle esas olarak anlatılmak istenen sosyal hayatın dinden bağımsızlaştırılarak daha dünyevi bir hale getirilmesidir. Bunların yanı sıra sekülerlik kendiliğinden gelişen bir şeydir. Modernleşme, Aydınlanma gibi süreçler sonrasında yaşanan toplumsal değişim gibi sekülerlik de evrim sürecinin bir sonucudur ve istemeden de olsabu süreçte yer almak ve ona ayak uydurmak gerekmektedir. Çünkü bu süreçte her şey bir şekilde dünyevileşmeye ve dinden bağımsızlaşmaya başlamıştır. Moderniteye göre yapılan bu açıklamalar mutlak bir gerçekliğe sahiptir ve modernite de bundan

çok emindi. Ancak yaşanan gelişmeler ve bu süreç doğrultusunda sekülerleşmenin evrim sürecinin bir sonucu olmadığı, mutlak ve kendiliğinden olarak gerçekleşmediği düşüncesi ortaya çıktı. Bu sebeple dinlerin kendiliğinden etkisizleşmesini beklemek yerine onlara fiili bir biçimde müdahale edilmesi gerekiyordu ki sekülerleşme amacına ulaşabilsin (Aydın , 2014: 101-102).

2.5.10. Modernite ve Laiklik

Modernitenin daha katı olan bir diğer tutumuna ise laiklik karşılık gelmektedir. Modernite ve laiklik birbirine bağlıdır ve ayrı düşünülemez bir yapıya sahiptir (Göle, 1992 Akt. Aydın , 2014: 106-107).

“Siyaset ve hatta sosyal hayatları dinden uzaklaştırmayı amaçlayan ve devletler eliyle yaptırımı olarak sürdürülen laiklik, modernitenin spontane bir süreç olarak kabul ettiği sekülerizmle de çelişmektedir. Yani Weber’in dediği dünyanın büyüsellik ve kutsallık bozumu kendiliğinden gerçekleşmemekte, otoriter yapılı modern devletler bu süreci güçle ikame etmektedirler. İşte laiklik genel olarak bu zoraki sürecin siyasal bilim dilindeki adıdır” (Aydın , 2014: 107).

2.5.11. Modernite ve Din

Modernite ve din ilişkisine bakıldığında bu ilişkinin yeterince iyi olmadığı görülür. Bunun sebebi modernitenin genel anlamda kendisini dinin karşısında konumlandırmasından kaynaklanmaktadır. Din, tarih boyunca genel anlamda insanlar arasında kaynaştırıcı, birleştirici ve bütünleştirici bir vazife görmüştür. Özellikle üst tabakalar tarafından ezilen alt tabakalar için destekleyici bir unsur görevi görmüştür. Tabakalaşma sistemi içerisinde egemen üst sınıf kendisinin etkinliğini sürdürebilecek ideolojiler üretebilirken; alt tabakadakiler için bu ideolojinin karşılığı din olmuştur ve onlar kendilerini din ile temsil edebilme yoluna gitmişlerdir. Ancak din sadece belli bir sınıfa ait değildir ve aynı şekilde sadece ezilen sınıflara ait bir ideolojide değildir. Din alt sınıf ve üst sınıf arasında bir nevi tampon mekanizma görevi gören ikisini de ortak olarak kapsayan bir olgudur. Din sınıflardan bağımsız, sınıflar üstü bir mekanizmadır. Ancak moderniteyle birlikte inanç ve düşünce biçimleri temelden dönüşüme uğramıştır. İnsanlık tarihi boyunca

dine ve peygamberlerine karşı çıkışlar ve reddedişler hep mevcut olmuştur ancak moderniteyle birlikte bu mevcudiyet sistematik bir hale dönüşmüştür. Modernite kendi yapısal kurgusu içerisinde dine yer verir ancak verilen bu yer kamusal hayatı yeterince içerisine almaz (Aydın, 2014: 97- 109).

Modernite Tanrı yoktur, din gereksizdir gibi açıklamalardan ziyade dinin düzlemini yok edecek eylemlerde bulunmuştur. Modernite, dini hayat ve sosyal hayatı ayırıştırıp dinin oluşturduğu boşluğa kendisini yerleştirerek nüfuz elde etmeye çalışmıştır. Ancak P. Berger'in de ifade ettiği üzere din insanın evidir ve modernite insanları evsiz bırakmaya çalışmıştır. Böyle bir durumda ise toplumsal hayatta düzeltilmesi zor olan büyük sorunlar ortaya çıkmıştır. Son zamanlarda ise toplum içerisinde kendilerini var edebilme yolunun din üzerinden geçtiği anlayışı daha çok yaygınlaşmaya başlamıştır. Dolayısıyla yapılan tüm baskılara rağmen dinler yok olmak yerine gelişme göstermeye devam etmişlerdir (Aydın, 2014: 106-109).

2.5.12. Modernite ve İslamiyet

Modernitenin dine bakışı ve modernitenin özel olarak İslam'a bakışı arasında net bir farklılık yoktur. Kısaca modernite dine olduğu gibi İslam'a da olumsuz bir yaklaşım sergilemektedir. Modern dünyanın temelinde yer alan Avrupalılaşmak ve Haçlı ruhu özellikle İslam'a karşı daha net bir tavır sergilemektedir. Dolayısıyla modernitenin İslam'a bakış açısı dine olandan daha sert bir vaziyettedir. Örneğin ünlü oryantalist B. Lewis, İslam'ın gelişmesine karşı bir şeyler yapılmadığı takdirde modern kültürün gelişmesinin sekteye uğrayacağını söylemektedir. Dolayısıyla İslam'a ve dini gelişmelere fiili bir biçimde müdahale edilmesi gerektiği düşüncesi inancı yaygınlaşmıştır (Aydın, 2014: 113-114).

Modernitenin İslamiyet üzerinde büyük etkileri olmuştur. 8. ve 10. yüzyıllarda İslamiyet çeşitli bunalımlar yaşamıştır. Bunlardan en önemlisi ise Helenistik düşünce akımının ortaya çıkardığı bunalımlardır. İslamiyet ise bu tür sorunlar karşısında kimi zaman reddetme kimi zaman kendisine uyarılma kimi zaman ise tamamen özümseme yöntemini seçmiştir. Ancak 18. ve 19. yüzyıllara gelindiğinde İslam'ın Batı'nın etkisi altına girdiği görülür. Bu dönemlerde müslümanlar siyasi, sosyal haklarından ve hakimiyetlerinden mahrum bırakılarak ezilen bir taraf vaziyetini almışlardır. İslam'ın

akla ve bilime karşı olduğu gibi yaygın bir algı söz konusudur. Mısırlı Muhammed Abduh ve Hindistanlı Seyyid Ahmet Han gibi önemli ilim sahibi insanlar, günümüzde İslam'ı yeniden yorumlamak, imanla akıl arasında akla daha öncelikli yer vermek, akli en önemli standart olarak görmek, modern dünya görüşüyle kendi öğretilerini kaynaştırmak gibi pek çok faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ancak diğer bazı düşünörlere göre bu düşünörlerin hareket noktalarının Batı akılcılığı olmasından ötürü İslam'ı yeniden ifade etmek yerine sadece şahsi açıdan yorumlama yapabilmüşlerdir (Türkdoğan, 1996: 174-177).

Ziya Gökalp'te İslamı yeniden yorumlama eğiliminden etkilenen düşünörlar arasındadır. Gökalp, dini yaşanan hayatın bir parçası haline getirmeye çalışmıştır ve bunu yaparkende camiye merkeze almıştır. Gökalp, batı medeniyeti karşısında İslamı yeniden yorumlarken bu hususlara dikkat çekmiştir. Ziya Gökalp dini değerler ve milli değerlerin birbirleriyle çatışmadığını aksine birbirlerini besleyen unsurlar olduklarını ileri sürmektedir. O'na göre İslamın yeniden yorumlanması, dini yaşanan hayatın parçası haline getirerek ve bu sayede hukuki, ahlaki, iktisadi, siyasi alanlar üzerinde etkili olmasını sağlayarak gerçekleşir. Gökalp'in bu fikirleri de kimi düşünörlar tarafından şahsi yorumlamalardan ibaret bulunarak eleştirilmiştir (Türkdoğan, 1996: 177-185).

“Gökalp, ümmet devrinden millet devrine geçişin bütün sancılarını içinde yaşamış bir düşünördür. Milliyetçilik ideolojisine, sistemi içinde belirgin bir yer tanırken, ümmet düşüncesini geri plana atmış değildir. Zira, onun 'üçlemesinde' bir kimse aynı zamanda hem millet hem de ümmet düşüncesinde olabilir. Bunlar birbirini iten zıt güçler olmayıp tersine birbirlerini çeken, birbirlerini davet eden sosyal kavramlardır. Zira, Gökalp'e göre 'ümmet', toplumların tekamülünde millet merhalelerinden daha önce gelir. Bir dini camiaya mensup kavimler, dil ve kültür itibariyle ayrı olduklarının şuuruna vardıkları zaman bu ayrılıklarını siyasi istiklal ile de tamamlayarak millet hayatına geçerler. Fakat milliyet mefkuresinin ve milletlerin doğuşu onların daha evvel bağlı buldukları dini camiayı ortadan kaldırmaz. Bir başka ifadeyle, sosyal tekamülde milletin ümmetten daha ileride olması, onun, dini bağlılığa dayanan ümmetten tamamen ayrılması manasına gelmez” (Türkdoğan, 1996: 179).

Ziya Gökalp'in çağdaşı olan Abdullah Cevdet'in görüşlerine bakıldığında ise dinin gereksiz ve ilim dışı olduğu düşüncelerinin savunulduğu görülür. Abdullah Cevdet, bu tür düşünceleri savunurken ilk olarak İslamiyet'i ve Peygamber'i sert bir şekilde eleştiren yabancı yazarların eserlerini çevirmekle işe başlamıştır. Cevdet ve onun gibi düşünen arkadaşları, İslam'ın ilmi ve daha pek çok gelişmeye ayak uyduramadığı görüşündelerdir. Onlara göre, İslam gelişmelere ayak uyduramamaktadır ve bu sebeple de topluma yarar sağlamamaktadır. Cevdet, insanlığın refah ve saadete ulaşabilmesi için dine değil ilim ve hürriyete ihtiyacı vardır düşüncesini savunur. Abdullah Cevdet'e göre toplumun modernleşebilmesi için İslam'ın yeniden yorumlanması değil Luther, Jan Meslier gibi kişilerin düşüncelerinin benimsenmesi ve bu düşüncelere göre hareket edilmesi gerekmektedir (Türkdoğan, 1996: 182-185).

Yukarıda da bahsedildiği üzere Ziya Gökalp çağdaşlarının aksine dini gereksiz ve ilim dışı görmez. Aksine İslamlaşmanın aynı zamanda Batılılaşmak olduğu görüşünü savunur. Ziya Gökalp'in modernleşme anlayışına bakıldığında modernleşmenin bir nevi çağa uyma hareketi olduğu görülür. Türkleşmek, İslamlaşmak ve Modernleşmek Gökalp anlayışına göre aralarında uyum olan bir bütünün parçalarıdır. Ziya Gökalp, çağın şartlarına uygun olarak yeni bir dünya görüşü geliştirmiştir ve İslam'a da bu şekilde bakmaktadır. Bu görüşe göre İslamlaşmak aynı zamanda Batılılaşmak yani modernleşmek demektir. Gökalp'in yaşadığı döneme bakıldığında Osmanlı Devleti'nde yeni bir inkılabın doğmak üzere olduğu görülür. "Ümmet devrinden millet devrine geçiş" olarak adlandırılan bir dönemde Ziya Gökalp eski toplum yapısı ve yeni doğacak toplum yapısının oluşum sürecinde kendi anlayışını geliştirmiştir. Tarihi pek çok değer eridiği bu süreçte nelerin değişmesi gerektiğini nelerin zaman aşımına uğradığını iyi bilen Gökalp'e göre süreç içerisinde yıpranmayan tek kültür kalıbı İslamlaşmadır. Ziya Gökalp'in de isteği bu doğrultudadır. Çünkü O, günlük yaşantısı da dahil olmak üzere dini kurallara bağlı dindar bir düşünürdür (Türkdoğan, 1996: 170).

Ziya Gökalp'e göre itikat ve ibadetler dinin esasını oluşturur ve bunları yapan kişileri ise dindar olarak addeder. Gökalp, cami ve mescid ayrımına da değinmiştir.

"Görülüyor ki, dini hayatın evriminde cami, herşeyden önce, halkta cemaat vicdanının canlandığı yerdir. Mescid ise, Gökalp'e göre, yine ananevi şeklini muhafaza edecektir. Bu sebeple dini hayat mescide teşmil edilemez. Mescid, sınıf

vicdanının tecelligahı olduğu halde, cami şüphesiz cemaat vicdanının merkezini teşkil eder. Mescidde bürokrat, elit vardır, camide halk... Bu bakımdan camii dini hayatın geliştiği yer olması bakımından cemaat vicdanına hitap etmesi gerekir. Cemaat vicdanı halkta teşekkül ettiğinden camii’de okunan hutbeler, mevlutlar, ilahiler, vaazlar da ana dille okunması gerekir” (Türkdoğan, 1996: 173).

Ziya Gökalp, dinin cemaat hayatı içerisinde ortaya çıkmasından ötürü dini ıslahatların da camilerde yapılması gerektiğini öngörür. Ancak bu şekilde camilerde yapılan dini ıslahatların cemaate ve dolayısıyla ahlaka, siyasi yapıya, iktisadi yapıya etkisinin olabileceğini düşünür. 1850-1920 tarihlerinde İslam dünyasında çeşitli reform hareketleri oluşmuştur. Ziya Gökalp, batı karşısında görülen İslamın, yaptığı reformlarla İslami modernizmi gerçekleştirdiği görüşündedir. İslami modernizmle birlikte eski kaynaklara dayanarak İslam yeniden ele alınmaya çalışılmıştır. Bunun sebebi ise Batı ve çağdaş teknolojiye ayak uydurulmaya çalışılmasının amaçlanmasıdır. İslami modernizm gerçekleştirilmeye çalışılırken zaman zaman çeşitli sapmalar da yaşanmıştır. Bu sapmalar İslami olmayan normların etkisi altında kalınmasıyla oluşmuştur (Türkdoğan, 1996: 172-176).

Modernitenin dine ve İslam’a olan bakış açısına yer verdikten sonra İslam’ın da aynı şekilde moderniteye olan bakış açısına yer vermekte yarar vardır. İslam, sadece kendi değerleri üzerine yoğunlaşan, kendisinin var olmasına yetecek ölçüde değerlere sahip olan kapsamlı bir dini sistemdir. İslam dininin amacı bir şeyleri onaylamak, bir şeylere karşı çıkmak veya kendisiyle uyuşmayan bakış açılarını ortadan kaldırmak değildir. İslam insanlık için çok önemli bir birikimdir. Turner’a göre Batı İslam’ı bir çeşit tehdit unsuru olarak görür. Bunun sebebi Batı’nın baskısından ve egemenliğinden kurtulmanın tek alternatifinin İslam olmasıdır (Aydın, 2014: 114-116). Aslına bakılacak olursa genel anlamda modernite ve İslam arasındaki sorun, doğrudan İslam’da değil Müslümanların bu durumu algılayış biçiminde aranmalıdır. Müslümanlar çoğu kere modernite karşıtı gibi gösterilseler de aslında durum bundan farklı bir boyuttadır. Elbette ki Müslümanların moderniteyi eleştirdiği noktalar olmuştur ancak Müslümanlar aynı zamanda modernite sürecini elde edebilmek için çok büyük çabalar sarfetmişlerdir ve modernitenin getirmiş olduğu yenilikleri kullanmaktan da kaçınmamışlardır (Aydın, 2014: 115).

2.5.13. Modernizm ve Batı Dünyası

Modernite kelimesi genel anlamda bir şeyleri dünden ayırmayı, şimdii, yenii ve günceli ifade etmektedir. Modernitenin yani Latince karşılığı olan Modernus kelimesinin sözlük anlamına bakıldığında ise yine aynı şekilde “bugüne” ve “şimdiye” karşılık geldiği görülür. Kelime genel anlamda şimdiye ve yeni olana vurgu yapar ancak içerisinde geçmişten bir kopuş ve farklılaşma gibi anlamlar da barındırır (Aydın, 2014: 9-19). Örneğin modernlik ilk defa 5. yüzyılda Roma’da, Hristiyanlık öncesinden kopmayı yani eski paganlıktan kopmayı ifade etmiştir (Davison, 2002: 54 Akt. Aydın, 2014: 18).

Batı dünyası ilk zamanlar modernite kavramıyla birlikte kendi tarihsel dünyasını analiz etmiş, önceyi ve sonrayı bu şekilde ayırt etmeye çalışmıştır. Ancak ilerleyen zamanlarda Batı dünyası modernite olgusunu kendisini başkasından ayırt etme yöntemi olarak görmeye başlamıştır (Aydın, 2014: 10). 18. yüzyıldan itibaren Batı kendisini modern üstünlük varsayımıyla birlikte diğer toplumlardan üstün olarak görmekteydi. Çünkü modernite olgusunu kendisini diğer toplumlardan ayırt etme unsuru olarak işlevselleştirmişti (Berger, Berger ve Kellner, 2000: 14). Batı bu anlayışla birlikte kendisini modern, kendisi dışındaki toplumları ise geleneksel olarak nitelendirmiştir. Ancak değişen zaman koşulları ile birlikte modernite olgusu yalnızca batı dünyasına özgü olmamıştır, batı dışındaki toplumları da farklı derecelerde etkileyebilmiştir. Dolayısıyla konuyla ilgili olarak yapılan söylemler sadece batı düşünürlerine ait değildir, batı dışından birçok aydın da moderniteyle ilgili çeşitli söylemlerde bulunmuşlardır (Aydın, 2014: 10). Bunun sonucunda ise moderniteyle ilgili çok sayıda ifade ortaya çıkmıştır. Giddens’a göre modernite terimi; “17. yüzyılda Avrupa’da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimidir”. A. Swingewood’a göre ise; “karmaşık bir sosyal süreçtir”. P. Berger’ye göre; “Batı’nın kendi üstünlüğüne inanmasını sağlayan bir zihniyet oluşumudur”. “A. Smith’e göre modernitenin belli bir anlamı yok, kim ne varsayıyorsa odur [...]” (Aydın, 2014: 21).

Modernleşme hareketleri bir yandan da batılılaşma hareketleri olarak anılmaktaydı. Türk toplumu da uzun süreden beri bu süreç içerisinde yer almış ve modernitenin getirmiş olduğu akımlardan etkilenmiştir. Türkçü akım teorisyenlerinden Yusuf Akçura’ya göre Türk toplumunun batılılaşması bir tercih değil aksine sürecin

getirdiği bir zorunluluktur. Ona göre Türk toplumu bu süreçte ideolojik bir tercih yapmamıştır. İçerisinde bulunduğu durumun zorunlu bir sonucu olarak Batılılaşma yoluna gitmiştir. Hatta ve hatta batılılaşmanın Türk toplumu için hayati bir önemi olduğunu ileri sürmüştür (Türkdoğan, 1996: 75). O dönemde batılılaşmak durumuyla ilgili farklı düşünce yapıları da elbette mevcuttur. Bunlardan bazıları ise şu şekildedir:

“Jön Türklük döneminde İctihatçılar Batı’nın ‘gülü ve dikeniyile’ aktarılmasına taraftar idiler. Yeni Osmanlılar ise ‘Avrupa’dan aklın ürünleri olan ilmi ilerleme ve sanayinin alınmasına ‘sokak baloları, ahlak serbestliği, açlıktan ölenlere acımamak, insaf ve merhamete lüzumsuz iki acaip sözcük nazarıyla bakmak gibi beliyat-ı şeytaniyyesinin reddine’ (Hanioglu, 1986: 29 Akt. Türkdoğan, 1996: 75). İslamcılar ise Avrupa medeniyeti hazırasından alınmasına taraftar idiler’ (Hanioglu, 1986: 32 Akt. Türkdoğan, 1996: 75). Türkçüler ise, ilmi metodoloji ve teknik yenilikleri Gökalp’in ifadesiyle medeniyet unsurlarını öneriyorlardı” (Türkdoğan, 1996: 75).

Ziya Gökalp’e göre ise batılılaşmak aynı zamanda modernleşmektir. İctihatçıların ortaya koymuş olduğu ‘Batı’yı gülü ve dikeniyile benimsemek’ görüşü ve Ziya Gökalp’in ortaya koymuş olduğu bu düşünce sistemi Cumhuriyet sonrasında devletin felsefesi haline dönüşmüştür. Bu durum da Türk toplumunun zihniyet yapısının çok büyük değişimler geçirmesine neden olmuştur (Türkdoğan, 1996: 76).

Görüldüğü üzere modernlik, kelime anlamı içerisinde yer alan geçmişten kopuş, değişim, şimdiye ve yeni olana yaptığı vurgularla kendisinin altını doldurmuştur. Yer aldığı toplumlarda daima gelenekten kopmayı ön görerek toplumların yeni olana evrilmesini sağlamıştır. Bu evrilme süreci kimi toplumlar için sancılı geçerken kimi toplumlar için ise olağan geçmiştir. Bunun sebebi yukarıda da bahsedildiği gibi ortaya çıkmış olduğu toplumun özelliklerini yansıtması ve buna bağlı işlevlerinin olmasıdır. Modernite Batı toplumunda ortaya çıkmıştır ve Batı toplumunun özelliklerine göre kurgulanmıştır. Bir başka özellikteki ve geleneklere sahip olan toplumdaki yaratmış olduğu dönüşüm çok daha farklı boyutlarda gerçekleşmiştir. Türk toplumu için bakıldığında batılılaşmak ve modernleşmekle ilgili farklı görüşlerin yer aldığı görülür. Bunlar arasından kimi Batı’nın sadece teknolojisi, medeniyeti benimsenmeli görüşünü savunurken kimi olumlu olumsuz bütün özellikleri benimsenmeli görüşünü

savunmaktadır. Böyle bir durumda toplum içerisinde düşünce kargaşasının, anominin ve değerler çökmesinin yaşanması ise kuvvetle muhtemeldir.

2.5.14. Modernizm ve Toplumsal Değişme

Bilindiği üzere modernizm, küreselleşme gibi olgularla birlikte neredeyse tüm toplumlarda köklü bazı değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler ise genel anlamda toplumsal değişme olarak ifade edilmiştir. Toplumsal değişme denince ne sadece bir ilerleme ya da toplumsal gelişme ne de toplumsal çözülme, gerileme ya da çöküş algılanmamalıdır. Toplumsal değişimle birlikte sonuç olarak toplumun nasıl bir yapıya sahip olacağı net olarak önceden bilinemez. Değişim sonucu iyi ya da kötü olabilir veya değişim toplumun güçlenmesini de sağlayabilir zayıflamasını da. Aynı şekilde değişim sonucunda bir toplumun güçlenmesi başka bir toplumun zayıflamasını da beraberinde getirebilir ya da bir toplum için iyi olan bir değişim başka bir toplum için kötü sonuç doğurabilir. Ayrıca değişim geniş ölçekli veya dar ölçekli olarak da etki gösterebilir. Bunun yanı sıra değişimin etkisi de kısa vadeli ya da uzun vadeli olarak değişiklik gösterebilmektedir. Burada batı ve doğu toplumları örnek olarak verilebilir; toplumsal değişime olumlu yaklaşanlar için Batı'nın değişimi Batı'nın iyiye gittiğine işaret ederken, Doğu toplumlarının Batı'nın aksine stabil kalması Doğu toplumlarının kötüye gittiğine işaret etmektedir. Bu durum toplumsal değişime olumsuz bakanlar için ise tam tersi bir anlamı ifade etmektedir. Yani kısaca değişim sonucu önceden kestirilebilir bir şey değildir ve değişkenlik gösterebilir. Toplumsal değişim objektif bir yapıya sahiptir. Bu sebeple toplumsal değişimin değer yargılarından uzak nesnelliğe sahip olan bir yapıda olduğu söylenebilir. Günümüz sosyolojisinde ise durum değişir, bir toplumu değişim açısından ele alırken o toplumun yapısal özellikleri, tarihsel ve kültürel unsurları bağlamında ele almak gerekir. Toplumsal değişim analiz edilirken her toplum kendi içerisinde ele alınırsa daha doğru sonuçlar elde edilebileceği öngörülür (Okumuş, 2003: 23-25).

Toplumsal değişim demek toplumun tamamen bütün olarak değişmesi anlamına gelmez. Değişim sürecinde toplumun belli temel unsurları sabit kalabilmektedir. Elbette ki toplumsal olarak değişim kolay bir süreç değildir. Ancak bahsedilen sabit kalan bu temel unsurlar sayesinde toplumlar bir bakıma ayakta kalabilmektedir. Bunların yanı sıra değişimde istikrar da önem arz eden bir konudur. İstikrar değişime

engel olmaz aksine değişimin olumsuz sonuçlarını en aza indirgeyerek toplumun geleceğini olumlu yönde düzenler. Birçok düşünür ve sosyoloğa göre değişimin istikrarı bozmaması veya istikrarlı olması gerekmektedir. Toplumlar ancak bu şekilde değişimden doğan huzursuzlukları, çatışmaları, çözümleri yara almadan atlatabilmektedirler (Okumuş, 2003: 25-26).

Varlıkların zıtlıklarıyla beraber anlam kazandıkları bilinen bir gerçektir. Toplumsal değişim konusunda da bu durumun etkili olduğu söylenebilir. Değişim ancak durağanlıkta veya değişmeme gibi bir durumda tespit edilebilir. Nasıl ki sıcak, soğuk varsa anlamlıdır değişimde aynı şekilde durağanlık varsa anlam kazanır. Dolayısıyla bu iki kavramın birbirine ihtiyacı vardır. Aynı şekilde toplumunda bu iki kavramın varlığına ihtiyacı vardır. Sosyal hayat açısından güvenlik veya istikrar gibi konular söz konusu olduğunda toplumun durağanlığa da ihtiyacı olduğu görülür.

“Toplumsal değişim, toplumun öz unsurlarının değişime nazaran sabit kalmasını, toplumun kültürel değerlerinin kuşaktan kuşağa aktarılmasını ve böylece toplumun bir geleneğinin var olmasını ve bu geleneğin devam etmesini içerir” (Okumuş, 2003: 25).

2.5.15. Modernizm ve Gelenek

Moderniteyle ilgili ortaya konan ifadelerin bazılarında modernitenin birlik ve bütünlük oluşturuıcı özelliğinden bahsedilmiştir. Ancak bu çok iyimser bir bakış açısidir. Çünkü modernite kendi içerisinde birçok probleme sahiptir ve ortaya konulduğu şekliyle o kadar da birlikli ve bütünlüklü bir yapıya da sahip değildir. Modernitenin kendisini geleneksel olanın zıddı olarak konumlandırmasından ötürü geleneksel olan her zaman dışlanmıştır. Dolayısıyla yukarıda da ifade edildiği üzere modernitenin birlik ve bütünlük oluşturuıcı bir yapısı olduğu düşüncesi kısmen yanlış bir düşüncedir. Ayrıca modernitenin Avrupalılaşıma olarak görülmesi onun evrensel olma özelliğine de ters düşmüştür. Bundan dolayı daha sonraları Batılılaşma olarak kullanılmaya başlanmış olsa da yine de tam anlamıyla evrensel bir kapsayıcı özellik taşıyamamıştır. Çünkü doğu toplumları için Batılılaşmak onur kırıcı bir durum olarak görülmektedir. Durum böyleyken modernleşme olarak bilinen ayrıştırıcı olmayan aksine daha kapsayıcı olduğu ileri sürülen bir ad öne sürülmüştür. Ancak bu güncelleştirme de yine

Batılılaşma şeklinde gösterilmekten kurtulamamıştır. Bunun sebebi olarak modernitenin veya modernleşmenin batı kaynaklı gerçekleşmesinden ötürü olduğu söylenebilir. Her ne kadar evrensel bir olguymuş gibi gösterilse de, gerek ortaya çıktığı tarih gerekse ortaya çıktığı yer bakımından daha çok batı toplumlarına yönelik olması ve diğer toplumlarca batılılaşma olarak adlandırılması kaçınılmaz bir durumdur. Tüm bunların yanı sıra bütün toplumların modernleşmesi yani bir nevi batılılaşması gerektiği düşüncesi mevcuttur. Öyle ki batı toplumlarıyla benzeşmeyen toplumların modernizasyon sorunu yaşadıkları ileri sürülür (Aydın, 2014: 10-19).

“[...] gelenekselin tanımı “modern olmayan” dır. Burada modernin nitelikleri esas alınmış, bu özelliklerin dışında kalanlar, kendi alanlarında bir bütün oluşturduklarına bakılmaksızın üzerlerine bir “geleneksel” kaşesi basılmıştır. Tıpkı geometrik şekiller dünyasını üçgen esasına göre “üçgenler” ve “üçgen olmayanlar” olarak ikiye ayırmak gibi. Halbuki kare de daire de üçgen olmayanlardır, ama birbirlerine üçgenden daha yakın değildirler. Daha sonra söz konusu edileceği üzere İslam modern olmayandır, ama her türlü geleneksel kategorisine de yerleştirilemez” (Aydın , 2014: 19-20).

Geleneksel ve modern ayırımına ilişkiler ve aile kurumu bazında bakıldığında evlilik durumunun burada ön plana çıkmış olduğu görülür. Geleneksel toplumlarda evlilik, aileler arası bir sözleşme olarak görülürken modern toplumlarda bu sistemin tamamen yıkıldığı söylenir ancak yine de işbölümü, aile içi roller vs. gibi konularda geleneksel anlamın modern aile yapısında da devam ettiği bilinir.

“Geleneksel toplumlarda evlilik, çoğu kez eşlerin değil, ebeveynler veya akrabaların inisiyatifıyla oluşturulan bir sözleşmedir. Bu sözleşme genellikle kuvvetle ekonomik faktörlerden etkilenir ve ekonomik ağlar ve faaliyetlerin bir parçasıdır. Eski evlilik sistemlerinin tamamen yıkıldığı modern çağda bile evlilik bağının temelinde bir aile içi işbölümü, eve ekmek getiren baba ve çocuklarla ilgilenen kadın, iş ve ev ayrılığı yatar. Evliliğin bu geleneksel özelliklerinden kimileri bazı sosyoekonomik gruplar arasında diğerlerine göre daha belirgindir” (Giddens, 2010: 120-121).

2.6. Sosyoloji Teorileri Çerçevesinde Sosyal Çözülme

Sosyal çözülme, modernleşme, batılılaşma vs. gibi süreçlerin doğurmuş olduğu olumsuz sonuçlardan birisidir. Sosyal çözülme konusunu, ele alınış biçimi ve ortaya

koydukları çözümler doğrultusunda muhafazakar görüş, liberal görüş ve marksist görüş olmak üzere sosyoloji teorileri çerçevesinde incelemek mümkündür. Adı geçen bu teoriler sosyal çözülmeyi bir tehlike olarak görüp görmemeleri hususunda birbirlerinden ayrılmaktadır (Yıldırım, 2005: 73-74). Konunun daha iyi anlaşılması amacıyla bahsedilen bu görüşler ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.6.1. Muhafazakar Görüş

Muhafazakarlık denildiğinde ilk akla gelen genel olarak değişimin geriden takip edilmesi veya değişimin reddedilmesidir. Muhafazakarlık batıda bir düşünce tarzıdır ve bu muhafazakar düşünce yapısına göre bir toplum ilerlerken kültür ve değerler sistemini göz ardı etmemeli, onu ve tarihi gelişim çizgisini korumalıdır. Batı sosyoloji düşünce yapısına göre muhafazakarlık pozitif düşünce ve aklın yükselişini içeren aydınlanma düşüncesinin karşısında yer almaktadır. Bizdeki düşünce yapısına göre ise muhafazakarlık gerici bir sağ düşünce tarzından ibarettir. Muhafazakar düşünce genel anlamda geçmişe ve geçmişin değerlerine sahip çıkma odaklıdır. Aydınlanmacılar ise geçmişi eleştirerek onu önemsiz görürler. Dolayısıyla muhafazakarlık aydınlanma düşüncesine karşı bir nevi tepki boyutundadır (Türkdoğan, 1996: 145-151). Gitgide radikalleşen batılılaşma eğilimi toplumdaki mevcut kültür ve değerlerde dönüşüme sebep olmuştur. Türkiye’de yaşanan batılılaşma süreci ise yine aynı şekilde topluma biçim veren mevcut değerleri dönüştürmüş ve toplumun öz niteliklerini ciddi anlamda etkilemiştir (Sunar ve Kaya, 2014: 328-329). Muhafazakar düşünce yapısı da bu süreçte tartışmaların içerisine dahil olmuştur. Muhafazakarlar aydınlanma çağına ve aydınlanmayla ilgili olan düşüncelere karşı ciddi bir tartışma içerisine girmiştir. Aydınlanma düşüncesiyle birlikte aile, din, cemaat gibi geleneksel kavramlar geride bırakılmak istenmiştir, muhafazakar düşüncedekiler ise geride bırakılmak istenen bu kurumları tekrar öne çıkarmak istemişlerdir. Muhafazakar düşünce yapısına göre değişim bir nevi çözülmeye demektir. Aydınlanma düşüncesinin de genel anlamda değişimi savunmasından ötürü aydınlanmanın tam anlamıyla çözülmeye yol açtığını savunmaktadırlar. Değişimi ve devrimi deyim yerindeyse terör olayı olarak nitelendirmektedirler (Yıldırım, 2005: 74-75).

“Muhafazakar görüş, toplumsal tahammüllerin karşısına bireysel söylemlerle çıkan her türlü yenilik hareketine olumsuz bakarken, onlara karşı argümanlarda geliştirmişlerdir. Örneğin, toplumsal bağın özü hiyerarşidir ve eşitlikten söz etmek aylıklıdır, günahkarlıktır. Siyasal devletin otoritesini tek kaynağı tek başına dünyanın egemeni olan Tanrı’dır; devletin otoritesinin doğa halindeki bireyler arası bir sözleşmeden kaynaklandığını söylemek mantık bakımından saçma olduğu kadar, tarihsel kayıtlar bakımından da temelsizdir. Toplumsal kurumların devrimlerde olduğu gibi, bireysel aklın esiniyle zor gücüyle değiştirilmesi, felaket getirir ve uzun dönemde kendi kendisini hezimete uğratar” (Nispet, 2002: 103 Akt. Yıldırım, 2005: 75).

Açıklamalara bakıldığında muhafazakarlığın hem değişime hem de buna bağlı olarak çözülmeye karşı çıktığı ve direndiği görülmektedir. Başka bir bakış açısına göre ise değişme eğer bütünleştirici bir işlev görüyorsa sorun yaratmaz. Ancak değişme, ayrıştırıcı veya çözülmeye yönelik bir işlev görüyorsa şiddetle karşı çıkılması gereken bir durumdur. Bu bakış açısına göre ise muhafazakarlığın asıl problemi toplumların düzeninin bozulması ve asıllarını kaybederek çözülmeye karşı karşıya kalmalarıdır. Onlara göre toplumlar veya kurumlar ihtiyaçları doğrultusunda, özlerini kaybetmeden bu sürece ayak uydurabilirler (Yıldırım, 2005: 75-76).

Muhafazakar görüş genel anlamda, aydınlanma düşüncesinin karşısında yer almaktadır. Değişim konusunda ise değişimi ne tamamen reddetmişlerdir ne de tamamen kabul etmişlerdir. Muhafazakarlara göre değişim yaşanırken kültürel ve toplumsal öğeler göz ardı edilmemelidir. Aydınlanma düşüncesi ise geleneksel olanı reddedip yeni olana vurgu yapar. Bunu yaparken ise kültürel öğeleri ve toplumun özünü oluşturan yapıları göz ardı edebilir. Bu sebeple muhafazakar düşünce yapısı aydınlanma sürecine şiddetle karşı çıkmıştır ve bu sürecin toplumsal olarak bir çözüme haline sebep olacağını savunmaktadır. Muhafazakar görüş yapısını Kayseri ilinde yaşanan süreçle bağdaştırmak kısmen mümkündür. Kayseri ilinde de değişime karşı bir direnç söz konusudur ancak her ne kadar direnç gösterilse de yaşanan süreç doğrultusunda değişime karşı koymak pek de mümkün olmamıştır.

2.6.2. Marksist Görüş

Sosyal çözülmeyi bir tehlike olarak görüp görmemeleri konusunda ayrışan görüşlerden ikincisi ise marksist görüştür. Klasik marksist düşünceye göre ekonomik ve toplumsal iktidar dengesiz bir dağılım göstermektedir ve bu durum egemen gruplar tarafından haklı ve normal gösterilmektedir. Toplumsal yapı içerisindeki dengesizliklerin üstü örtülerek toplum, uyumlu bir mekanizma olarak gösterilmektedir. Sosyal ve ekonomik kaynakların dengesiz ve eşitsiz dağılımı toplumsal olarak bir çatışmaya neden olabilecek potansiyeldedir (Kılıç, 2015: 26-28). Marksist düşünce yapısına göre toplum içerisinde sınıflar mevcuttur. Bu sınıflar içerisinde yer alan egemen sınıf hem maddi üretim araçlarını elinde bulundurmaktadır hem de düşünsel üretim araçlarını elinde bulundurmaktadır (Marx ve Engels, 1976: 83 Akt. Kılıç, 2015: 28). Dolayısıyla bu egemen sınıf, toplum içerisinde avantajlı grup yapısı olarak nitelendirilebilir. Egemen olmayan sınıf ise hem maddi üretim araçlarına sahip değildir hem de düşünsel üretim araçlarından yoksundur. Bu sebeple egemen olmayan sınıf birçok bakımdan egemen olan sınıfa tabii olmaktadır. Kendi çıkarlarına uymasa bile egemen sınıfın düşüncelerine uyum sağlamak durumundadır (Özbek, 2011: 64 Akt. Kılıç, 2015: 28). Marksist düşünce yapısına göre her sınıf ideoloji üretebilir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi işçi sınıfı veya egemen olmayan gruplar, egemen grupların etkisi altındadır ve onların düşüncelerini benimsemek durumundadır. Dolayısıyla işçi sınıfının veya egemen olmayan sınıfın üretmiş olacağı ideoloji de bir nevi egemen sınıfın ideolojisini yansıtmış olacaktır. Bu durumda üretilmiş olan ideoloji burjuva ideolojisi olacaktır dolayısıyla ideolojiden sayılmayacaktır (McLellan, 2005: 19 Akt. Kılıç, 2015: 29).

Marksizm genel olarak toplumsal olayları ve olguları ekonomi temelli olarak açıklamaya çalışmaktadır. Bu sebeple toplumsal değişme, yabancılaşma ve sosyal çözüme konularına yaklaşımında da bu alt yapı belirleyici olacaktır. Şüphesiz ki değişim ve çözüme konuları sadece ekonomik kaynaklı olarak ortaya çıkmamıştır ancak Marx her konuyu bu şekilde ele aldığı için sosyal çözüme konusunun temelinde de ekonomiyi koymuştur (Yıldırım, 2005: 76).

“Marks’a göre toplumsal değişimin nedeni toplumu meydana getiren sınıflar arasındaki çatışmadır. Toplum, bu sınıflar arası çatışmalar bakımından birbirini ardından gelen aşamalardan geçer. Her aşamada çatışan sınıflar değişmiştir. Sonunda

sınıfların ve dolayısıyla çatışmanın ortadan kalkması ile toplum dengeye ulaşır” (Özkalp, 1993: 279 Akt. Yıldırım, 2005: 76).

Toplumsal değişimin nedenini sınıflar arasındaki çatışma olarak gören Marx toplumsal çözümü de yaşanan değişim ve evrim sürecinin zorunlu bir basamağı olarak görmektedir. Marx’a göre bu değişime karşı koyabilmek çok zordur.

“Yani Marksist bakış açısına göre çözüm, karşı konulacak bir patolojiden ziyade sosyalist evreye doğru giden evrim sürecinin zorunlu olarak yaşanılması gereken bir basamağıdır” (Yıldırım, 2005: 77).

Bu bilgiler ışığında bakıldığında Marksizmin çözülmeye karşı direniş gösterdiği söylenemez. Marksist düşünce yapısına göre bir evrim süreci yaşanmaktadır ve bu evrim sürecine karşı direnmek anlamsızdır. Çünkü bu süreç toplumun doğasından kaynaklanan doğal bir durumdur. Bu sebeple esasında buna karşı çıkmak veya direnmek toplumun doğasını bozmaya yönelik bir eylem oluşturur. Marksizmin öngörmüş olduğu sosyalist toplum yapısına ulaşmanın yolu çatışmış, yabancılaşmış, bozulmuş toplum yapısından geçmektedir. Marx da bu sebepten ötürü yabancılaşmaya, çatışmaya ve bozulmaya neden olan sosyal çözümün engellenmemesi gerektiğini savunur.

2.6.3. Liberal Görüş

Bir ideoloji biçimi olarak liberalizm; bireyciliğe, sınırlı devlete, serbest piyasa ekonomisine, kendiliğinden düzene ve hukuk devletine vurgu yapmaktadır. Liberalizme göre birey, her türlü kolektif yapı ve toplumsal gruptan önce gelmektedir. Bu sebeple liberal düşüncenin temelini liberal birey oluşturmaktadır. Bu düşünce yapısı makro görüşlerin aksine toplumun merkezine bireyi koyar ve her türlü durumda onu önceler. Çünkü toplum sosyal bir varlık olan bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu bir yapıdır. Bu sebeple kolektif bir yapı olan toplum değil birey önceliklidir (Avan, 2013: 4-15).

Liberalizm birey gibi bireysel özgürlüğe de önem vermektedir. Siyasal otoritelere, keyfi müdahalelere boyun eğilmemesi gerektiğini öne sürer. Özgürlüklerini elinde bulduran bireyler, hayatlarını nasıl sürdürecekleri konusunda kendi kararlarını kendileri verebilmektedir. İnançlarını, yaşam tarzlarını, değerlerini özgürce seçebilen

bireyler hayata dair her türlü şeyi de özgürce sınıma ve sorgulama gücüne de sahiptir. Bu sebeple liberalizmde özgürlük, inanç özgürlüğü, ifade özgürlüğü vs. gibi bireye ve özgürlüğe dair pek çok kavram önemli yer tutmaktadır (Kymlicka, 1998: 135-7 Akt. Avan, 2013: 15-16).

Ekonomi konusu bakımından ele alındığında ise ‘Laissez Faire’ olarak tanımlanan bir modeli kabul ettiği görülür. Bu model, pazar mekanizmasının çalışma sürecine devletin en düşük düzeyde müdahale edebilmesini amaçlamaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi burada da esasında özgürlüğe vurgu yapılmaktadır. İnsanların ekonomik aktiviteleri bakımından da serbest bırakılmaları, müdahalelere maruz bırakılmamaları gerektiği savunulur. Genel olarak her bireyin kendisi için en doğru kararı yine kendisinin vereceği ve başkalarına ihtiyacı olmadığı vurgusu yapılır. Liberalizm bütün bireyleri yok sayılamaz ve aynı olarak görür. Bireyleri sınıflara tabii tutmaz. Her bireyin insan hakları mevcuttur ve bu hakların korunması için gerekli yasal düzenlemeleri gerçekleştirir (Yıldırım, 2005: 78-79).

Liberalizm görüldüğü gibi bireyi merkeze alan ve her bakımdan onu önceleyen bir ideoloji sistemidir. Liberalizme göre sosyal düzen müdahale edilmemesi gereken bir alandır. Toplumsal yaşam ve sosyal düzen doğal bir yapıdır ve devlet eliyle yapılan her müdahale bu doğallığı bozacaktır. Bu sebeple toplumsal yaşamın ve sosyal düzenin doğallığına devlet tarafından hiçbir şekilde müdahale edilmemelidir. Devlet, bazı durumlarda ortaya çıkabilecek olan anlaşmazlıklara ancak müdahale edebilecek konumdadır. Onun dışında her birey kendi hak ve özgürlüklerini koruyabilecek yapıya sahiptir, devletin müdahalesine ihtiyacı yoktur (Yıldırım, 2005: 79). Sosyal çözülme açısından liberal düşünce sistemine bakıldığında ise böyle bir süreci kabul etmedikleri görülür.

“Her şey kendi doğallığı içerisinde var ya da yok olmak zorundadır. Toplumsal yaşamı, doğanın bir devamı olarak gören Liberal anlayış, özgürlükleri bireyin lehine olabildiğince artırmayı amaçlamıştır. Bu yüzden liberal bir açıdan sosyal çözülme gibi bir süreci kabul etmek mümkün görülmemektedir. Çünkü her şey kendi dengesini kendi bulmak zorundadır. Eğer bazı toplumsal kurumlar geçerliliğini veya işlevini yitiriyorsa onu korumak ya da müdafaa etmek anlamsızdır. Çünkü inanç ve değerler liberalizme göre, arzuların bir fonksiyonu, ekonomik yapının varlığı için gerekli olan bir üst yapı olarak nitelendirilmektedir” (Yıldırım, 2005: 79).

Görüldüğü üzere liberalizm her şeyin merkezine bireyi koymakta ve her durumda onu incelemektedir. Doğal süreci savunarak dışarıdan yapılan her türlü müdahaleye karşı çıkmaktadır. Her şeyin kendi doğallığı içerisinde devam etmesi gerektiği düşüncesi mevcuttur. Bu sebeple sosyal çözülme sürecini reddeder.

2.7. Toplumsal Değişme ve Din

Bilindiği üzere toplumsal yapı içerisinde en etkili ve en güçlü yapılardan birisi dindir. Bu sebeple toplumsal değişme, toplumsal çözülme, toplumsal bütünleşme gibi konulardan bahsedildiğinde din konusuna da değinmek gerekmektedir. Dine dair literatürde pek çok tanımlama yer almaktadır. Herkes dinin kolayca tarif edilebileceğini düşünsede dinin tanımlanması ve tarif edilebilmesi konusu o kadar da basit bir konu değildir. Dinin bütün yönlerini tam anlamıyla ortaya koyan bir tanımlama henüz yapılmamıştır. Dine dair yapılan tanımlamalardan her biri dinin belli bir yönünü vurgulamaktadır. Dolayısıyla yapılan tanımlamalar yetersiz bulunmaktadır (Okumuş, 2003: 52-53). Farklı düşünürlerin farklı din tanımlamalarına bakıldığında ne demek istendiği daha iyi anlaşılacaktır. Örneğin İslam Kelamcılarının tanımlamasına göre; “Din, Allah tarafından vahiy yoluyla ve peygamberleri aracılığıyla va’z edilen ve bağlılarını dünya ve ahirette mutluluk ve kurtuluşa götüren, inanç ve amellerden oluşmuş bir kurumdur” Tylor’a göre ise “Din, ruhsal varlıklara inançtır” Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’a göre ise “Din, zevi’lukul, hüsnî ihtiyarlarıyla bizzat hayırlara sevkeden bir vaz’ı İlahidir” Rudolf Otto’ya göre “Din, insanın kutsalla ilişkisidir” Parsons’a göre “Din, ampirik olmayan değer koyucu (normatif) bir inanç sistemi, bir değer biçme ve yaşama tarzıdır” (Okumuş, 2003: 55).

2.8. Dinin Tanımı ve Tarihsel Değişimi

Dinin sözlük anlamına bakıldığında ise kelimenin “d-y-n” fiil kökünden geldiği görülür. Bu fiil kökü ise üstün gelme, idare etme, baş eğdirmek, buyruk altına almak, itaat altına almak, kulluk, kölelik, inanma, kanun, mezhep, usul, yargı, ceza, mükafat gibi anlamlara gelmektedir. Dolayısıyla buradan da anlaşıldığı üzere Arapça’daki din kavramı bütün inanma ve bağlanmaları kapsayarak en başta İslam olmak üzere bütün dinlere karşılık gelmektedir. Batı dillerine bakıldığında ise;

“Din (religion-religio) sözcüğü köken itibarıyla Latince “religio”dan gelmekte, “religio”da, Lucretius ve Cicero’nun verdikleri bilgilere göre (Smith, 1964: 24-26 Akt. Okumuş, 2003: 54) “religare” veya “religere” kökünden gelmektedir. Religare anlamında insanların din yoluyla Tanrı’ya ve birbirlerine bağlanmaları, “religere” anlamında ise bir işi tekrar tekrar ve dikkatlice yapmak ve dolayısıyla sürekli yapılan ibadet ve ayinler anlatılmak istenmektedir (Demirci, 1996: 9 Akt. Okumuş, 2003: 54). Wilfred Cantwell Smith, Batı dillerinde religio’nun bugünkü anlamıyla din olarak kullanılması için bir takım süreçlerden geçildiğini ve bugün itibarıyla Batı ve Doğu dillerinde din ve çoğul halinde dinler olarak anlamlandırıldığını ifade etmektedir” (Smith, 1964: 23-49, 90-92 Akt. Okumuş, 2003: 54).

Dinin Batı dillerindeki yukarıda bahsedilen anlamlarına bakıldığında ise dinin daha dar bir anlamda kullanılarak sadece Hristiyanlığa karşılık geldiği görülmektedir. Dolayısıyla görüldüğü üzere din farklı coğrafyalarda veya farklı inanışlarda farklı içeriklere ve anlamlara sahiptir (Okumuş, 2003: 53-55).

Dinin tanımlanması konusunda yaşanan bu kargaşayla birlikte din sosyologları tarafından iki ana grup üretilmiştir. Bunlardan ilki substantif tanımlardır. Bu tanımlar daha çok dinin ne olduğuyla ilgilenir. Bu grupta genel anlamda dinin özünü ve esasını ele alarak dinin ne olduğunu tespit edilmeye çalışılır. Dinin aşkın ve kutsal olan boyutu ön plana çıkarılır ve daha çok doğa üstü dünya, deneysel olmayan gerçeklik, insan dışı faaliyetler vs. gibi konulara yer verilir. Substantif tanımlamalarda daha açık ve kesin yargılar mevcuttur. İkinci grup ise işlevsel tanımlamalardır. Bu grup ise adından da anlaşılacağı üzere dinin ne yaptığıyla yani işleviyle ilgilenir. Dinin toplumsal hayatta bireyin ve toplumun hangi tür işlevlerini yerine getirdiğine odaklanır. Substantif tanımların aksine dinin özünde ne olduğuyla değil ne yaptığıyla yani işlevleriyle ilgilenir. İşlevsel tanımlamalar daha geniş tanımlamalardır, bu bakımdan daha yalın ve sosyolojik çözümleme yöntemine daha uygun tanımlamalardır (Okumuş, 2003: 56-64).

“İşlevselci din tanımlamalarında tanrı kavramına atıfta bulunmayarak sosyal bütünleşmeyi sağlayan bireysel davranış yönelimini belirleyen veya değer kategorisi olarak görev yapan; kısacası bir anlam sistemi olan bütün düşünce ve davranış tarzları din olarak kabul edilmektedir” (Okumuş, 2003: 62).

2.9. Din-Birey İlişkisi

Dünya üzerinde tüm toplumlarda dini olmayan ya da dinden bağımsız olan hiç bir topluma rastlanmamıştır. Bunun sebebi dinin insanla birlikte var olması ve onunla beraber varlığını sürdürecektir olmasıdır (Aydın, 1986: 47). Sosyolojik bakış açılarında göre de dini kurumlar, dini uygulamalar ve dini yapılar çeşitli dönüşümlerden geçmiştir ancak tarihin hiç bir döneminde dini inançların olmadığı bir topluma rastlanmamıştır (Özenkaya ve Gürkan, 1970:137 Akt. Aydın, 1986: 47). İnsanlık tarihinin en başından itibaren mevcut olan din, insanlar için bir nevi belirsizlikten kurtulma aracıdır. İnsanlar din aracılığıyla toplumsal hayatın belirsizliği içerisinde kurtularak huzura ve güven duygusuna kavuşur. İnsanlar, hiç bir ilmin veremeyeceği kalp huzuru ve güven duygusuna toplum üzerindeki en etkili kurum olan din aracılığıyla ulaşabilmektedir. Dini faaliyetlere bakıldığında ise yine aynı şekilde insanların ihtiyaçlarını ve arzularını tatmin eden etkinlikler bütünü olarak görüldüğü söylenebilir (Aydın, 1986: 48-49). “İnsanlık için bir rehber olan Kur’an, mantıksal olarak doğrudan insanı hedef alır” (Rahman, 1980: 1 Akt. Daud, 2001: 31).

“Kur’an’da bir tür olarak insana yapılan göndermeler, yüz kırk kez en-Nas ve onun çoğulu olan el-İns şeklinde on sekiz kez ve altmış beş kez kullanılan el-İnsan terimiyle yapılır (Abdülbaki Akt. Daud, 2001: 32). Biri (17/4) hariç hepsinde, belirlilik (el) takısını almış olarak kullanılması, bir öneme sahip gibi görünmektedir. S. H. Shamma, bu takının, Tanrı’nın asli anlamını evrensel ve eşsiz olan Tanrı anlamına yükseltmiş görünen el-İlah’daki (Allah) el’e benzer bir fonksiyona sahip olduğunu ileri sürer (Al-Shamma, 1959: 111 Akt. Daud, 2001: 32). İnsan kelimesinde kullanılan el takısı, insanlığın evrensel anlamı ve eşsizliğinin yanı sıra ona ekstra bir önem de atfektir” (Daud, 2001: 32).

“Toplum-din bütünleşmesinin ve toplumun «gönül huzuru»nu sadece dinde bulmasının nedeni ise, insanın yapısıyla alakalı bir problemdir. Çünkü insan, ruh ve maddeden meydana gelmiştir. Maddi varlığımızın devamı için nasıl kendimizi tabiat şartlarına karşı korumak lüzumunu duyuyorsak, ruhi varlığımızın devamı içinde manevi değerlere inanmak ihtiyacını duymuşuzdur” (Aydın, 1986: 48).

Din kurumu insanlık için büyük bir önem arz etmektedir. Ancak bu bilgilerden hareketle bakıldığında insanın da din kurumu içerisinde çok önemli bir organizma olduğunu söylemekte yarar vardır. Kur’an’ı Kerim’de insana yapılan göndermelerde

kullanılan el takısının bile insana çok büyük bir önem atfetmesi ve onu eşsiz kılması bahsedilen bu durumu açıklar niteliktedir.

Din ve birey ilişkisine yer verildikten sonra dünyada en yaygın olan inanç sistemlerinin incelenmesi de dinin gerekliliğini ve yaygınlığını anlamak hususunda yol gösterici olacaktır. Mercier ve Sieceles, 1976'da yapmış oldukları çalışmada pek çok şeye yön veren ve etkileyen inanç sistemlerinin istatistiklerini şu şekilde belirtmişlerdir; (Mercier ve Sieceles, 1976: 413-414 Akt. Aydın, 1986: 49).

1. Hıristiyanlık, 1 milyar 130 milyon
2. İslamiyet, 700 milyon
3. Hinduizm, 467 milyon
4. Konfüçyanizm, 372 milyon
5. Budizm, 302 milyon
6. Şintoizm, 70 milyon
7. Taoizm, 52 milyon
8. Sikhler, 16 milyon
9. Yahudilik, 15 milyon
10. Jainizm, 2 milyon
11. Zerdüştlük, 150 bin
12. Parsilik, 120 bin

Yukarıda belirtilen rakamların kesinlik içerip içermediği konusunda ise net bir bilgi henüz yoktur. Ancak yine de genel anlamda o yıllarda bu şekilde dağılım gösteren dinlerin sosyal hayatı etkisi altına almış olmasında hiç kuşku yoktur. Günümüzde ise verilen bu istatistikler değişim göstermiştir. Dünya üzerinde en çok yer alan inanç sistemlerinin birkaçı ayrıntılı incelendiğinde; listenin ilk sırasında yer alan hristiyanlığın, doğum kontrolleri ve nüfus artışının azlığı, sanayileşme ve buna bağlı olarak şehirleşme oranlarının artması nedeniyle günümüzde dünya nüfusundaki oranında azalma yaşadığı görülür (Aydın, 1986: 50).

Dünya dinlerinde büyüklük sıralamasında ikinci sırada yer alan din ise İslamiyet'dir. Orta Asya, Hindistan, Endonezya, Küçük Asya, Afrika, Kuzey Afrika, Yakın Doğu, Orta Doğu gibi çok geniş bir alana yayılmış olan İslamiyet, yaşayan dünya dinleri arasında itikadi bütünlüğe sahip olmasıyla ve itikat sistemi içerisindeki tutarlılığıyla

önemli bir yere sahiptir. İslam dini hiçbir teknolojik, ekonomik, sosyal gelişmenin karşısında yer almazken modern hayata uyum sağlama sürecinde bazı temel problemler yaşamıştır. Ancak bu durum İslam dininin çağdaş medeniyete ve teknolojiye uyum sağlayamayacağı anlamı taşımamaktadır. Çünkü İslam dini beşer yapıya en uygun dinler arasındadır (Aydın, 1986: 51-52).

Üçüncü sırada yer alan Hinduizm'e bakıldığında ise günümüzde eski önemini yitirmeye başladığı görülür. Hinduizm içerisinde yer alan yeni mezhepler yeni dini hareketler oluşturmaya başlamıştır. Ayrıca Hinduizm içerisinde yer alan Kast Sistemi modern Hint toplumu için problem teşkil etmeye başlamıştır. Bu sebeple Hinduizm dini için de zamanla değişimler söz konusu olmuştur (Aydın, 1986: 52).

Yukarıda belirtilen dağılımların günümüzde değişiklik göstermiş olduğu gözlenmiştir. Buna göre ABD'li bir araştırma kuruluşunun 2010 yılında 230 ülke ve bölgede anketler ve nüfus kaydı aracılığıyla yapmış olduğu araştırmada şu veriler elde edilmiştir;

“[...] Dünyada 10 kişiden 8'i bir dine inanıyor. 6,9 milyarlık dünya nüfusunun yüzde 32'si Hristiyan yüzde 23'ü ise Müslüman. ABD'deki Pew Araştırma Merkezi'nin Din ve Kamu Yaşamı Forumu '2010 Dünyanın En Önemli Dini Gruplarının Büyüklüğü ve Coğrafi Dağılımı' adlı raporunu yayımladı. 230 ülke ve bölgede yapılan anketler ve nüfus kaydı araştırmalarına göre hazırlanan rapora göre dünyada 10 kişiden 8'i bir dini grup içinde yer alıyor. Bu da 2010 yılında 6.9 milyar olan dünya nüfusunun yüzde 84'üne denk düşüyor. Rapora göre dünyada;

2,2 milyar Hristiyan (yüzde 32)

1,6 milyar Müslüman (yüzde 23)

1 milyar Hindu (yüzde 15)

500 milyon Budist (yüzde 7)

14 milyon Yahudi (yüzde 0,2) yaşıyor.

Bunlara ek olarak Afrika, Amerika, Asya ve Avustralya'da geleneksel dinlere inanan 400 milyon kişi (yüzde 6) var. Zerdüştlük yüzde 1'in içinde. 58 milyon kişi (yüzde 1) ise Jainizm, Sihizm, Şintoizm, Taoizm, Tenrikyo ve Zerdüştlük gibi diğer dünya dinlerine inanıyor. Herhangi bir dini gruba ait olmayanların sayısı ise 1,1 milyar

(yüzde 16) olarak belirlendi” (<https://www.yenisafak.com/aktuel/iste-69-milyarlik-dunyanin-din-nufusu-436757>, 2012).

Yapılan bir başka demografik araştırmaya göre ise toplam 7 milyar 600 milyon olan dünya nüfusunun 2.3 milyarını yani yüzde 31,2’sini Hristiyanlar oluştururken 1.8 milyarını yani %24,1’ini Müslümanlar oluşturmaktadır. Yüzde 16 yani 1.2 milyar ateist, yüzde 15,1 yani 1.1 milyar Hindu, yüzde 6,9 yani 0.5 milyar Budist ön sıralarda yer almaktadır (Kaya, 2018).

ABD’deki Pew Araştırma Merkezi’nin 2010 yılında yapmış olduğu bir çalışmada ortaya çıkan verilere göre 2070’e kadar İslam dininin dünyanın en büyük dini olabilecek büyüme oranına sahip olduğu öngörülen bilgiler arasındadır. Yine bu merkezin verilerine göre İslam dini, dünyanın en hızlı büyüyen dini olarak belirlenmiştir. Bu oran sayesinde İslam dini, dünyanın en büyük orana sahip dini olan Hristiyanların sayısını geçebilecek güçtedir (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39127472>, 2017).

Çağımız insanına bakıldığında ise onların, yaşanan pek çok teknolojik gelişmeler ve bilimsel icatlar sonrasında bile dinden tamamen kopmadığı aksine dinle bütünleşmeye devam ettiği görülmüştür (Aydın, 1986: 56).

“Max Weber’in dediği gibi ‘manevi inancını’ kaybeden insan, bu çağdaş ilim ve teknolojiden yeterince mutluluğu elde edememiştir. İnsan, ruhundan sökü� attığı manevi güçleri, şimdi yeniden aramaya koyulmuştur. İşte asrımız insanının dini hareketlere yönelişinin gerçek sırrı, burada yatmaktadır. Madde aleminde görülen sonsuz ilerlemeye bakarak, sosyal ve ilmi iyimserliğin hakim olduğu bu devirde, tatminsizlikten doğan bu çeşit patlamalar, sadece insan ruhunun dini bir arayış içinde olduğunu göstermektedir” (Aydın, 1986: 56).

Görüldüğü üzere hangi devirde olunursa olunsun insanlar dini hiçbir zaman bir kenara atmamış, onunla bütün halde yaşamıştır. Teknolojik gelişmeler ve bilimsel icatlar bile bu durumu etkileyememiş, din ve insan arasındaki bağı kopartamamıştır. Herhangi bir dini kıpırdanış bile devletlerin politikasını ve dolayısıyla tüm sosyal hayatı etkilemektedir (Aydın, 1986: 56).

Çağdaş dünyadaki din görüşleri ele alınırken marksist görüşe de mutlaka değinilmesi gerekir. Marksizmin dine karşı mesafeli bir tutumu vardır. Bu tutumunun sebebini ise

temsilcilerinden Hegel ve Fuerbach'ta aramak gerekir. "Fuerbach'a göre Tanrı sevgisinin yerini insan sevgisi, duanın yerini iş alınca, kutsal varlığa yer kalmaz" (Tunalı, 1976: 24 Akt. Aydın, 1986: 57). "Fuerbach'a göre din, insanlığın çocukluk rüyasıdır" (Gökberk, 1974: 474 Akt. Aydın, 1986: 57).

"Marx'a göre insanın, din ihtiyacı, toplumun terliğinden çıkmaktadır. Ona göre din, halk için bir afyondan ibarettir ve insanların bu dünyada mutluluğa kavuşmalarını sağlayacak bir düzen kurmalarını engellemektedir" (Tunalı, 1976: 24 Akt. Aydın, 1986: 57).

Marksizme dair olan bu görüşler günümüzdeki marksistler için de hala geçerli olup teorik olarak kalmış ve pratiğe henüz geçememiştir. Hatta İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan gelişmelerden ötürü çoğu Marksist'in reddetmiş oldukları dine sığındıkları da edinilen bilgiler arasındadır. Dolayısıyla bu durum teorik olarak dini reddeden Marksist akımın, pratik olarak aslında dini kabul etmek zorunda olduklarının göstergesidir (Aydın, 1986: 57).

Tüm bu bilgiler ışığında bakıldığında dinin en güçlü akımlar karşısında bile dimdik durduğu ve yok edilme çabalarına karşı boyun eğmediği görülür. Din, insanları bir arada tutan, onlara Marx'ın söyleminin aksine dinamizm ve güç veren, toplumların ayakta kalmasına zemin hazırlayan ve emretmiş olduğu ibadetlerle ortak bir bilinç oluşturan sosyolojik bir yapıdır. Dinin kökeni insandır ve insanın varlığı devam ettikçe dinin de varlığı devam edecektir.

2.10. Din-Toplum İlişkisi

Sosyal hayat ve din arasında kuvvetli bir bağ ve karşılıklı etkileşim vardır. Dinin sosyal hayatı etkileyebileceği gibi sosyal hayatta dini etkilemektedir. Din sosyolojisi burada devreye girmektedir. Sosyoloji için din önemli bir konudur. Çünkü din, hem insanı etkiler hem de daha büyük çapta toplumu etkiler. Din, bireylerin hayatında merkezi bir konumdadır ve ayrıca bireylerin sosyal hayatlarını da etkileme gücü oldukça yüksek bir yapıdır. Bunların yanısıra en başta da söylendiği üzere dinin toplum üzerinde toplumunda din üzerinde etkisi büyüktür. Dolayısıyla bir bakıma sosyoloji ve din arasında da karşılıklı bir etkileşim söz konusudur denebilir. Bu sebeple din sosyolojisi denilen bir alan ortaya çıkmıştır. Max Weber'in

çalışmalarıyla birlikte bu alan sosyoloji içerisinde sistematikleşerek bağımsız bir alan haline gelmiştir. Din ve toplum ilişkilerine yönelik çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Ancak Weber'le birlikte bu çalışmalar içerisinde din bağımsız bir değişken konumuna geçebilmiştir (Okumuş, 2003: 65-67).

Dinin birey ve toplum üzerinde görünen ve görünmeyen olmak üzere pek çok işlevi mevcuttur. Bu işlevler kimi zaman olumlu sonuçlar doğururken kimi zaman da olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Ayrıca bu işlevlerin açık ve gizli olmak üzere farklı yönleri de mevcuttur. Bu işlevleri kısaca belli başlıklar halinde inceleyecek olursak ilk sırada zihniyet kazandırma işlevi yer alır. Zihniyet kazandırma işlevi, dinin bireylere belli bir dünya görüşü kazandırmasıyla ilgilidir. Din, inananlarına çeşitli toplumsal durumlar karşısında nasıl durmaları ve davranmaları gerektiği yönünde çeşitli ideolojiler sunar. İnsanlarda dinin bu etkisiyle birlikte çeşitli dünya görüşlerine ve inançlarına sahip olurlar ve bu inançlar doğrultusunda davranışlarına yön verirler. Dinin ikinci önemli işlevi ise bütünleştirmedir. Bütünleşme konusu genel anlamda sosyoloji içinde merkezi bir konumdadır. Çünkü toplumu mümkün kılan şeylerin başında insanların birlik ve bütünlük içerisinde bir arada yaşayabilmeleri gelmektedir. Toplumu, toplum yapan şey birlik ve bütünlüktür. İnsanları bir arada tutan, belli bir amaç etrafında bir araya getiren şey hiç şüphesiz sosyal bütünleşmedir. Din ise sosyal bütünleşmenin en önemli etkeni konumundadır (Okumuş, 2003). Dinler, bilindiği üzere çeşitli ibadetler emreder. Bu emirler toplum içerisinde kollektif bir bilinç oluşmasını sağlar. Toplum içerisinde yapılan kollektif ibadetler toplumun ortak bir paydada buluşmasını ve toplum içerisinde ortak bir duygu oluşmasını sağlar. Örneğin, camilerde cemaat halinde namaz kılınması, hac vazifesinin yerine getirilmesi, bayram namazları, oruç tutulması ve sonrasında birlikte yapılan sahurlar, iftarlar vs. hepsi kollektif bir bilinç oluşturucu ibadetlerdir. Dinler içerisinde mevcut olan kutsallıklar, o dine inanan insanların bir arada yaşamasını kolaylaştırır. İnanıkları ortak payda uğruna toplum içerisinde hoşgörü duygusu gelişir, saygı ve sevgi çerçevesinde bir arada yaşamak anlam kazanır. Din, toplumların yükselmesinde de önemli bir rol oynar. İnsanlara yüklemiş olduğu vicdani rollerle toplumların insani açıdan gelişmelerine katkı sağlar, insanları ve toplumları iyiye yönlendirir. Din, içermiş olduğu kutsallıklardan ötürü bireyler için ve toplumsal hayat içerisinde önemli bir pozisyonundadır. Aynı zamanda dinin içermiş

olduğu bu kutsallıklar toplumlar üzerinde pek çok kanundan veya pek çok kuraldan daha kuvvetli ve etkilidir (Aydın, 1986: 58).

2.11. Dinin Bütünleştirici ve Ayrıştırıcı İşlevleri

Din, hayatımızdaki en temel olgulardan bir tanesidir. Bu sebeple pek çok alanın içerisine dahil olan din, sosyoloji alanı için de büyük bir önem arz etmektedir. Sosyolojik yaklaşımlar içerisinde dine yönelik çok çeşitli yorumlar ve tanımlamalar mevcuttur. Bunlar içerisinde işlevselci yaklaşıma göre din, adından da belli olduğu üzere toplumsal hayata yönelik olan işlevleri üzerinden öne çıkar. Din, toplum içerisinde bireylere anlam vermesi, dünyaya yönelik anlamlar kazandırması, kültürel işlevleri yerine getirmesi, kimlik kazandırması ve aidiyet duygusu oluşturması açısından çok büyük bir öneme sahiptir (Roberts, 1990: 52 Akt. Bashardost, 2014: 36). Önemli sosyologlar arasından Parsons'a göre ise toplumlar varlığını sürdürmek ve bir bütün içerisinde yaşayabilmek için dört temel kuruma ihtiyaç duyarlar. Bu dört temel kurum, sosyal hayatın işleyişi açısından önemli bir yere sahiptir. Bu kurumlar arasında ekonomi, politika, akrabalık, topluluk ve örgütlenmiş din yer alır. Parsons'un anlayışına göre topluluk ve örgütlenmiş din toplumsal açıdan bütünleştirici bir fonksiyona sahiptir ve toplumların bir bütün içerisinde yaşamalarına olanak sağlar (Kızılcılık, 1992: 102-103 Akt. Bashardost, 2014: 36).

“Emile Durkheim, dini, kutsala inanan ve manevi bir birlik meydana getiren topluluğun belirli tören ve tapınmaları” diye tarif eder (Taplamacıoğlu, 1975: 66 Akt. Bashardost, 2014: 36). Durkheim'e göre, toplumun birlik ve beraberliğini sağlayan “din”dir. Öyleyse ilk sosyal kurum da “din”dir ve bütün diğer sosyal kurumlar da ondan çıkmıştır” (Topçuoğlu, 1996: 114-115 Akt. Bashardost, 2014: 36).

Dinin genel özelliklerine ve bazı işlevlerine değinildiğinde dinin kimi zaman ayrıştırıcı kimi zaman ise birleştirici fonksiyonlarının öne çıktığı bilinir. Ancak dinin ayrıştırıcı fonksiyonu olmasına rağmen, en başta bireyler arasında dayanışma sağladığı ve onları birleştirme fonksiyonu içerdiği görülür. Dini ritüeller ve uygulamalar bireylere huzur ve güven duygusu vererek onları kaygıdan ve endişeden uzaklaştırır. Din içerisinde yer alan hususlar insanlar için bir nevi yol gösterici rolü taşır. Bu hususlar aynı zamanda toplumsal denetimi sağlama konusunda da büyük bir

role sahiptir (Bashardost, 2014: 36-37). Bahsedilen bu işlevler dinin insanları birleştirici yönüne vurgu yapan işlevlerdir. Ancak dinin aynı zamanda yukarıda da bahsedildiği gibi ayrıştırıcı bazı fonksiyonları olduğunu da unutmamak gerekir. Dinin içerisinde bulunduğu durum ve şartlara göre hem sosyal bütünleşmeyi sağlayıcı hem de parçalayıcı ve ayrıştırıcı işlevleri mevcuttur (Şimşek, 2010: 19). Belirli bir din içerisinde ibadetlerin yapılış şekillerinden, itikadi konulardan vs. doğan görüş ayrılıkları mevcut olabilir. Dine yönelik veya dinin uygulanış biçimine yönelik olan bu görüş ayrılıkları ve itirazlar kimi zaman bireysel olurken kimi zaman da kolektif bir hale dönüşebilir. Bu görüş ayrılıklarından kaynaklı olarak ortaya çıkan bazı mezhepler ve tarikatlar mevcuttur. Bu mezhep ve tarikatlar özellikle dinin toplum içerisindeki ayrıştırıcı fonksiyonu üzerinde büyük rol oynamaktadır. Yapılan itirazlar sonucu ortaya çıkan hareketlerde amaç ana dini cemaatten ayrılmak olmayabilir. Ancak zamanla istenmeyerekte olsa bu durum gerçekleşebilir. Yani genel anlamda dinin ayrıştırıcı rolüne mezhep ve tarikatların neden olduğu söylenebilir (Bashardost, 2014: 37). İlahi dinler, batıl dinler, muharref dinler vs. olmak üzere hemen hemen her dinin hem yapıcı ve birleştirici fonksiyonu hem de ayrıştırıcı ve çatıştırıcı yönü mevcuttur. Ancak genel anlamda bakıldığında dinin birleştirici rolünün dinin ayrıştırıcı rolünden kat kat daha fazla olduğu söylenebilir. Dinin toplum içerisinde birleştiricilik sağlayan maya ve çimento gibi işlevlere sahip olduğu söylenir (Şimşek, 2010: 19-20). Dinler içerisinde yer alan ibadetler bu durumu açıklar niteliktedir. Örneğin İslam'daki cami ibadetlerinin, Hristiyanlık'taki kilise ibadetlerinin, İslam'daki hac ibadetinin ve Yahudilikteki Havra ayinlerinin insanları belli bir amaç için bir araya getiren, birleştiren, kaynaştıran, uyum içerisinde bir düzen yaratan ve sosyal bir bütünlük oluşturan yönleri mevcuttur. Özellikle ilahi dinler içerisinde tek bozulmamış din olan İslam'ın sosyal bütünleşmeyi sağlayıcı rolü çok yüksektir (Şimşek, 2010: 20).

“Kur'an'da ortaya konulduğu gibi, ontolojik olarak, tek hakiki gerçeklik, Tek Tanrı, Zorunlu Varlık, Allah olduğundan, İslam'ın Tanrı merkezli (teosentrik) olduğu söylenebilir. Bu alemdeki her şey, O'nun iradesine bağlıdır” (Daud, 2001: 25).

“Kur'an'a göre Tanrı mutlak gerçektir (el-Haqq); geri kalan tanrılar, isimden başka bir şey olmayan, batıl şeylerdir. O, ne Feurbach'ın düşünme eğilimi gösterdiği gibi, insan zihninin bir yansıması ne de, Nietzsche'nin düşündüğü gibi, isteklerine

ulaşamayan kimselerin kızgınlıklarının bir ürünüdür. O, ne Freud’un ileri sürdüğü gibi, çocuksu olmayı sürdüren kimselerin bir yanılsaması ne de, Marx’ın tasavvur ettiği gibi, kalabalıkların afyonu, kazanılmış haklara hizmet eden bir avuntudur” (Azad, 1964: 1-3 Akt. Daud, 2001: 26).

İslam dininin kitabı Kur’an-ı Kerim’de yer alan esaslar Tanrı’nın sınırları aşan mutlak bir güç olduğuna ve insanların ayrımcılıktan uzak durmalarına, fitne ve fesat yapmamalarına, birlik ve beraberlik içerisinde yaşamalarına işaret eder. Ayrıca İslam dini içerisinde yer alan zekat, sadaka, kurban, hac, kefare, fidyeye gibi ibadetlerin toplum içerisinde sosyal birlik ve bütünlüğe katkısı oldukça yüksektir (Şimşek, 2010: 20). Kur’an-ı Kerim içerisinde yer alan bazı ayetlerin mealleri ise İslam’ın bu konuya ne kadar özen gösterdiğini kanıtlar niteliktedir:

“Kur’an-ı Kerim, “Allah’ın ipine sınımsız sarılın, sakın dağılmayın. Allah’ın size olan nimetlerini hatırlayın. Siz birbirinize düşman iken sizin kalplerinizi birleştirdi. Onun nimeti sayesinde kardeş oldunuz. Siz ateşten bir uçurumun kenarında idiniz, sizi oradan çekip çıkarttı. (Al-i imran 103) Başka bir ayette de “Müslümanlar kardeşlerdir” (Hücurat 10) buyurarak din kardeşliğiyle tüm fertleri ve unsurları bağlıyor. Son örneğimizde “Ey insanlar, gerçekten sizi bir erkek ve bir diğiden yarattık. Sizi (sırf) birbirinizle tanışmanız için milletlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki sizin Allah katında en hayırlı olanınız takvaca en üstün olanınızdır. (Hücurat 13)” (Şimşek, 2010: 20).

Peygamber Efendimiz (S.A.V)’inde bu konuda ortaya koymuş olduğu pek çok düşüncesi mevcuttur. Bu düşünceler şüphesiz ki eşitsizliğe, ayrımcılığa, ırkçılığa karşı çıkan; sosyal birliği ve bütünlüğü pekiştiren düşüncelerdir.

“Peygamberimizin öğüdü gereği ‘Eğer size kulağı kesik bir köle önder olsa, hak ile hükmediyorsa ona isyan etmeyin.’ diyerek etnik ve mevki bakımından herhangi bir ayrımcılığa şiddetle karşı çıkmıştır. Hem dini, hem toplumsal, hem etnik hem de ferdi bütünleşmeyi gerçekleştirebilmiş, bunların en güzel örneklerini sergileyebilmiştir. Hz. Peygamberin sözleri, davranışları ve muameleleri düşünülecek olursa bütünleşmenin gerçekleşmemesi zaten olanaksızdır. Irk için savaşan, ırkçılık için çaba sarfeden bizden değildir. Birbirinizi sevmedikçe gerçekten iyiliğe

erişemezsiniz. Müslümanlar tek millettir.... daha birçok sözü İslam Peygamberinin bütünleşmeye bir olmaya verdiği önemin açık göstergesidir” (Şimşek, 2010: 21).

2.12. Sosyal Çözülme ve Din

Toplumsal organizma içerisindeki unsurları ve bu unsurlar arasındaki ilişkilerin bütünü sosyal yapı kavramıyla açıklamak mümkündür. Sosyal yapı içerisinde yaşanan değişim ve dönüşümler ise sosyal değişim kavramıyla açıklanabilir. Toplum denen unsur yaşayan bir organizma gibidir ve hiçbir zaman değişmeden sabit kalmamıştır. Bu sebeple sosyal değişim her toplumun temelinde yer alan bir unsur olarak ele alınmalıdır. Sosyal değişimin olduğu yerde ise toplumsal çözülme durumu ortaya çıkmaktadır. Sosyal yapıda yaşanan değişimler ve dönüşümler kimi zaman olumlu sonuçlar doğururken kimi zaman ise olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Yaşanan bu olumlu ve olumsuz sonuçlar, sosyal olarak bir bütünleşme veya sosyal olarak bir çözülme yaratması konusunda gruplandırılabilir. Burada ise özellikle tezin konusunu da oluşturan sosyal çözülme kavramına değinilecektir (Burhan, 2010: 1).

Sanayi devrimi sonrasında toplum içerisinde yaşanan hızlı değişim ve dönüşümlerin yol açtığı durum makro bir boyutta ve toplum seviyesinde sosyal çözülme olarak adlandırılabilir. Sosyal çözülme, modern kültürün doğurmuş olduğu önemli sorunlardan birisidir. 1. ve 2. Dünya Savaşları sonrasında ülkeler ağır bir süreçten geçmiştir. Bu süreçlerde ağır ekonomik ve sosyal bunalımlar yaşanmıştır. Bunun sonucunda ise toplumların, devletlerin temelini oluşturan inançları, değer sistemleri, normları vs. değişime uğramıştır. Toplumların benliğini oluşturan ve onları ayakta tutan bu inanç ve değer sistemlerinin dönüşümü şüphesiz ki pek çok sorun ortaya çıkarmıştır. Bunların en başında ise sosyal çözülme adı altında yaşanan sorunlar yer almaktadır (Burhan, 2010). Sosyal çözülme genel anlamda toplum içerisinde yer alan temel unsurların ve ilişkilerin değişmesi, hızlı değişimler sonucunda oluşan yeni norm ve değerlere toplumun uyum sağlayamaması, inanç ve değer sistemlerinin eskisi gibi işlevlerini yerine getirememesi, yaşanan hızlı değişimler sonucu toplumun ve toplumsal kurumların bu değişime ayak uyduramaması, kentleşme ve göç sonrasında yaşanan uyumsuzluklar, yozlaşmalar, ahlaki olarak gerileme yaşanması ve yabancılaşma olarak açıklanabilir (Bilgiseven, 1986: 297 Akt. Şimşek, 2010: 23). Modernleşmeyle birlikte toplum düzeninin işlevselliğini kısmen kaybetmesi sonucu

artış gösteren sosyal çözülme, modern kültürün daha çok bireyci anlayışını ön plana çıkarmasıyla oluşmaktadır. Bu anlayış, toplumu bir bütün olarak ele almak yerine atomlarına bölme eğilimine sahiptir. Modern kültür ve sahip olduğu bu anlayışla birlikte bireyler, toplumsal bütünlük anlayışından mahrum bırakılır. Toplumsal olarak birbirine bağlılık duygusundan yoksun bırakılan bireyler için kaygı ve güvensizlik gibi duyguların hat safhada olduğu bir toplum yapısı meydana getirilir (Türkdoğan, 1988: 78 Akt. Aydın, 2014: 222). Toplumsal olarak çöküşün ilk basamağı olan çözülme, modernitenin baş sorunlarından birisidir. Sosyal değişme, sosyal farklılaşma, sosyal bütünleşme, sosyal çözülme gibi pek çok faktörde moderniteyle birlikte artış yaşanmıştır. Durkheim'e göre sosyal çözülme ve sosyal bütünleşme birbirinin tamamen zıddı kavramlardır. Durkheim, sosyal çözülme konusuna yazmış olduğu "İntihar" adlı eserinde yer vermiştir. Bu eserde sosyal çözülmenin getirdiği sonuçların intiharların artmasına neden olduğunu öne sürmüştür (Durkheim, 2002: 377-421 Akt. Gürsoy, 2011: 85).

Sosyal çözülme, çeşitli kurumlar üzerinde etkili olmuştur. Bu kurumların en başında da hiç şüphesiz din ve aile kurumu yer almaktadır. Kurumlar açısından bakıldığında hiçbir kurumun birbirinden bağımsız olmadığı, hepsinin birbirleriyle ilişki içerisinde oldukları bilinir. Dolayısıyla tek bir tanesinde meydana gelen değişim diğer kurumları da az veya çok bir biçimde etkileyebilmektedir. Moderniteyle birlikte yaşanan değişimler sonucunda din kurumunda da çeşitli dönüşümler gerçekleşmiştir. Bu dönüşümler sonucunda dinin toplumlardaki etkinliği göz önünde bulundurulduğunda; din kurumunda yaşanan dönüşümlerin toplumun yapısını tamamen ve doğrudan etkileyebildiği söylenebilir (Gürsoy, 2011: 87). Aynı şekilde toplumsal yapının en küçük birimi olan aile kurumunda meydana gelen dönüşümler ve çözümler de toplumsal hayatın işleyişi açısından çok büyük sorunlar teşkil edebilmektedir. Moderniteyle birlikte gelen sekülerleşme akımı dini olarak bir çözülme meydana getirmeyi amaçlamıştır. Sekülerleşme denilen şey, dini değerlerin, norm ve birtakım sembollerin toplumdaki etkinliğini yitirmesi, dinin etkisinin azalması, toplumsal ve kültürel alanların da aynı şekilde dinin egemenliğinden çıkması gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Sekülerleşmeyle birlikte diğer kurumlar din kurumunun etkisinden kurtulmaya çalışmış ve bunun sonucunda da din meşrulaştırma ve bütünleştirme işlevlerini yerine getirememiş ve kısmen dini çözülme durumu meydana gelmiştir.

Din, sosyal hayat içerisinde her ne kadar birleştirici ve bütünleştirici etkilere sahip olsa da kimi zaman ise dinler arası çatışmalara, aynı dine mensup gruplar arasında üstünlük kurma mücadelelerine ve siyasi boyutlara ulaşan sorunlara zemin hazırlamıştır (Gürsoy, 2011: 87). Bu sebeple dinle ilgili çözülme durumları iki kategori içerisinde incelenebilir. Bunlardan ilki egemenlik mücadeleleri, ikincisi ise gruplar arasındaki çatışmalardır. Bir toplumda yer alan sınıf ve çıkar ilişkileri o toplumdaki egemen grup ve egemen olmayan grup arasında sürekli gerçekleşen bir çatışmaya neden olmaktadır. Egemen gruba tabii olanlar olduğu gibi, onlarla çatışan ve onları yıkmaya çalışan pek çok grup mevcut olmuştur. Egemen grupla mücadele içerisinde giren grup kimi zaman geçerli gerekçeler bulabilirken kimi zaman da geçerli bir gerekçe bulamamış bu sebeple de din kurumu konuya dahil olmuştur. Çünkü geçerli bir ekonomik veya siyasi gerekçe bulamayan topluluklar gerçekçi bir sebep öne sürebilmek için dini bazı gerekçeler ortaya koymuşlardır (Şimşek, 2010: 26). İbadet konularındaki farklılıklar, sosyal değişim sonrasında dinin öngördüğü davranışların etkisini yitirmesi, itikadi konular vs. bunlardan bazılarıdır. Dini temel alan bu protestolar kimi zaman bireysel kimi zaman ise kurumsal boyutlara ulaşmaktadır. Bireysel olan itirazların şiddeti çok yüksek olmasa da kurumsal olan itirazların şiddeti çok yüksek olabilir ve toplumsal yapı içerisinde ya da ana dini cemaat içerisinde büyük bir çatışmaya sebep olabilir. Bu protestoların amacı ana dini cemaatten ayrılmak olmasa bile bazı durumlarda ayrılıklar ve sonrasında da yeni cemaatler oluşturma durumu gözlenebilir (Günay, 1991: 226-227 Akt. Şimşek, 2010: 26). Yeni cemaatlerin, tarikatların, mezheplerin veya dini grupların oluşumu ise daha büyük derecede mücadelelere ve hatta kanlı çatışmalara neden olabilmektedir. Dinler bu anlaşmazlık ve mücadele durumunda sosyal bütünleşmeyi sağlayıcı bir faktör olmaktan çıkar. Hatta böyle bir durumda çatışmayı ve ayrışmayı besleyici bir etkisinin olması bile söz konusu olabilir. Dini olarak homojenliğin bozulması ana dini cemaatte çözülmeye neden olabilmektedir. Toplumsal yapı içerisinde bulunan bir oluşumda meydana gelen çözülme ise genel anlamda sosyal olarak bir çözülmeye de neden olabilmektedir (Şimşek, 2010: 26).

Tüm bu bilgiler ışığında bakıldığında öncelikli olarak yapılması gereken, dinden kaynaklanan bir çözülmenin olup olmadığını sorgulamaktır. Nasıl ki eğitim kurumunda, aile kurumunda, ekonomi kurumunda ve siyaset kurumunda çeşitli çözümler yaşanıyor veya mevcut çözülmeyi artırıcı faktörler yer alıyorsa aynı şekilde din kurumunda da çözülme yaşanması veya çözülmeyi etkileyici faktörler

bulundurması normaldir. Genel anlamda bakıldığında dinin toplumsal olarak birleştirici ve bütünleştirici etkileri üzerinde durulur. Ancak yaşanan toplumsal değişimler sonucu her kurum içerisinde değişimler yaşandığı gibi din kurumu içerisinde de çeşitli değişim ve dönüşümler yaşanır. Bu dönüşümler ise din kurumun bütünleştirici etkisinin yanında çözülmeyi arttırıcı etkilerinin de oluşmasına yol açar. Şüphesiz ki din kurumunun çözülmeyi arttıran etkileri sadece sosyal değişimler sonrasında oluşmamıştır. Tarih boyunca din kurumunun özelliğinden ve uygulanış biçiminden kaynaklı olarak dini çatışmalar, gruplar, cemaatler ve tarikatlar arası üstünlük kurma mücadeleleri, mezhep kavgaları, rekabetler ve savaşlar yaşanmıştır. Dini çözülmeye dendiği zaman sadece dinin toplum üzerindeki etkilerinin zayıflaması anlamı çıkarılmamalıdır. Dini çözülmeye birlikte dinin temel bazı özelliklerini kaybettiği ve anlamında da değişimler yaşandığı görülür.

Bilindiği üzere din, insan ve toplum hayatında çok önemli ve etkili bir yere sahiptir. Aile, ekonomi, siyaset vs. gibi pek çok kurum üzerinde de dinin etkilerini görmek mümkündür. Din, toplumsal yapıyı ve hayatı düzenleyici bir işleve sahiptir. Din, farklı yapısal özellikleri ve uygulanış biçimleri dolayısı ile aynı zamanda toplumsal açıdan ayrıştırıcı bir etkiye de sahiptir. Bu sebeple dinin toplumsal kurumlar üzerinde yarattığı çözülmeye halinin, toplumsal kurumlar üzerindeki genel etkisiyle doğru orantılı olduğu söylenebilir. Ancak bu durum her toplum yapısı için geçerli değildir. Örneğin seküler toplumlarda din kurumunda yaşanan çözülmeye ya da herhangi bir kriz; siyaset ya da ekonomi kurumunda yaşanan çözülmeye ya da kriz gibi önem arz etmez. Seküler olmayan ya da din kurumunun da diğer kurumlar gibi etkin olduğu toplumlarda ise din kurumunda yaşanan çözülmeye veya krizler tüm toplum yapısını ve diğer kurumları etkiler. Dolayısıyla dinin toplumsal çözülmeye içerisindeki rolü değişkenlik gösterir.

Kayseri ili de muhafazakar olarak nitelendirilebilecek derecede dinin yoğun olarak yaşandığı şehirler arasındadır. Bu şehirde cemaatsel anlamda da pek çok oluşum söz konusudur. Çalışmanın temeli de buradan gelmektedir. Kayseri'deki mevcut dini tutumun derecesini anlayabilmek ve bu dini tutumun Kayseri ilinde hangi yönünün ön plana çıktığını ortaya koyabilmek çalışmanın esasları arasındadır. Bilindiği üzere dinin hem toplumsal bütünleştirici hem de ayrıştırıcı ve çatıştırıcı işlevleri mevcuttur. Aynı zamanda kimi zaman sosyal olarak çözülmeye önleyici kimi zaman ise sosyal olarak çözülmeye besleyici işlevleri söz konusudur. Toplumsal yapı içerisindeki en

önemli kurumlardan birisi olan dinin etki gücünün çok yüksek olmasından ötürü, Kayseri ilinde hangi yönünün ön plana çıktığı merak konusudur. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yapılan analizler aracılığıyla bu konu açıklığa kavuşturulmak istenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMADA YÖNTEM

3.1. Araştırma Problemi

Dünya geneline bakıldığında hiçbir şeyin ilk anındaki gibi kalmadığı görülür. Dünya bir nevi bir organizma gibi yaşayarak sürekli olarak değişip dönüşmektedir. Toplumda aynı şekilde dinamik bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaman ve mekan değiştikçe içerisinde bulunduğumuz yeryüzünde de mutlak bir dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşümleri anlayabilmek ve analiz edebilmek için geniş bir bakış açısıyla bakıp çözüm önerisi getirmek gerekir. Bunun için ise sosyoloji bilimi çok uygun bir alan niteliğindedir. Çünkü sosyoloji kişisel koşullardan ve bakış açılarından bağımsız bir şekilde daha geniş bir çerçeveden dünyaya bakılmasını ve dünyanın anlamlandırılmasını sağlar. Dolayısıyla modernizm süreci sonrası ortaya çıkan sorunların ve değişimlerin içerisinde bulunduğumuz toplumu ne denli etkilediğini ve dönüştürdüğünü bilimsel bir biçimde sosyolojik bir bakış açısıyla değerlendirmek faydalı olacaktır.

Bu çerçevede araştırmanın problemini; Kayseri’de sosyal ilişkilerde ve çeşitli gelenek ve görenekler gibi ritüellerde meydana gelen değişmeler, kırılmalar, ayrışmalar toplumsal olarak bir çözülmeye neden olmakta mıdır? cümlesi oluşturmaktadır. Kayseri’de yaşayan bireylerin tutum ve davranışlarını incelemek, bunları çeşitli değişkenlere göre analiz etmek ve var olan değişimi ortaya koymak çalışmanın temel problemleri arasındadır.

3.2. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusunu temel olarak modernizm süreci sonrasında yaşanan teknolojik, ekonomik, kültürel gelişmeler/değişmeler ve bu değişimlere bağlı olarak toplumsal

olarak gerçekleşen, ilişkiler üzerinde ön plana çıkan çözülme/değişme gibi durumların din faktörüyle etkileşimi oluşturmaktadır. Aynı zamanda yaşanan bu dönüşümlerin kuşaklar arası ne gibi bir farklılığa sebep olduğu ve aile içerisinde nasıl bir değişim yaşandığı araştırmanın konuları arasındadır. Yüzyıllar boyunca süregelen bir inanış doğrultusunda din kurumu insanları bütünleştirici bir işleve sahiptir. Bu sebeple dinin sosyal çözülme, ayrışma gibi durumları yok edici bir etkiye sahip olduğu düşünülür. Ancak bu durum her zaman söylendiği şekilde gerçekleşmeyebilir. Din bazı durumlarda birleştirici bir etkiye sahip iken bazı durumlarda da ayrıştırıcı bir etkiye sahip olabilir. Çeşitli coğrafyalarda dinin sosyal çözülmeyi ortadan kaldırmak yerine direkt olarak beslediği bilinmektedir. Böyle bir durumda ise toplumsal yapı içerisindeki bir diğer önemli kurum olan aile de bu sonuçtan etkilenebilmektedir. Bu çalışmayla birlikte Kayseri ilindeki mevcut durum analiz edilmeye çalışılmıştır ve araştırmanın konusu bu şekilde oluşturulmuştur.

3.3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Kayseri merkez ve ilçeleri sınırları dahil olmak üzere toplumsal çözülme ve din olgusunun sosyolojik bir bakış açısıyla değerlendirmesini ortaya koymaktır. Kayseri ilinde toplumsal olarak bir çözülme mevcut mu, mevcut ise bu hangi boyutta, etkileri hangi alanlarda ve bunun din ile nasıl bir ilişkisi var gibi sorular aracılığıyla çalışmanın amacı belirlenmiştir. Yaşanan çözülmeye birlikte kuşaklar arasında düşünce yapısı ve sahip olunan değerler açısından farklılaşmanın yaşanıp yaşanmadığını ortaya koymak araştırmanın amaçları arasındadır. Aynı zamanda Kayseri ve ilçelerinde yaşayan kişilerin sosyal ilişkilerinde, aile bağlarında, komşuluk ilişkilerinde, dini ve manevi değerlerinde yaşanan değişimlerin bilimsel olarak analiz edilmesi ve yorumlanması amaçlanmıştır.

Kuramsal analiz ve saha çalışması sonucu elde edilecek bu çalışma ile ulaşılmak istenen amaçlar şu şekildedir:

1. Kayseri ili ve ilçeleri dahilinde toplumsal olarak bir çözülme mevcut ise bu çözümlenin ne boyutta olduğunu ve hangi alanlarda etkili olduğunu ortaya koymak.
2. Kayseri ili ve ilçeleri dahilinde toplumsal olarak bir çözülme mevcut ise yaşanan çözümlenin din ile ilişkisini ortaya koymak.

3.4. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Dünya genelinde yaşanan gelişmeler sonucunda toplumsal olarak her alanda büyük çaplı değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerin az ya da çok oranda bireyleri ve dahi toplumu etkiledikleri aşıkardır. Toplumun bir arada tutan ve onu bir bütün olarak “biz” yapan olguların zamanla çözülmeye uğradıkları ve yapılarının değiştiği görülür. Bireysel olarak da yaşanan bu değişimler toplumun en küçük yapısı olan ailenin de dinamiğini değiştirir. Bunun sonucunda ise toplumsal olarak büyük çaplı bir dönüşüm yaşanır. Sosyal yapıyı oluşturan organlarda yaşanan bu değişim genel anlamda sosyal yapıyı da dönüştürmüş olur. Toplumun kendisini ayrıcalıklı kılan, biricik bir hale sokan kültürünü, değerini, geleneğini, göreneğini zamanla kaybetmeye başlaması toplumsal olarak bir çözülmeyi meydana getirir. Bunun sonucunda ise toplumlarda önü alınmaz bir uyumsuzluk ve karışıklık oluşur. Özellikle geleneksel yapıdan modern yapıya geçiş sırasında oluşan kuşak çatışmaları, göç faaliyeti gibi olayların sosyal olarak çözülmeye büyük oranda etki ettikleri bilinir. Sosyolojik açıdan ele alınan bu çalışmayla birlikte sosyal çözülme, ilişkilerin kırılması gibi sorunlara geniş bir perspektifle bakılarak sorunun analiz edilmesi çalışmanın gerekçesini oluşturmaktadır. Sosyoloji kişisel koşullardan bağımsız olarak zaman ve mekanın getirdiği özellikleri göz önünde bulundurarak olaylara geniş bir pencereden bakılmasını sağlar. Sosyal çözülme, din ve aile gibi toplumdaki başat kurumların değişmesi gibi sorunları sosyoloji gibi bir bilimsel disiplinle analiz etmek literatüre büyük bir katkı sağlayacaktır. Özel olarak da bu çalışmanın, bahsedilen toplumda yaşanan ya da yaşanabilecek olan sosyal çözülme gibi bir durum karşısında alınabilecek tedbirler açısından ilgili kişilere kaynaklık edebilecek nitelikte olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla çalışmanın verilerinin ilgili kurumlar ve bahsedilen toplumun geleceği açısından büyük önem arz ettiği düşünülmektedir. Aynı zamanda Kayseri iliyle ilgili olarak literatürde böyle bir çalışmanın olmaması bu çalışmanın ileride yapılacak olan çalışmalar için de bir kaynak niteliğinde olabileceğini göstermektedir.

3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, Kayseri il merkezi ve ilçelerindeki kişilerin sosyal çözülme konusuna ve din olgusuna yönelik tutumlarını anlamaya yöneliktir. Çalışmada yer alan kişilerin

sayısının il düzeyinde temsil gücünün olabilmesine özen gösterilmiştir. Kayseri il merkezinde yürütülen çalışmada 250 kişiye ulaşılmıştır. Çalışmanın tek başına yürütülmesi ve ulaşılabilirliğin zorluğu dolayısı ile örneklem sayısı 250 olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla çalışma, örneklemin ortaya koyduğu temsil yeterliliği çerçevesinde değerlendirilecektir.

Kayseri ilindeki bir kısım yerli olarak nitelendirilen halkın günümüzde hala bazı geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olmalarından ve dindarlığın yoğun olarak yaşandığı grup olma özelliği taşımalarından ötürü toplumsal olarak çözülmenin yerli olarak adlandırılan bu grubu nasıl etkilediği merak uyandırıcı bir konudur. Bunun yanı sıra Kayseri ilinde ve ilçelerinde yaşayan veya göç gibi faaliyetler sonucu bu kente gelen kişilerinde aynı şekilde günümüzde yaygın olarak gerçekleşen sosyal çözülmeden nasıl etkilendikleri bu araştırmayla birlikte ortaya konmaya çalışılmıştır. Kayseri ilinin belirlenen bu özelliklerinden ötürü sosyal çözülmenin bu kentte çok güçlü veya çok zayıf çıkabileceği düşünülmektedir. Çalışmada, katılımcıların anket formlarına verdikleri yanıtlar ve bunların temsil düzeyleri ile Kayseri’de yaşanan toplumsal çözülme ve din olgusuna ilişkin bilgiler yer almıştır ve çalışma bu bilgilerle sınırlıdır. Bu nedenle çalışmanın farklı şehirlerde veya farklı ülkelerde farklı bakış açılarıyla yeniden yapılması çalışmanın genellenebilirliği ve geçerliliği açısından faydalı olacaktır.

Çalışmada anket yöntemi kullanılmıştır. Kullanılan yöntemle birlikte araştırmanın ulaşamadığı veya gözden kaçırdığı unsurların olması muhtemeldir. Dolayısıyla daha sonra yapılan çalışmalarda daha farklı yöntemler kullanılarak alan araştırmalarının yapılması da mümkün olabilir. Bunun yanı sıra daha sonraki çalışmalarda katılımcıların sayısının artırılması araştırmanın güvenilirliğini de arttıracaktır.

3.6. Araştırmanın Hipotezi

Gelişen ve değişen dünyayla birlikte toplumsal ilişkilerde de bazı değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Başta aile ve din kurumu olmak üzere etkisini gösteren bu dönüşümler bireyler arasında gerçekleşen ilişkilerin kırılmasına neden olmuştur. Bu kırılmalar sonucunda toplumsal bütünlükte de çözümler yaşanmıştır. Yapılan bu

çalışmayla birlikte Kayseri ili ve ilçeleri dahilinde böyle bir değişimin söz konusu olup olmadığı incelenmiştir.

Çalışmanın temel hipotezi; modernizmle birlikte gelişen teknolojik faaliyetler, kitle iletişim araçları, göç gibi olgular Kayseri'deki toplumsal ilişkilerin ve toplumdaki en başat kurumlar olan aile ve din kurumunun dönüşümüne ve çözülmesine sebep olur. Alt hipotezler;

H1: Dindarlık arttıkça sosyal olarak çözülme oranı az olur.

H2: Dini anlamda ve manevi ilişkiler konusunda kuşaklar arasında farklılık vardır.

H3: Kayseri'de yaşayan yaşlı nüfus, gençlere oranla daha fazla dindardır ve manevi yönleri daha yüksektir.

H4: Kayseri'de yaşayan gençlerin toplumsal olarak çözülme durumları yaşlılara oranla daha yüksektir.

H5: Eğitim düzeyi yüksek olanların sosyal çözülme oranları daha fazladır. H6: Eğitim düzeyi düşük olanların dini tutumları ve dindarlıkları daha fazladır.

3.7. Yöntem

3.7.1. Örneklem ve Veri Toplama Süreci

Çalışma, teori ve uygulama olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın yapıldığı Kayseri iline dair bazı bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde literatür taraması yapılmış ve konuyla ilgili olan yapılmış çalışmalar bu çalışmanın temellendirmesini oluşturmuştur. Üçüncü bölümde ise sahaya inilerek teorik çerçeveden çıkıp uygulamaya geçiş sağlanmıştır. Araştırmanın uygulama bölümü, Kayseri ilinde ve ilçelerinde ikamet eden katılımcılardan alınan bilgilerle oluşturulmuştur. Kayseri'deki katılımcılara sosyal çözülme ve din olgusu arasındaki ilişkiyi ölçebileceğimiz anketler, olasılıklı olmayan örnekleme yöntemleri içerisinde gelişigüzel örnekleme tekniği kullanılarak dağıtılmıştır. Yapılan analizler için 250 kişiden alınan verilerin yeterli sonuç vereceği düşünülmektedir. Anket soruları 15 yaş üzeri kişilere uygulanmıştır. Araştırmanın sonuçları sadece Kayseri'deki genel durum hakkında bilgi sağlayacaktır ve sadece bu kente genellenecektir.

Araştırmacının katılımcılara daha kolay ulaşabilmesi nedeniyle Kayseri ili tercih edilmiştir.

3.7.2. Veri Toplama Aracı ve Veri Analizi

Araştırma aracı olarak kullanılan anket formu, çalışma hakkında kısa bir bilgi veren açıklayıcı bir n yazıdan ve iki bölümden oluşmaktadır. Anket yoluyla toplanan verilerde gizlilik esastır ve hiçbir katılımcıdan kimlik bilgisi istenmemiştir.

Anket  bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, demografik sorulara yer verilmiştir. Katılımcıların yaşları, cinsiyetleri, anne ve babalarının eēitim durumları, aylık gelir düzeylerini ölçmeye yönelik sorular sorulmuştur. İkinci bölümde, Hiç Katılmıyorum'dan (1), Tamamen Katılıyorum'a (5) kadar uzanan 5'li Likert tipi bir lkle katılımcıların; sosyal zlme, sosyal yapı, kentleşme, modernizm, küreselleşme, kitle iletişim araçları, din, kültür, aile, komşuluk ilişkileri gibi konuları içeren sorularla katılımcıların konuyla ilgili düşünceleri belirlenmiştir. nc bölümde ise yine aynı şekilde Hiç Katılmıyorum'dan (1), Tamamen Katılıyorum'a (5) kadar uzanan 5'li Likert tipi bir lkle katılımcıların; dini tutumlarına yönelik düşünceleri belirlenmiştir. Veriler, SPSS istatistik paket yazılım programı ile analiz edilmiştir.

Anket formu oluşturulurken sosyal üzülmeyi ve din olgusunu konu alan birçok kaynaktan yararlanılmıştır ve daha önce uygulaması yapılan anket soruları incelenmiştir. Buna ek olarak araştırmacı tarafından sosyolojiyle ilgili literatür taraması yapılmış ve bu doērultuda sorular oluşturulmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALAN VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Bulgular ve değerlendirme

Tablo 3: Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları

	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Meslek	Aylık Gelir	Şu Yaşanılan Yer	An Sonradan Yerleşenler
Geçerli	243	246	247	247	248	231	246	246
Kayıp	7	4	3	3	2	19	4	4

Tablo 3 incelendiğinde 250 kişiden oluşan araştırma örnekleminde 243 kişinin cinsiyetini belirttiği, 7 kişinin ise belirtmediği ortaya çıkmıştır. 246 kişi yaşını belirtirken 4 kişi bu soruyu yanıtızsız bırakmıştır. 247 kişi medeni durumunu belirtirken 3 kişi ise belirtmemiştir. Aynı şekilde 247 kişi eğitim durumunu belirtirken 3 kişi de bu soruyu boş bırakmıştır. Demografik sorular içerisinde yer alan bir diğer soru olan meslek sorusuna ise 248 kişi cevap verirken 2 kişi bu soruyu boş bırakmıştır. Katılımcıların gelirini belirtmeleri gereken soruya ise 231 kişi yanıt verirken 19 kişi yanıt vermemiştir. Şu anda yaşanmakta olan yer sorusuna 246 kişi yanıt verirken 4 kişi bu soruyu yanıtızsız bırakmıştır. Aynı şekilde Kayseri'ye sonradan mı yerleştiniz sorusunu da 246 kişi yanıtlarken 4 kişi yanıtızsız bırakmıştır.

Tablo 4: Cinsiyet Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Kadın	106	42,4
	Erkek	137	54,8
	Toplam	243	97,2
Kayıp		7	2,8
Toplam		250	100,0

Tablo 4 incelendiğinde cinsiyet sorusunun ayrıntılı bir biçimde dağılımının ortaya konduğu görülür. 250 kişiden oluşan örneklem grubunun 106'sını kadınlar oluştururken 137'sini erkekler oluşturmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere toplamda 7 kişi cinsiyetini belirtmemiştir. Yüzde olarak bakıldığında ise katılımcıların %42,4'ü kadın, %54,8'i erkektir. Cinsiyetini belirtmeyen katılımcıların yüzdesi ise %2,8'dir.

Tablo 5: Yaş Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	15-25	74	29,6
	26-35	48	19,2
	36-45	60	24,0
	46-55	41	16,4
	56+	23	9,2
	Toplam	246	98,4
Kayıp		4	1,6
Toplam		250	100,0

Tablo 5'de yer alan bulgular katılımcıların yaş bilgisini vermektedir. 74 kişi 15-25 yaş aralığındayken 48 kişi 26-35 yaş aralığındadır. Katılımcılardan 60'ı 36-45 yaş aralığındadır. 41 kişi 46-55 yaş aralığında iken 23 kişi 56 ve üzeri yaş grubundadır. Bu soruya yanıt vermeyenlerin sayısı ise 4'tür. Yüzde olarak bakıldığında ise %29,6'sının 15-25 yaş aralığında olduğu, katılımcılardan %19,2'sinin 26-35 yaş aralığında, %24'ünün ise 36-45 yaş aralığında olduğu görülür. 46-55 yaş aralığında olan katılımcıların yüzdesi %16,4 iken 56 ve üzeri yaş grubunda olanların yüzdesinin ise %9,2'dir. Bu soruyu yanısız bırakan katılımcıların yüzdesi ise %1,6'dır. Katılımcıların %72,8'inin 15-45 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Geri kalanı ise 46 ve üzeri yaş grubu aralığındadır.

Tablo 6: Medeni Durum Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evli	136	54,4
	Bekar	106	42,4
	Boşanmış	2	,8
	Dul	3	1,2
	Toplam	247	98,8
Kayıp		3	1,2
Toplam		250	100,0

Tablo 6’da yer alan bilgiler doğrultusunda bakıldığında katılımcıların 136’sının evli, 106’sının ise bekar olduğu bilgisi ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra 2 katılımcının boşanmış, 3 katılımcının ise dul kategorisini seçmiş olduğu görülür. Medeni durumunu belirtmeyen katılımcılar da olmuştur. Bu katılımcıların sayısı ise 3’ tür . Bu sayıların yüzdelik hallerine bakıldığında ise toplamda %54,4’ünün evli, %42,4’ünün ise bekar olduğu görülmektedir. Katılımcıların %0,8’i boşanmış iken %1,2 dul kategorisindedir. Medeni durumunu belirtmeyen katılımcıların yüzdesi ise %1,2’dir.

Tablo 7: Eğitim Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	İlkokul	14	5,6
	Ortaokul	10	4,0
	Lise	61	24,4
	Yüksekokul	42	16,8
	Üniversite	100	40,0
	Lisansüstü	20	8,0
	Toplam	247	98,8
Kayıp		3	1,2
Toplam		250	100,0

Tablo 7’de katılımcıların eğitim bilgilerine yer verilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda bakıldığında 14 kişinin ilkokul, 10 kişinin ortaokul, 61 kişinin lise, 42 kişinin yüksekokul, 100 kişinin üniversite, 20 kişinin ise yüksek lisans seviyesinde eğitim durumuna sahip olduğu görülür. Katılımcılardan 3 tanesi ise herhangi bir eğitim düzeyi belirtmemiştir. İlkokul eğitim düzeyindeki katılımcıların yüzdesi %5,6 iken ortaokul eğitim düzeyindeki katılımcıların yüzdesi %4’tür. Aynı şekilde diğer eğitim düzeylerine bakıldığında lise seviyesindeki katılımcıların yüzdesinin %24,4, yüksekokul seviyesindeki katılımcıların yüzdesinin 16,8, üniversitesi düzeyindeki

katılımcıların yüzdesinin %40, yüksek lisans düzeyindeki katılımcıların yüzdesinin ise %8 olduğu ortaya çıkmıştır. Eğitim durumunu belirtmeyen katılımcıların yüzdesi ise %1,2'dir.

Tablo 8: Meslek Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Memur	66	26,4
	İşçi	46	18,4
	Asker/Polis	8	3,2
	Esnaf/İş İnsanı	34	13,6
	Çiftçi	1	,4
	Öğrenci	40	16,0
	Ev Hanımı	31	12,4
	Emekli	5	2,0
	Diğer	17	6,8
	Toplam	248	99,2
Kayıp		2	,8
Toplam		250	100,0

Tablo 8'de yer alan bilgiler katılımcıların mesleklerini bildirmektedir. Dokuz kategori içerisinde yer alan meslekler yukarıda belirtilmiştir. Katılımcıların 66'sı memur kategorisinde yer almaktadır. Katılımcılardan 46 kişi işçi kategorisindedir. 8 kişi asker/polis kategorisinde, 34 kişi esnaf/iş insanı kategorisinde yer almaktadır. Katılımcılardan 40'ı öğrenciyken 31'i ev hanımı kategorisindedir. 5 katılımcı emekli ve 17 katılımcı ise diğer meslek grupları kategorisinde yer almaktadır. Bu soruyu cevaplandırmayan katılımcıların sayısı ise 2'dir. Bu bilgilerin yüzdelik hallerine bakıldığında ise katılımcıların %26,4'ünün memur olduğu görülmektedir. %18,4'ünün ise işçi olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların %3,2'sini asker ve polisler oluştururken %13,6'sını esnaflar ve iş insanları oluşturmaktadır. Katılımcıların %0,4 çiftçi kategorisindeyken %16'sı öğrenci kategorisindedir. Ev hanımlarının oranı ise %12,4'tür. Katılımcıların %2'si emekli %6,8'i ise diğer meslek gruplarındandır. Bu soruyu cevaplandırmayan katılımcıların yüzdesi ise %0,8'dir.

Tablo 9: Gelir Durumu Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	500'den az	16	6,4
	501-1000	21	8,4
	1001-2000	37	14,8
	2001-3000	38	15,2
	3001-4000	40	16,0
	4001 +	79	31,6
	Toplam		231
Kayıp		19	7,6
Toplam		250	100,0

Tablo 9'daki bilgilere bakıldığında katılımcıların gelir düzeyleriyle ilgili bilgi edinilmiş olur. Tablodaki bilgilere bakıldığında 500 TL'den az gelir düzeyine sahip olan katılımcıların sayısının 16 olduğu görülür. 501-1000 TL aralığında gelir düzeyine sahip olan katılımcıların sayısı ise 21'dir. Katılımcılardan 37'si 1001-2000 TL aralığında bir gelir düzeyine sahip iken 38'i 2001-3000 TL aralığında bir gelir düzeyine sahiptir. Katılımcılardan 40'ı 3001-4000 TL gelir düzeyine sahiptir. Son olarak katılımcılardan 79 kişi ise 4001 TL ve üzeri gelir düzeyine sahiptir. Gelir düzeyi sorusuna cevap vermeyen katılımcılar da mevcuttur. Bu katılımcıların sayısı ise 19'dur. Tüm bu bilgilerin yüzdelerine bakıldığında ise %6,4'ünün 500 TL'den az bir gelir düzeyine sahip olduğu görülür. Katılımcıların %8,4'ü 501-1000 TL aralığında gelir düzeyine sahip iken %14,8'i 1001-2000 TL aralığında gelir düzeyine sahiptir. %15,2 oranındaki katılımcıların gelir düzeyinin 2001-3000 TL aralığında olduğu katılımcılar tarafından belirtilirken %16'sının ise gelir düzeyinin 3001-4000 TL aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcıların %31,6'sının ise 4001 TL ve üzeri bir gelir düzeyinin olduğu tabloda belirtilmiştir. Gelir düzeyi sorusunun cevaplandırmayan katılımcıların yüzdesinin ise %7,6 olduğu belirtilmiştir.

Tablo 10: Şu Anda Yaşanılan Yer Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Merkez	187	74,8
	İlçe	59	23,6
	Toplam	246	98,4
Kayıp		4	1,6
Toplam		250	100,0

Tablo 10'daki bilgiler ışığında bakıldığında katılımcılardan 187'si Kayseri'nin şehir merkezinde yaşamaktadır. 59 katılımcının ise Kayseri'nin ilçesi kategorisini seçmiş olduğu görülür. 4 katılımcı ise bu soruyu boş bırakmıştır. Yüzde olarak bakıldığında %74,8'inin Kayseri merkezde yaşıyor olduğu, %23,6'sının ise ilçelerde yaşıyor olduğu görülmektedir. Yanıtsız bırakan katılımcıların yüzdesi ise %1,6'dır.

Tablo 11: Sonradan Yerleşme Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Evet	84	33,6
	Hayır	162	64,8
	Toplam	246	98,4
Kayıp		4	1,6
Toplam		250	100,0

Tablo 11'de ise 'Kayseri'ye sonradan mı yerleştiniz' sorusunun bulguları yer almaktadır. Bu bulgular ışığında bakıldığında 84 katılımcı bu soruya evet yanıtı vermiştir. 162 katılımcı ise hayır cevabı vererek Kayseri'ye sonradan yerleşmediklerini belirtmişlerdir. 4 kişi ise bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Yüzde olarak bakıldığında %33,6 katılımcının evet yanıtı verdiği, %64,8 katılımcının ise hayır cevabı verdiği görülmektedir. Soruyu boş bırakan katılımcıların yüzdesi ise %1,6'dır.

Tablo 12: Sosyal Çözülme ve Dindarlık Değişkenlerine Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

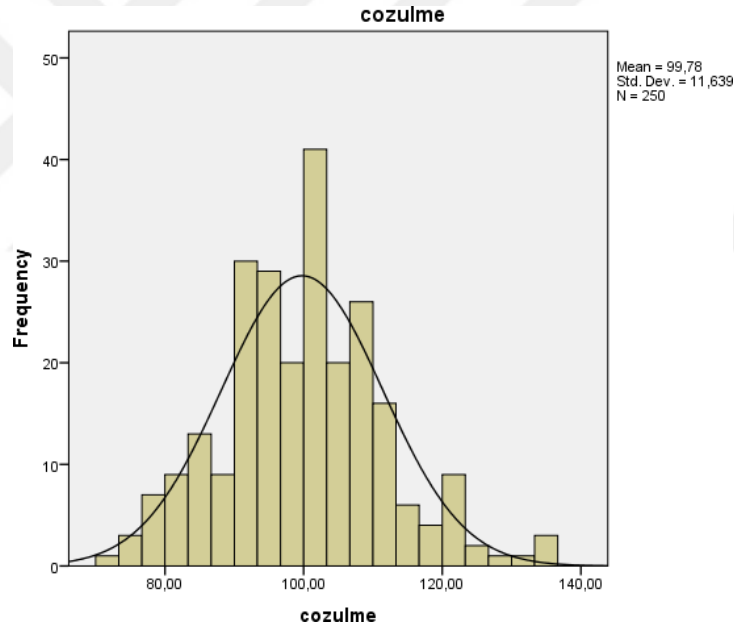
	Çözülme	Dindarlık
N	250	250
Ortalama	99,77	73,27
Standart Sapma	11,63	8,95

Tablo 12 ve sonrasında yer alan bilgilerde kayıp verilere yer verilmemiştir. Çünkü boş bırakılan sorulara diğer katılımcıların ortalama puanları yerleştirilmiştir. Çalışmada kullanılan ankette yer alan sosyal çözülme ölçeğinde toplamda 35 soru bulunmaktadır. Aynı şekilde dindarlık ölçeğinde ise 17 soru bulunmaktadır. Ankette 5'li likert tipi ölçek kullanılmasından ötürü soru sayıları 5 ile çarpılarak sorulardan alınabilecek maksimum puanlar elde edilmiştir. Ankette yer alan sosyal çözülme ve

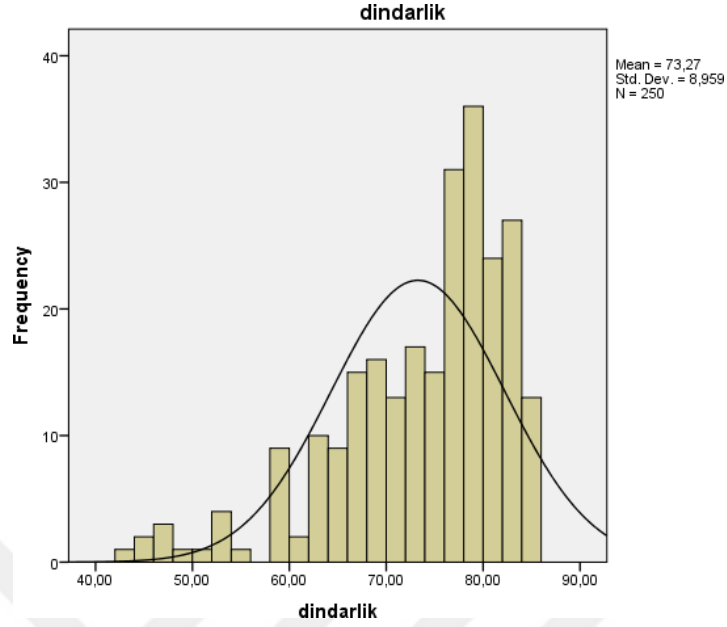
dini tutum ölçeklerinden alınabilecek maksimum puanlar sırasıyla 175 ve 85'tir. Tablo 12'den de görüleceği gibi katılımcıların sosyal çözülme puanlarının ortalaması 99,77'dir. Bu sayı, sosyal çözülme ölçeğinden alınabilecek olan maksimum puana ortalama olarak yakın düzeydedir. Yani katılımcıların genel anlamda sosyal çözülme düzeyleri fazladır. Sosyal çözülme puanlarının standart sapması ise 11,63'tür. Katılımcıların dindarlık puanlarının ortalamasına bakıldığında 73,27 olduğu görülür. Bu sayı, dini tutum ölçeğinden alınabilecek olan maksimum puana oldukça yakın düzeydedir. Yani katılımcılar çok yüksek oranda kendilerini dindar olarak ifade etmişlerdir. Katılımcıların dindarlık puanlarının standart sapması ise 8,95'tir.

Katılımcıların çözülme ve dindarlık sorularından almış oldukları puanlar ayrı ayrı histogram grafikleri üzerinden de ele alınmıştır.

Histogram Grafiği 1

Sosyal çözülme değişkeninden alınan puanlardan oluşturulan histogram grafiğine bakıldığında katılımcıların dengeli cevaplar vermesinden ötürü verilerin normal bir dağılım seyretmiş olduğu görülür.

Histogram Grafiği 2

Dini tutum değişkeninden elde edilen puanlarla oluşturulan histogram grafiğine bakıldığında ise katılımcıların kendisini dindar olarak tanımlamaya yönelmiş oldukları ortaya çıkmıştır. Burada ise “Sosyal istenirlik” kavramı devreye girer. Grafiğe göre katılımcılar gerçekte yeteri kadar dindar olmasa bile kendilerini dindar olarak tanımlama eğilimindedirler. Bu sebeple anketten alınan puanlar normal ve dengeli olarak dağılmamıştır. Katılımcıların sorulara “katılıyorum”, “kesinlikle katılıyorum” gibi cevaplar vermelerinden ötürü sağa yanaşık bir grafik ortaya çıkmıştır.

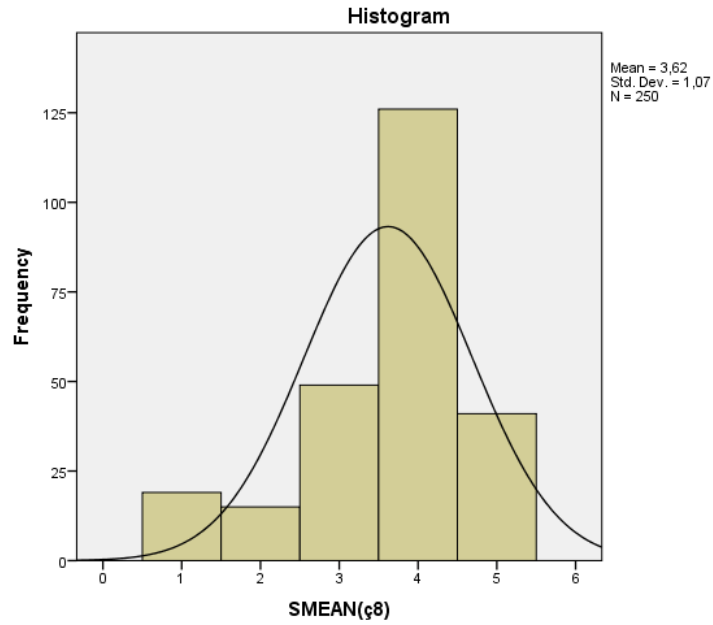
Tablo 13: 8. Soru olan Sosyal Çözülmenin Ne Olduğunu Biliyorum Sorusunun Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Hiç Katılmıyorum	19	7,6
	Katılmıyorum	15	6,0
	Kararsızım	49	19,6
	Katılıyorum	126	50,4
	Kesinlikle Katılıyorum	41	16,4
Toplam		250	100,0

Ankette yer alan “Sosyal çözülmenin ne olduğunu biliyorum” sorusu ayrıca analiz edilmiştir. Bu soru sosyal çözülmeye yönelik ölçeklerin arasında yer almaktadır.

Verilen yanıtlara bakıldığında katılımcılardan 19'u yani yüzde 7,6'sının hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Katılımcılardan yüzde 6'sının yani 15 kişinin ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiş olduğu görülür. 49 katılımcı bu konuda kararsız iken 126'sı katılmıyorum seçeneğini 41'i ise kesinlikle katılmıyorum seçeneğini işaretleyerek sosyal çözülmenin ne olduğunu bildiklerini ifade etmişlerdir. Verilen yanıtların yüzdelerine bakıldığında ise Katılımcıların %19,6'sı bu konuda kararsız iken %50,4'ü katılmıyorum, %16,4'ü ise kesinlikle katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir.

Ortaya çıkan bulgular aşağıda yer alan histogramla grafik haline getirilmiştir.

Histogram Grafiği 3

Genel olarak bakıldığında 167 kişi sosyal çözülmenin ne olduğunu bildiğini ifade etmiştir. Ancak 34 kişi sosyal çözülmenin ne olduğunu bilmediğini ifade eder iken 49 kişi de bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir. Bu soruya verilen yanıtların ortalaması 4'e yakındır. Yani katılımcılar genel olarak sosyal çözülmenin ne olduğunu bildiklerini ifade etmişlerdir. Ancak konuyu bilmeyenlerin veya kararsız olanların sayısı da yok sayılmayacak derecede fazladır. Bu da yapılacak olan diğer çalışmalar için önemli bir bilgi arz etmektedir. Bundan sonraki yapılan çalışmalarda konunun daha iyi anlaşılması ve çalışmanın doğru yönde seyretmesi için katılımcılara anket yapılmadan önce konuyla ilgili bilgi verilmesi veya anket

içerisinde sosyal çözülmeye dair standart bir tanımın yer alması daha doğru sonuçlar alınmasına yardımcı olacaktır.

Tablo 14: 8. Soru Olan Sosyal Çözülmenin Ne Olduğunu Biliyorum Sorusuna Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

8. soru	
N	250
Ortalama	3,62
Standart Sapma	1,07

Tablo 14’te yer alan bilgilerde katılımcıların 8. soru olan “Sosyal Çözülmenin Ne Olduğunu Biliyorum” sorusuna verdikleri cevapların puanlarının ortalamasının 3,62 olduğu görülmektedir. Bu sorunun puanlarının standart sapması ise 1,07’dir.

Tablo 15: Toplumsal Çözülme ve Dini Tutum Ölçeğine Yönelik Korelasyon Analizi

	Sosyal Çözülme	Dini Tutum
Sosyal Çözülme	1,00	-,35**
Dini Tutum	-,35**	1,00

$p < .01$

Bireylerin dindarlığı arttıkça toplumsal çözülmenin azaldığı yönündeki hipotezin test edilmesi amacıyla toplumsal çözülme ve dini tutum ölçeklerine korelasyon analizi uygulanmıştır. Bu analiz sonucunda çıkan sonuç -0,35 ($p < .01$) olmuştur. Çıkan sonuç .01’den küçük olduğu için anlamlı bir farklılık olduğu ortaya konmuştur. Toplumsal yapı içerisinde toplumsal hayatın işleyişini sağlayan çok önemli kurumlar vardır. Bunlardan birisi hatta en önemlisi ise din kurumudur. Dinin toplumsal yapı içerisinde bütünleştirici ve ayrıştırıcı olmak üzere farklı işlevleri mevcuttur. Aynı şekilde din kurumunun, sosyal çözülme gibi bir süreci hem besleyici hem de önleyici işlevleri olduğu bilgisi mevcuttur. Bu çalışmayla birlikte dinin Kayseri ilinde hangi işlevinin ön plana çıktığı analiz edilmeye çalışılmıştır. Yapılan analiz ile birlikte bireylerin dindarlığı arttıkça sosyal çözülmenin azaldığı yönünde bir sonuç ortaya çıkmıştır. Bu sonuçla birlikte çalışma için belirlenen bireylerin dindarlığı arttıkça sosyal çözülmenin azaldığı yönündeki hipotez de doğrulanmıştır.

Tablo 16: Cinsiyet Değişkeni için Sosyal Çözülme Ölçeğine Yönelik Anova Testi

Varyans Kaynağı	<i>KT</i>	<i>Df</i>	<i>Ko</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Gruplararası	164,94	1	164,94	1,229	,269
Grupiçi	32338,55	241	134,18		
Toplam	32503,49	242			

Katılımcıların sosyal çözülme ölçeğindeki puanlarının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını anlayabilmek amacıyla *Tek Yönlü Anova Testi* yapılmıştır. Test sonucunda sosyal çözülme konusunda cinsiyete göre farklılık ortaya konmadığı belirlenmiştir. Çünkü çıkan sonuç $F(1,229) = ,269$, $p < .01$ küçük olmadığı için anlamlı bir farklılık ortaya konmamıştır. Sonuç olarak bakıldığında ise kadın ve erkeklerin toplumsal çözülme düzeyinde farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Tablo 17: Yaş Durumuna Göre Dini Tutum Ölçeğine Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma
1,00 (Genç)	182	72,28	9,05
2,00 (Yaşlı)	68	75,91	8,17
Toplam	250	73,27	8,95

Yaş durumuna göre dini tutum ölçeğine yönelik yapılan analizlerde karşılaştırma yapılabilmesi adına yeni bir yaş değişkeni oluşturulmuştur. Ankette yer alan 1'den 3'e kadar olan yani 15-45 aralığındaki yaş değişkenlerine 1 yani genç; 4 ve 5'te yer alan yani 46 ve üzeri olan yaş değişkenlerine de 2 yani yaşlı kodlaması yapılmıştır. Buna göre çıkan sonuçlara bakıldığında toplamda 182 genç, 68 yaşlı katılımcının çalışmada yer aldığı görülür. 68 yaşlı katılımcıdan elde edilen dini tutum ölçeği puanlarının ortalamasının 75,91 olduğu görülür. Aynı şekilde 182 genç katılımcıdan elde edilen dini tutum ölçeği puanlarının ortalamasının da 72,28 olduğu görülür. Bu durumda yaşlı sayısının genç sayısından daha az olmasına rağmen ortalamaya bakıldığında yaşlıların gençlere göre daha dindar olduğu görülür.

Çalışmanın amaçları arasında sosyal olarak çözülmenin ve dine yönelimin kuşaklara göre farklılaştığı görüşünü doğrulamak yer almaktadır. Aydınlanma, modernleşme,

sanayileşme gibi süreçler sonrasında toplumsal yapı ve bireyler dahilinde çeşitli dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönüşümler mevcut değerleri, gelenekleri, görenekleri, düşünceleri de farklı açılardan etkileyebilmiştir. Yeni nesil, eski nesil olarak da adlandırabileceğimiz kuşaklar da bu dönüşümlerden farklı oranlarda etkilenmiştir. Eski nesil daha geleneksel ve dindar olarak nitelendirilebilirken; yeni nesil modernleşme sürecine daha çabuk adapte olup, bazı açılardan daha çabuk yozlaşmış olarak nitelendirilebilmektedir. Yapılan analiz doğrultusunda da bu durum doğrulanmış olup sonuç olarak genç kuşak-yaşlı kuşak arasında dindarlık yönünden yaşlı kuşağın daha üst seviyede olduğu bilgisi ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda çalışmada belirlenen yaşlı kuşağın daha üst seviyede dindar olduğu hipotezi de doğrulanmıştır.

Tablo 18: Yaş Değişkeni için Dini Tutum Ölçeğine Yönelik Anova Testi

Varyans Kaynağı	<i>KT</i>	<i>Df</i>	<i>Ko</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Gruplararası	651,55	1	651,55	8,357	,004
Grupiçi	19335,30	248	134,18		
Toplam	19986,85	249			

Katılımcıların dini tutum ölçeğindeki puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını anlayabilmek amacıyla *Tek Yönlü Anova Testi* yapılmıştır. Ölçek hazırlanırken 5 ayrı yaş grubu oluşturulmuştur. Ancak yukarıda da bahsedildiği gibi analiz edilirken bu gruplama yeniden düzenlenmiş ve yeni bir yaş değişkeni oluşturulmuştur. 1'den 3'e kadar olan yani 15-45 yaş aralığındaki kategoriler 1 yani genç olarak gruplandırılırken; 4 ve 5 yani 46 ve üzerinde olan yaş kategorileri 2 yani yaşlı olarak gruplandırılmıştır. Bu sayede genç kuşağın ve yaşlı kuşağın dini tutumları belirlenmeye çalışılmıştır. Çıkan sonuca göre $F(8,357)=,004$, $p<.05$ anlamlı bir farklılık ortaya konmuştur.

Tablo 19: Yaş Durumuna Göre Sosyal Çözülme Ölçeğine Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma
1,00 (Genç)	182	100,82	11,79
2,00 (Yaşlı)	68	96,97	10,81
Toplam	250	99,77	11,63

Oluşturulan yeni yaş değişkenine göre 182 genç katılımcı 68 yaşlı katılımcı mevcuttur. 182 genç katılımcıdan elde edilen sosyal çözülme ölçeği puanlarının ortalamasının 100,82 olduğu görülür. Aynı şekilde 68 yaşlı katılımcıdan elde edilen sosyal çözülme ölçeği puanlarının ortalamasının da 96,97 olduğu görülür. Yani çıkan sonuca göre gençlerde toplumsal anlamda çözülme durumu daha fazladır. Sonuç olarak genç kuşak-yaşlı kuşak arasında sosyal çözülme yönünden genç kuşağın daha üst seviyede olduğu hipotezi doğrulanmıştır.

Tablo 20: Yaş Değişkeni İçin Sosyal Çözülme Ölçeğine Yönelik Anova Testi

Varyans Kaynağı	KT	Df	Ko	F	P
Gruplararası	732,44	1	732,44	5,505	,020
Grupiçi	32996,21	248	133,04		
Toplam	33728,66	249			

Katılımcıların sosyal çözülme ölçeğindeki puanlarının yaş değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını anlayabilmek amacıyla *Tek Yönlü Anova Testi* yapılmıştır. Ölçek hazırlanırken 5 ayrı yaş grubu oluşturulmuştur. Ancak analiz edilirken yukarıdaki tablolarda da bahsedildiği gibi bu grupta yeniden düzenlenmiş ve yeni bir yaş değişkeni oluşturulmuştur. 1'den 3'e kadar olan kategoriler 1 yani genç olarak gruplandırılırken 4 ve 5 kategorileri 2 yani yaşlı olarak gruplandırılmıştır. Bu sayede genç kuşağın ve yaşlı kuşağın sosyal çözülmeye yönelik tutumları belirlenmeye çalışılmıştır. Çıkan sonuca göre $F(5,505)=,020$, $p<.05$ anlamlı bir farklılık ortaya konmuştur.

Tablo 21: Eğitim Durumuna Göre Sosyal Çözülme Ölçeğine Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma
1,00 (Düşük)	127	97,83	11,38
2,00 (Yüksek)	123	101,78	11,60
Toplam	250	99,77	11,63

Eğitim durumuna göre sosyal çözülme ölçeğine yönelik yapılan analizlerde karşılaştırma yapılabilmesi adına yeni bir eğitim durumu değişkeni oluşturulmuştur.

Ankette 7 grup halinde yer alan eğitim düzeyleri analiz yapılırken 2 kategori haline getirilmiştir. 1 ve 5 arasındaki kategoriler 1 yani düşük eğitim düzeyine karşılık gelirken; 6 ve 7. kategoriler 2 yani yüksek eğitim düzeyine karşılık gelmektedir. Bunun sonucunda yeni eğitim düzeyi değişkenine göre 127 kişi düşük eğitim düzeyine sahip iken 123 kişi yüksek eğitim düzeyine sahip olmuştur. Ortalamalarına bakıldığında yüksek eğitim düzeyine sahip olanların ortalamasınının 101,78 le daha yüksek olduğu görülür. Yani eğitim düzeyi yüksek olanlarda toplumsal çözülme fazla olur sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 22: Eğitim Durumu Değişkeni İçin Sosyal Çözülme Ölçeğine Yönelik Anova Testi

Varyans Kaynağı	KT	df	Ko	F	P
Gruplararası	975,16	1	975,16	7,384	,007
Grupiçi	32753,50	248	132,07		
Toplam	33728,66	249			

Katılımcıların sosyal çözülme ölçeğindeki puanlarının eğitim durumu değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını anlayabilmek amacıyla *Tek Yönlü Anova Testi* yapılmıştır. Çıkan sonuca göre $F(7,384)=,007$, $p<.05$ anlamlı bir farklılık ortaya konmuştur. Modernleşme, Aydınlanma gibi dönemlerde eğitim alanında da pek çok gelişme yaşanmıştır. Kayseri iline bakıldığında, önceleri tek bir üniversite bulunan şehirde günümüzde dört adet üniversite bulunmaktadır. Bu da şehrin sosyal yapısını yüksek oranda etkilemektedir. Yapılan analiz sonucunda ise eğitim seviyesi yüksek olanların toplumsal çözülme durumlarının daha yüksek olduğu bilgisi ortaya çıkmıştır.

Tablo 23: Eğitim Durumuna Göre Dini Tutum Ölçeğine Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma
1,00 (Düşük)	127	74,51	9,04
2,00 (Yüksek)	123	71,99	8,72
Toplam	250	73,27	8,95

Eğitim durumuna göre dini tutum ölçeğine anova testi yapılmıştır. Burada da aynı şekilde yeni bir eğitim durumu değişkeni oluşturulmuştur. Ankette 7 grup halinde yer

alan eğitim düzeyleri analiz yapılırken 2 kategori haline getirilmiştir. 1 ve 5 arasındaki kategoriler 1 yani düşük eğitim düzeyine karşılık gelirken; 6 ve 7. kategoriler 2 yani yüksek eğitim düzeyine karşılık gelmektedir. Bunun sonucunda yeni eğitim düzeyi değişkenine göre 127 kişi düşük eğitim düzeyine sahip iken 123 kişi yüksek eğitim düzeyine sahip olmuştur. Ortalamalarına bakıldığında düşük eğitim düzeyine sahip olanların ortalamasınının 74,51 ile daha yüksek olduğu görülür. Yani eğitim düzeyi düşük olanların daha fazla dindar oldukları sonucu ortaya çıkmıştır. Çıkan bu sonuç ise çalışmanın hipotezini doğrular niteliktedir.

Tablo 24: Eğitim Durumu Değişkeni İçin Dini Tutum Ölçeğine Yönelik Anova Testi

Varyans Kaynağı	KT	df	Ko	F	P
Gruplararası	395,89	1	395,89	5,012	,026
Grupiçi	19590,95	248	78,99		
Toplam	19986,85	249			

Katılımcıların dini tutum ölçeğindeki puanlarının eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını anlayabilmek amacıyla *Tek Yönlü Anova Testi* yapılmıştır. Çıkan sonuca göre $F(5,012)=,026$, $p<.05$ anlamlı bir farklılık ortaya konmuştur. Yani eğitim seviyesi düşük olanların daha fazla dindar oldukları sonucu anlamlıdır.

Tablo 25: 5. Soru olan Kayseri’de Eskiden Komşuluk İlişkilerinin Çok Daha İyi Olduğuna İnanırım Sorusunun Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Hiç Katılmıyorum	7	2,8
	Katılmıyorum	11	4,4
	Kararsızım	43	17,2
	Katılıyorum	83	33,2
	Kesinlikle Katılıyorum	106	42,4
Toplam		250	100,0

Ankette yer alan “Kayseri’de Eskiden Komşuluk İlişkilerinin Çok Daha İyi Olduğuna İnanırım” sorusu ayrıca analiz edilmiştir. Bu soru sosyal çözülmeye yönelik ölçeklerin arasında yer almaktadır. Verilen yanıtlara bakıldığında katılımcılardan 7’si hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Katılımcılardan yüzde 4,4’ünün yani 11 kişinin ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiş olduğu

görülür. 43 katılımcı bu konuda kararsız iken 83'ü katılıyorum seçeneğini 106'sı ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretleyerek Kayseri'de komşuluk ilişkilerinin eskiden daha iyi olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 26: 5. Soru olan Kayseri'de Eskiden Komşuluk İlişkilerinin Çok Daha İyi Olduğuna İnanırım Sorusuna Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

5. soru	
N	250
Ortalama	4,08
Standart Sapma	1,01

Tablo 26'da yer alan bilgilerde katılımcıların 5. soru olan "Kayseri'de Eskiden Komşuluk İlişkilerinin Çok Daha İyi Olduğuna İnanırım" sorusuna verdikleri cevapların puanlarının ortalamasının 4,08 olduğu görülmektedir. Yani katılımcılar genel anlamda bu soruya katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bu çalışmada da ele alınan konulardan bir tanesi bu soru üzerinden katılımcılara yönlendirilmiştir. Modernleşme, şehirleşme vs. gibi süreçler sonrasında yaşanan dönüşümler aile ve komşuluk ilişkileri üzerinde de kendisini göstermiştir. Katılımcıların da aynı şekilde mevcut durumun farkında olduğu ve buna yönelik cevaplar verdikleri bu soruyla birlikte ortaya konmuştur. Bu sorunun puanlarının standart sapması ise 1,01'dir.

Tablo 27: 7. Soru olan Şehre Dışarıdan Gelen İnsanların Şehrin Toplumsal Yapısını Değiştirdiğine/Bozduğuna İnanırım Sorusunun Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Hiç Katılmıyorum	44	17,6
	Katılmıyorum	49	19,6
	Kararsızım	38	15,2
	Katılıyorum	77	30,8
	Kesinlikle Katılıyorum	42	16,8
Toplam		250	100,0

Ankette yer alan "Şehre Dışarıdan Gelen İnsanların Şehrin Toplumsal Yapısını Değiştirdiğine/Bozduğuna İnanırım" sorusu ayrıca analiz edilmiştir. Bu soru sosyal çözülmeye yönelik ölçeklerin arasında yer almaktadır. Verilen yanıtlara bakıldığında katılımcılardan 44'ü hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Katılımcılardan 49 kişinin ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiş olduğu görülmür. 38 katılımcı bu

konuda kararsız iken 77'si katılıyorum seçeneğini 42'si ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretleyerek Şehre dışarıdan gelen insanların şehrin toplumsal yapısını değiştirdiğini/bozduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 28: 7. Soru olan Şehre Dışarıdan Gelen İnsanların Şehrin Toplumsal Yapısını Değiştirdiğine/Bozduğuna İnanırım Sorusuna Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

7. soru	
N	250
Ortalama	3,10
Standart Sapma	1,37

Tablo 28'de yer alan bilgilerde katılımcıların 7. soru olan “Şehre Dışarıdan Gelen İnsanların Şehrin Toplumsal Yapısını Değiştirdiğine/Bozduğuna İnanırım” sorusuna verdikleri cevapların puanlarının ortalamasının 3,10 olduğu görülmektedir. Yani katılımcılar genel anlamda bu soruya katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bu çalışmada da ele alınan konulardan bir tanesi bu soru üzerinden katılımcılara yönlendirilmiştir. Kentleşme gibi süreçler sonrasında göç olgusu yaygınlaşmıştır. Göçle birlikte farklı sosyal gruplardaki insanlar farklı yerlere göç ederek gittikleri yerlere kendi yaşam tarzlarını da beraberlerinde götürmüşlerdir. Göç edilen şehirlerdeki mevcut nüfus ise ister istemez yeni gelen bireylerden çeşitli yönlerden etkilenmişlerdir. Kayseri’de de böyle bir durum mevcuttur. İş imkanlarının fazlalığı, eğitim oranının ve sağlık hizmetlerinin vs. iyi olması sebebiyle Kayseri şehri yoğun göç alan yerler arasındadır. Kayseri’de çalışmaya katılan katılımcılar ise mevcut durumun farkındadır ve dışarıdan gelen insanların kendilerine özgü toplumsal yapılarını değiştirdiklerine/bozduklarına inanmaktadır. Bu sorunun puanlarının standart sapması ise 1,37’dir.

Tablo 29: 9. Soru olan Kayseri’de Sosyal Çözülme Olduğunu Düşünüyorum Sorusunun Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Hiç Katılmıyorum	14	5,6
	Katılmıyorum	23	9,2
	Kararsızım	79	31,6
	Katılıyorum	104	41,6
	Kesinlikle	30	12,0
	Katılıyorum		
Toplam		250	100,0

Ankette yer alan “Kayseri’de Sosyal Çözülme Olduğunu Düşünüyorum” sorusu ayrıca analiz edilmiştir. Bu soru sosyal çözülmeye yönelik ölçeklerin arasında yer almaktadır. Verilen yanıtlara bakıldığında katılımcılardan 14’ü hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Katılımcılardan 23 kişinin ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiş olduğu görülür. 79 katılımcı bu konuda kararsız iken 104 katılımcı katılıyorum seçeneğini 30 katılımcı ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretleyerek Kayseri’de sosyal olarak bir çözülme durumunun yaşandığını düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 30: 9. Soru olan Kayseri’de Sosyal Çözülme Olduğunu Düşünüyorum Sorusuna Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

		9. soru
N		250
Ortalama		3,45
Standart Sapma		1,00

Tablo 30’da yer alan bilgilerde katılımcıların 9. soru olan “Kayseri’de Sosyal Çözülme Olduğunu Düşünüyorum” sorusuna verdikleri cevapların puanlarının ortalamasının 3,45 olduğu görülmektedir. Yani katılımcılar genel anlamda bu soruya katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bu çalışmada temel olarak sosyal çözülme konusu ele alınmıştır. Bu konu üzerinden katılımcılara yönlendirilen bu soru Kayseri’deki mevcut durumu analiz etmeye yöneliktir. Bu sorunun puanlarının standart sapması ise 1,00’dir. Çoğunlukla verilen yanıtlara bakıldığında katılımcıların Kayseri’de sosyal olarak bir çözülme yaşandığını düşündükleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 31: 11. Soru olan Kayseri’de Dini ve Ahlaki Anlamda Çözülme Olduğu Düşüncesine Katılıyorum Sorusunun Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Hiç Katılmıyorum	15	6,0
	Katılmıyorum	33	13,2
	Kararsızım	59	23,6
	Katılıyorum	94	37,6
	Kesinlikle Katılıyorum	49	19,6
Toplam		250	100,0

Ankette yer alan 11. soru ayrıca analiz edilmiştir. Bu soru sosyal çözülmeye yönelik ölçeklerin arasında yer almaktadır. Verilen yanıtlara bakıldığında katılımcılardan yüzde 6'sının hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlediği, katılımcılardan 13,2'sinin ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiş olduğu görülür. 59 katılımcı bu konuda kararsız iken 94 katılımcı katılıyorum seçeneğini 49 katılımcı ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretleyerek Kayseri'de dini ve ahlaki anlamda çözülmeye olduğunu düşüncesine kapıldıkları sonucunu ortaya koymuşlardır.

Tablo 32: 11. Soru olan Kayseri'de Dini ve Ahlaki Anlamda Çözülmeye Olduğu Düşüncesine Katılıyorum Sorusuna Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

11. soru	
N	250
Ortalama	3,52
Standart Sapma	1,12

Tablo 32'de yer alan bilgilerde katılımcıların 11. soru olan "Kayseri'de Dini ve Ahlaki Anlamda Çözülmeye Olduğu Düşüncesine Katılıyorum" sorusuna verdikleri cevapların puanlarının ortalamasının 3,52 olduğu görülmektedir. Katılımcılar genel anlamda bu soruya katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bu çalışmada temel olarak sosyal çözülmeye konusu ele alınmıştır. Bu konu üzerinden katılımcılara yönlendirilen bu soru Kayseri'deki mevcut durumu analiz etmeye yöneliktir. Bu sorunun puanlarının standart sapması ise 1,12'dir. Çoğunlukla verilen yanıtlara bakıldığında katılımcıların Kayseri'de dini ve ahlaki anlamda sosyal olarak bir çözülmeye yaşandığını düşündükleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 33: 12. Soru olan Şehir Hayatının Örf ve Adetleri Olumsuz Yönde Etkilediğini Düşünüyorum Sorusunun Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Hiç Katılmıyorum	34	13,6
	Katılmıyorum	44	17,6
	Kararsızım	52	20,8
	Katılıyorum	97	38,8
	Kesinlikle Katılıyorum	23	9,2
Toplam		250	100,0

Ankette yer alan 12. soru ayrıca analiz edilmiştir. Bu soru sosyal çözülmeye yönelik ölçeklerin arasında yer almaktadır. Verilen yanıtlara bakıldığında katılımcılardan 34'ünün hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlediği, katılımcılardan 44'ünün ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiş olduğu görülür. 52 katılımcı yani yüzde 20,8 katılımcı bu konuda kararsız iken 97 katılımcı katılıyorum seçeneğini 23 katılımcı ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretleyerek şehir hayatının örf ve adetleri olumsuz yönde etkilediğini düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 34: 12. Soru olan Şehir Hayatının Örf ve Adetleri Olumsuz Yönde Etkilediğini Düşünüyorum Sorusuna Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

12. soru	
N	250
Ortalama	3,12
Standart Sapma	1,21

Tablo 34'te yer alan bilgilerde katılımcıların 12. soru olan “Şehir Hayatının Örf ve Adetleri Olumsuz Yönde Etkilediğini Düşünüyorum” sorusuna verdikleri cevapların puanlarının ortalamasının 3,12 olduğu görülmektedir. Genel anlamda bu soruya katıldıklarını ifade katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtların puanlarının standart sapması ise 1,21'dir. Aydınlanma, sanayileşme, modernleşme gibi süreçler sonrasında şehir hayatı ön plana çıkmıştır. Şehir hayatıyla birlikte birincil ilişkilerden ziyade ikincil veya üçüncül ilişkiler üzerinden toplumsal olarak iletişim sağlanmaya başlanmıştır. Kentleşme, modernleşme gibi süreçlerle birlikte mevcut kültürel değerlerimizde de dönüşümler yaşanmıştır. Gelenek-göreneklerimiz, örf ve adetlerimiz eski önemini yitirmeye başlamıştır. Kayseri'den çalışmaya katılan katılımcılar da verdikleri cevaplar doğrultusunda yaşanan dönüşümlerin örf ve adetleri olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir.

Tablo 35: 16. Soru olan Gelenek ve Göreneklerimize Uygun Hareket Ederim Sorusunun Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Hiç Katılmıyorum	58	23,2
	Katılmıyorum	137	54,8
	Kararsızım	34	13,6
	Katılıyorum	12	4,8
	Kesinlikle Katılıyorum	9	3,6
Toplam		250	100,0

Ankette sosyal çözülmeye yönelik olan ölçekte yer alan 16. soruya verilen yanıtlara bakıldığında katılımcılardan 58'inin hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlediği, katılımcılardan 137'sinin ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiş olduğu görülür. 34 katılımcı yani yüzde 13,6 katılımcı bu konuda kararsız iken 12 katılımcı katılıyorum seçeneğini 9 katılımcı ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretleyerek genel anlamda gelenek ve göreneklere uygun hareket etmediklerini belirtmişlerdir.

Tablo 36: 16. Soru olan Gelenek ve Göreneklerimize Uygun Hareket Ederim Sorusuna Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

	16. soru
N	250
Ortalama	2,11
Standart Sapma	0,93

Tablo 36'da yer alan bilgilerde katılımcıların 16. soruya verdikleri cevapların puanlarının ortalamasının 2,11 olduğu görülmektedir. Bu sorunun puanlarının standart sapması ise 0,93'tür. Yani katılımcılar genel anlamda bu soruya katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Kentleşme, modernleşme gibi süreçlerle birlikte mevcut kültürel değerlerimizde de dönüşümler yaşanmıştır. Gelenek-göreneklerimiz, örf ve adetlerimiz eski önemini yitirmeye başlamıştır. Bir önceki analizden de anlaşılacağı üzere katılımcılar yaşanan bu dönüşümün değerleri olumsuz yönde etkilediğinin farkındadırlar ancak yaşanan dönüşüme karşı bir direnç göstermedikleri de yine aynı şekilde verdikleri cevaplar doğrultusunda ortaya konmuştur.

Tablo 37: 20. Soru olan Kitle İletişim Araçlarının Yaygınlaşmasıyla Beraber Aile ve Toplum İçerisinde İletişimde Bir Kopukluk Olduğunu Düşünüyorum Sorusunun Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Geçerli	Hiç Katılmıyorum	7
	Katılmıyorum	12
	Kararsızım	21
	Katılıyorum	98
	Kesinlikle Katılıyorum	112
Toplam	250	100,0

Ankette yer alan “Kitle İletişim Araçlarının Yaygınlaşmasıyla Beraber Aile ve Toplum İçerisinde İletişimde Bir Kopukluk Olduğunu Düşünüyorum” sorusu ayrıca analiz edilmiştir. Bu soru sosyal çözülmeye yönelik ölçeklerin arasında yer almaktadır. Verilen yanıtlara bakıldığında katılımcılardan 7’si hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Katılımcılardan 12 kişinin ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiş olduğu görülür. 21 katılımcı bu konuda kararsız iken 98 katılımcı katılıyorum seçeneğini 112 katılımcı ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretleyerek kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla beraber aile ve toplum içerisinde iletişimde bir kopukluk olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 38: 20. Soru olan Kitle İletişim Araçlarının Yaygınlaşmasıyla Beraber Aile ve Toplum İçerisinde İletişimde Bir Kopukluk Olduğunu Düşünüyorum Sorusuna Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

	20. soru
N	250
Ortalama	4,18
Standart Sapma	0,97

Tablo 38’de yer alan bilgilerde katılımcıların 20. soru olan “Kitle İletişim Araçlarının Yaygınlaşmasıyla Beraber Aile ve Toplum İçerisinde İletişimde Bir Kopukluk Olduğunu Düşünüyorum” sorusuna verdikleri cevapların puanlarının ortalamasının 4,18 olduğu görülmektedir. Bu sorunun puanlarının standart sapması ise 0,97’dir. Katılımcılar yüksek oranda bu soruya katıldıklarını ifade etmişlerdir. Aydınlanma, sanayileşme, modernleşme gibi süreçler sonrasında teknoloji hızla gelişmiştir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte kitle iletişim araçlarının kullanımı da oldukça yoğunlaşmıştır. Teknolojinin gelişmesinin olumlu yanları elbette ki mevcuttur.

Ancak bu çalışmada ele alınan boyutuyla olumsuz yönlerine odaklanılmıştır. Kitle iletişim araçlarının kullanımının yoğunlaşmasıyla beraber aile içi ve toplumsal ilişkiler bazı yönlerden zayıflamıştır. Kayseri’den çalışmaya katılan katılımcılar da verdikleri cevaplar doğrultusunda kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte aile ve toplum içerisinde iletişimin zayıflamış olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

Tablo 39: 22. Soru olan Dinin İnsanları Ayrıştırdığını ve Birbirinden Kopardığını Düşünüyorum

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Hiç Katılmıyorum	98	39,2
	Katılmıyorum	77	30,8
	Kararsızım	33	13,2
	Katılıyorum	15	6,0
	Kesinlikle Katılıyorum	27	10,8
Toplam		250	100,0

Ankette yer alan “Dinin İnsanları Ayrıştırdığını ve Birbirinden Kopardığını Düşünüyorum” sorusu ayrıca analiz edilmiştir. Bu soru sosyal çözülmeye yönelik ölçeklerin arasında yer almaktadır. Verilen yanıtlara bakıldığında katılımcılardan 98’i hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. Katılımcılardan 77 kişinin ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiş olduğu görülür. 33 katılımcı bu konuda kararsız iken 15 katılımcı katılıyorum seçeneğini 27 katılımcı ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretlemiştir.

Tablo 40: 22. Soru olan Dinin İnsanları Ayrıştırdığını ve Birbirinden Kopardığını Düşünüyorum Sorusuna Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

		22. soru
N		250
Ortalama		2,18
Standart Sapma		1,30

Tablo 40’da yer alan bilgilerde katılımcıların 22. Soruya verdikleri cevapların puanlarının ortalamasının 2,18 olduğu görülmektedir. Bu sorunun puanlarının standart sapması ise 1,30’dur. Katılımcılar yüksek oranda bu soruya katılmadıklarını

ifade etmişlerdir. Yaşanan süreçler doğrultusunda pek çok olgu, kurum ve değerlerde dönüşüm yaşanmıştır. Toplumsal yapı içerisindeki en önemli kurumlardan biri olan din kurumu da bu dönüşümlerden çeşitli açılardan etkilenmiştir. Ancak verilen cevaplar doğrultusunda bakıldığında dine genel anlamda olumsuz anlamlar atfedilmediği görülür. Bilindiği üzere dinin ayrıştırıcı ve bütünleştirici yönleri mevcuttur. Ancak Kayseri’deki katılımcılar genel anlamda dinin insanları ayrıştırdığını ve birbirlerinden kopardığını düşünmemektedir.

Tablo 41: 26. Soru olan Evlenmeden Çocuk Sahibi Olmak Normaldir Sorusunun Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Hiç Katılmıyorum	151	60,4
	Katılmıyorum	60	24,0
	Kararsızım	17	6,8
	Katılıyorum	5	2,0
	Kesinlikle	17	6,8
	Katılıyorum		
Toplam		250	100,0

Ankette yer alan “Evlenmeden Çocuk Sahibi Olmak Normaldir” sorusu ayrıca analiz edilmiştir. Bu soru sosyal çözülmeye yönelik ölçeklerin arasında yer almaktadır. Verilen yanıtlara bakıldığında 151 katılımcının hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlediği, 60 katılımcının ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiş olduğu görülür. Yüzde 6,8 katılımcı bu konuda kararsız iken 5 katılımcı katılıyorum seçeneğini 17 katılımcı ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretlemiştir.

Tablo 42: 26. Soru olan Evlenmeden Çocuk Sahibi Olmak Normaldir Sorusuna Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

26. soru	
N	250
Ortalama	1,71
Standart Sapma	1,13

Tablo 42’de yer alan bilgilerde katılımcıların 26. Soruya verdikleri cevapların puanlarının ortalamasının 1,71 olduğu görülmektedir. Bu sorunun puanlarının standart sapması ise 1,13’tür. Katılımcılar çok yüksek bir oranda bu soruya katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Yaşanan süreçler doğrultusunda pek çok olgu,

kurum ve değerlerde dönüşüm yaşanmıştır. Toplumsal yapı içerisindeki en önemli kurumlardan biri olan aile kurumu da bu dönüşümlerden çeşitli açılardan etkilenmiştir. Geleneksel aile yapısına göre evlilik önemli bir kurumdur. Bireylerin aile oluşturabilmeleri için evlilik vazgeçilmez bir unsurdur. Modernleşmeyle birlikte değerlerimizde ve düşüncelerimizde de çeşitli değişiklikler yaşanmıştır. Ancak katılımcıların vermiş oldukları yanıtlara bakıldığında geleneksel aile yapısı düşüncesinin korunmuş olduğu ve hala bazı durumların olumsuz olarak görüldüğü düşüncesi ortaya konmuştur.

Tablo 43: 36. Soru olan Allah'ın Varlığına ve Birliğine İnanırım Sorusunun Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Hiç Katılmıyorum	0	0
	Katılmıyorum	1	0,4
	Kararsızım	4	1,6
	Katılıyorum	26	10,4
	Kesinlikle	219	87,6
	Katılıyorum		
Toplam		250	100,0

Ankette yer alan “Allah'ın Varlığına ve Birliğine İnanırım” sorusu ayrıca analiz edilmiştir. Bu soru dini tutuma yönelik ölçeklerin arasında yer almaktadır. Verilen yanıtlara bakıldığında hiç katılmıyorum seçeneğini hiç bir katılımcının işaretlememiş olduğu görülür. 1 katılımcı ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. 4 katılımcı bu konuda kararsız iken 26 katılımcı katılıyorum seçeneğini 219 katılımcı ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretlemiştir.

Tablo 44: 36. Soru olan Allah'ın Varlığına ve Birliğine İnanırım Sorusuna Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

		36. soru
N		250
Ortalama		4,85
Standart Sapma		0,42

Tablo 44'te yer alan bilgilerde katılımcıların 36. Soruya verdikleri cevapların puanlarının ortalamasının 4,85 olduğu görülmektedir. Bu sorunun puanlarının standart sapması ise 0,42'dir. Katılımcılar çok yüksek bir oranda bu soruya

katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bilindiği üzere Kayseri dini değerlerin yoğun olarak yaşandığı muhafazakar nitelikte denilebilecek bir şehirdir. Dini tutuma yönelik ölçek içerisinde yer alan bu soruya verilen kesinlikle katılıyorum yanıtı beklenildiği gibi oldukça yüksek seviyededir.

Tablo 45: 38. Soru olan Namaz Vakitlerinde Namaz Kılmaya Özen Gösteririm Sorusunun Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Hiç Katılmıyorum	21	8,4
	Katılmıyorum	37	14,8
	Kararsızım	49	19,6
	Katılıyorum	66	26,4
	Kesinlikle Katılıyorum	77	30,8
Toplam		250	100,0

Ankette yer alan “Namaz Vakitlerinde Namaz Kılmaya Özen Gösteririm” sorusu ayrıca analiz edilmiştir. Bu soru dini tutuma yönelik ölçeklerin arasında yer almaktadır. Verilen yanıtla bakıldığında hiç katılmıyorum seçeneğini 21 katılımcının işaretlemiş olduğu görülür. 37 katılımcı ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. 49 katılımcı bu konuda kararsız iken 66 katılımcı katılıyorum seçeneğini 77 katılımcı ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretlemiştir.

Tablo 46: 38. Soru olan Namaz Vakitlerinde Namaz Kılmaya Özen Gösteririm Sorusuna Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

38. soru	
N	250
Ortalama	3,56
Standart Sapma	1,29

Tablo 46’da yer alan bilgilerde katılımcıların 38. soruya verdikleri cevapların puanlarının ortalamasının 3,56 olduğu görülmektedir. Bu sorunun puanlarının standart sapması ise 1,29’dur. Katılımcılar bu soruya katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bilindiği üzere Kayseri dini değerlerin yoğun olarak yaşandığı muhafazakar nitelikte denilebilecek bir şehirdir. Katılımcılar kendilerini dindar olarak ifade etselerde dinin

emretmiş olduğu namaz kılma ibadetini yüksek oranda yapmadıkları bilgisi ortaya çıkmıştır.

Tablo 47: 39. Soru olan Her Yıl Ramazan Ayında Eksiksiz Bir Biçimde Oruç Tutmaya Özen Gösteririm Sorusunun Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Hiç Katılmıyorum	9	3,6
	Katılmıyorum	8	3,2
	Kararsızım	25	10,0
	Katılıyorum	50	20,0
	Kesinlikle Katılıyorum	158	63,2
Toplam		250	100,0

Ankette yer alan “Her Yıl Ramazan Ayında Eksiksiz Bir Biçimde Oruç Tutmaya Özen Gösteririm” sorusu ayrıca analiz edilmiştir. Bu soru dini tutuma yönelik ölçeklerin arasında yer almaktadır. Verilen yanıtlara bakıldığında hiç katılmıyorum seçeneğini 9 katılımcının işaretlemiş olduğu görülür. 8 katılımcı ise katılmıyorum seçeneğini işaretlemiştir. 25 katılımcı bu konuda kararsız iken 50 katılımcı katılıyorum seçeneğini 158 katılımcı ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretlemiştir.

Tablo 48: 39. Soru olan Her Yıl Ramazan Ayında Eksiksiz Bir Biçimde Oruç Tutmaya Özen Gösteririm Sorusuna Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

39. soru	
N	250
Ortalama	4,36
Standart Sapma	1,02

Tablo 48’de yer alan bilgilerde katılımcıların 39. soruya verdikleri cevapların puanlarının ortalamasının 4,36 olduğu görülmektedir. Bu sorunun puanlarının standart sapması ise 1,02’dir. Katılımcılar bu soruya yüksek oranda katıldıklarını ifade etmişlerdir. Kayseri dini değerlerin yoğun olarak yaşandığı bir şehirdir. Katılımcıların yüksek bir oranı dinin emretmiş olduğu oruç tutma ibadetini yerine getirdiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 49: 45. Soru olan Dindarlığın Tek Ölçütü İbadetlerdir Sorusunun Dağılımı

		Frekans	Yüzde
Geçerli	Hiç Katılmıyorum	63	25,2
	Katılmıyorum	70	28,0
	Kararsızım	39	15,6
	Katılıyorum	37	14,8
	Kesinlikle Katılıyorum	41	16,4
Toplam		250	100,0

Ankette yer alan “Dindarlığın Tek Ölçütü İbadetlerdir” sorusu ayrıca analiz edilmiştir. Bu soru dini tutuma yönelik ölçeklerin arasında yer almaktadır. Verilen yanıtlara bakıldığında katılımcılardan yüzde 25,2’sinin hiç katılmıyorum seçeneğini, yüzde 28’inin ise katılmıyorum seçeneğini işaretlediği görülür. Katılımcılardan yüzde 15,6’sı bu konuda kararsız iken yüzde 14,8’i katılıyorum seçeneğini, yüzde 16,4’ü ise kesinlikle katılıyorum seçeneğini işaretlemiştir.

Tablo 50: 45. Soru olan Dindarlığın Tek Ölçütü İbadetlerdir Sorusuna Yönelik Tanımlayıcı İstatistikler

45. soru	
N	250
Ortalama	2,69
Standart Sapma	1,41

Tablo 50’de yer alan bilgilerde katılımcıların 45. soruya verdikleri cevapların puanlarının ortalamasının 2,69 olduğu görülmektedir. Bu sorunun puanlarının standart sapması ise 1,41’dir. Katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda bu konuda genel anlamda kararsız oldukları durumu ortaya çıkmıştır. Dindarlığın tek ölçütünün ibadetler olduğunu düşünenlerin ve düşünmeyenlerin sayıları birbirine yakındır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Toplumsal hayat içerisinde sosyal bir varlık olan insan yaşadığı çevreden etkilenecek sürekli bir değişim içerisine girer. İnsanın yaşadığı bu değişimler ve dönüşümler içerisinde yer aldıkları toplum yapısını da etkiler. Tarih boyunca değişmemiş, sabit kalmış hiç bir topluma rastlanmamıştır. Toplumlar da tıpkı bir canlı organizma gibi doğmakta, büyümekte, gelişmekte ve ölmektedir. Değişim kimi zaman olumlu sonuçlar doğururken kimi zaman ise olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bu çalışmada ise genel anlamda değişimin yaratmış olduğu etkiler Kayseri iliyle sınırlandırılarak sosyolojik bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Tarih boyunca tüm toplumlar zaman zaman önem arz eden bazı süreçlerden geçmişlerdir. Bu süreçlere aydınlanma, sanayileşme, modernleşme gibi akımlar örnek olarak gösterilebilir. Modernleşme, aydınlanma, sanayileşme gibi süreçler sonrasında toplumların kendilerine özgü sahip oldukları bazı inanç ve değerlerde mevcut hallerinden farklılaşmalar yaşanmıştır. Yaşanan farklılaşma ve değişimler sonucunda toplumların kültürel yapılarında, inanç ve değerler sistemlerinde bazı çözümler meydana gelmiştir. Modernleşme, aydınlanma, sanayileşme vs. gibi süreçler sonrasında birey için geleneksel alanla kendisi arasında bir kırılma yaşanmıştır. Birey, yaşanan süreç içerisinde modernleşmenin koşullarını benimsemeye çalışırken bir yandan da modernizmin ön gördüğü biçimde gelenekle olan bağlarını koparmaya başlamıştır. Her toplumun kendine özgü olan ve kendisini diğerlerinden farklı kılan çeşitli özellikleri mevcuttur. Toplumsal olarak benimsenen, o toplumu diğer toplumlardan farklı kılan, biricik yapan bazı değer ve inançlar yaşanan bu türlü süreçler sonrasında dönüşüme uğramıştır. Yaşanan bu dönüşüm ise genel olarak sosyal çözümler dediğimiz durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal çözülme, tıpkı toplum gibi değişen ve dönüşen bir yapıdır. Bağlı bulunulan zaman ve mekana göre ya da toplumda yaşanan sorunların çeşitliliğine göre toplumsal çözülmenin de gerçekleşme halleri değişkenlik gösterebilir. Toplumda intihar, suç, şiddet, alkolizm vs. gibi olumsuz durumların artması da sosyal çözülme olarak adlandırılırken modernizm, sanayileşme gibi süreçler sonrasında toplumsal kurumların veya toplumdaki bireylerin yaşanan bu hızlı dönüşüme karşı adaptasyon sorunu yaşamaları, yeni norm ve değerlere uyum sağlayamamaları da sosyal çözülme olarak adlandırılabilir. Toplumların yaşamış olduğu bu dönüşüm mevcut bulunan şehir hayatını ve yapısını da etkilemiştir. İçinde bulunulan süreç doğrultusunda Kayseri ili de ister istemez çeşitli dönüşümler yaşamıştır. Bu başkalaşmalar kimi zaman sosyo kültürel olarak zenginlikler getirirse de kimi zaman ise yozlaşmalar, yabancılaşmalar ve çözümlere sebep olmuştur. Yapılan bu çalışma ile Kayseri ilinde, kültüründe veya değerlerinde gerçekleşmiş olan ya da gerçekleşmesi olası olan değişimler ele alınmıştır.

Araştırmanın konusunu temel olarak modernizm, aydınlanma ve sanayileşme gibi süreçler sonrasında yaşanan teknolojik, ekonomik, kültürel gelişmeler/değişmeler ve bu değişimlere bağlı olarak toplumsal olarak gerçekleşen, ilişkiler üzerinde ön plana çıkan çözülme/ayrışma gibi durumların din faktörüyle etkileşimi oluşturmaktadır. Ayrıca bu etkileşimin Kayseri ilinde oluşturduğu boyutlar ele alınmıştır. Araştırmanın temel varsayımı da yine aynı şekilde Kayseri’de yaşanan ya da yaşanması muhtemel olan çözülme, ayrışma, bozulma gibi durumların başta din kurumuyla ilişkisini ortaya koymak ve bütün sosyal unsurlarda meydana gelen bütünlüğün bozulması halini sosyal çözülme bağlamında gözler önüne sermektir.

Kayseri’de sosyal ilişkiler bağlamında yaşanan değişmeler, ayrışmalar ve çözümler toplumsal yapı içerisinde bütünlüğü bozacak ve başta din kurumu olmak üzere aile, ekonomi, siyaset gibi kurumları da etkileyebilecek potansiyeldedir. Din kurumunun toplumsal yapı üzerinde hem birleştirici hem de ayrıştırıcı etkileri mevcuttur. Bu çalışmada ise esas olarak Kayseri’de din kurumunun hangi yönünün öne çıktığı üzerinde durulmuştur. Konuyla ilgili olan literatür taramasının yanı sıra yapılan anket ile birlikte mevcut durum somut bir biçimde analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu anket ile birlikte hipotezler test edilmiş çıkan sonuçlar ise sadece Kayseri iline genellenmiştir. Belirlenen hipotezler arasında dindarlık arttıkça sosyal çözülmenin az olacağı yönünde

bir ifade vardır. Yapılan anket sonucu doğrultusunda bu hipotez doğrulanmış, Kayseri için dindarlık oranı arttıkça sosyal çözülmenin az olacağı yönünde bir bilgi ortaya çıkmıştır. Bir diğer hipotez ise dini anlamda ve manevi ilişkiler konusunda kuşaklar arasında farklılık olması durumudur. Yapılan anket sonucuna göre bu hipotez de doğrulanmıştır. Çıkan sonuçlar doğrultusunda yaşlılar gençlere oranla daha dindarlardır ve manevi yönleri de daha yüksektir. Gençlerde toplumsal anlamda çözülme durumunun fazla olduğu yönündeki hipotez de yine aynı şekilde çıkan anket sonuçlarına göre doğrulanmıştır. Genç kuşak-yaşlı kuşak arasında sosyal çözülme yönünden genç kuşağın daha üst seviyede olduğu bilgisi ortaya çıkmıştır. Eğitim düzeyine göre farklılık çıkması yönündeki hipotezimiz, eğitim düzeyi yüksek olanlarda sosyal çözülmenin fazla olduğu, aynı şekilde eğitim düzeyi düşük olanların da daha dindar oldukları yönünde elde edilen veri ile doğrulanmıştır.

Konuyla ilgili direkt veya indirekt olarak yapılan bazı çalışmalar irdelenmiş ve tarafımızdan yapılan çalışmada elde edilen veriler ile karşılaştırmaları yapılmıştır. Yıldırım (2005)'in yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre Afyon'dan seçilen örneklem grubu genel anlamda dini bütünleştirici bir unsur olarak görürken; dini yapılanmaları veya cemaatleri ayırıştırıcı bir unsur olarak görmektedirler. Ayrıca seçilen örneklem grubunun neredeyse yarısından fazlası dini problemlerin toplumu ayırıştırdığı düşüncesine sahiptir. Bu çalışmaya göre dini tarikatların genel anlamda kardeşliğe ve bütünlüğe vurgu yapıyor olmalarına karşın; toplum üzerinde birleştiricilik, bütünlük, kardeşlik oluşturucu bir etkiye sahip olmadıkları ortaya konmuştur. Daha ziyade çatıştırıcı, ayırıştırıcı ve bölücü etkilerin ön plana çıktığı vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra tarikatların kendi aralarında birbirleri üzerine üstünlük kurma çabaları, aynı dine mensup bireyleri karşı karşıya getirerek olumsuz bir ortam oluşmasına neden olmuştur. Bu durum ise toplumsal birliği bozucu bir niteliğe sahiptir ve bunun sonucunda ise toplum içerisinde çözümler meydana gelebilir. Afyon, kentleşme sürecinde olan bir ildir. Çalışma sonucunda Afyon'da yaşayan bireyler arasındaki sosyal ilişkilerde zayıflama durumunun ortaya çıktığı belirtilmiştir. Sosyal ilişkilerdeki bu zayıflama ve ayrışma hali genel bir güvensizlik durumunu ortaya çıkarmıştır. Toplumsal anlamda gelenekselliğin simgesi olan cemaat görünümü halen devam etmektedir ancak bu durum Afyon'da sosyal bir çözülme halinin yaşanmasına engel olamamıştır. Yapılan çalışma, bireyler ve kurumlar arasındaki ilişkilerde

ayrışmalar ve çözümler olduğunu göstermektedir (Yıldırım, 2005: 197-294). Dolayısıyla çıkan sonuçlar Yıldırım (2005)'in temel hipotezini doğrular niteliktedir.

Konuyla ilgili bir başka çalışma olan Gürsoy (2011)'in araştırmasının temel varsayımı; Ağrı ilinde toplumsal ilişkiler bağlamında yaşanan çözümler ve değişmelerin başta aile ve din kurumu olmak üzere tüm sosyal kurumlar üzerinde ayrıştırıcı etkilere sebep olmasıdır. Çalışmada yer alan sonuçlara göre Ağrı ilindeki katılımcılar genel anlamda geleneklerine, değerlerine, örf ve adetlerine bağlı bir yaşam sürmektedirler. Ancak göç ile birlikte hızlanan modernleşme süreci Ağrı ilinde de etkisini göstermiştir. Bu etki, dini değerlerin, akrabalık ilişkilerinin, aile bağlarının, ahlaki değerlerin çözülmeye başlaması yönünde kendisini göstermiştir. Din, tüm toplumlarda sosyal hayat içerisinde etki gücü en yüksek kurumlar arasındadır. Ağrı ilinde de dinin toplumsal yapı üzerindeki etkisi büyüktür. Sekülerleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte zamanla bu etki azalmaya başlamıştır. Çalışmada çıkan sonuçlara göre eğitim düzeyi ve ibadet tutumu arasında çıkan fark anlamlıdır. Aynı şekilde eğitim düzeyi ve aile içi ilişkiler ile kuşak çatışmaları tutumu arasında çıkan puan ortalamaları farkı anlamlıdır. Yaş ölçeğine göre bakıldığında ibadet tutumuna yönelik puan ortalamaları arasında anlamlı fark mevcuttur (Gürsoy, 2011: 205-207).

Ağrı ili geleneksellikten moderne doğru bir evrilme süreci içerisindeydir. Ağrı yöresi insanının sosyal ve kültürel yaşantılarında, bakış açılarınday, ibadet tutumlarında, aile, akrabalık ve komşuluk bağlarında büyük değişimler söz konusudur. Yapılan araştırma sonucunda ise bu değişimler gözler önüne serilerek araştırmacının varsayımları doğrulanmıştır. Ağrı ili yaşadığı süreç sonucunda toplumsal ve sosyo kültürel yapısı bağlamında çözümler ve değişim yaşamaktadır. Dinin ve manevi değerlerin toplumsal hayata etkisi ise halen pozitif yöndedir. Yaşanan sosyal çözümler sonucunda aile ve akrabalık bağlarının zayıflamış olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Yükselen eğitim düzeyiyle birlikte bireyler olaylara daha bilinçli bir şekilde bakmaktadır. Bunun yanı sıra yükselen eğitim düzeyi bireylerin dini tutumlarında da bazı etkiler yaratmıştır. Kimileri daha bilinçli bir şekilde dini görevlerini yerine getirir iken kimileri ise dinden uzaklaşmaktadır (Gürsoy, 2011: 207-209).

İnsan ve toplum yapısı, doğası gereği dinamik ve değişken bir yapıdadır. Aynı şekilde din ve toplum ilişkisi de durağan değildir. Din, toplumsal hayatta çok önemli bir yere sahiptir. Öyle ki bir toplumsal yapıyı anlayabilmek için öncelikle o toplumsal

yapının mensubu olduğu dini anlayabilmek gerekmektedir. Dinler ortaya çıkmalarından itibaren toplumları kötülüklerden korumak, iyiye ve doğruya yönlendirmek amacındadırlar. Ancak bazı durumlarda bazı mücadeleler ve anlaşmazlıklar sonucu olumsuzlukların yaşanması muhtemeldir. Dinler aslolarak bütünleştirici işlev görme idealindedirler. Bazı siyasal ve ekonomik çıkarlar doğrultusunda dinlerin ayrıştırıcı işlev gördükleri gibi bir düşünce de söz konusu olmuştur. Bu ise tamamen dinin çıkarlar doğrultusunda farklı algılanışından kaynaklanmaktadır. Bilgin (1996)'nın araştırması ise bu bilgiler doğrultusundadır. Ona göre Sanayi Devrimi'yle birlikte göç ve kentleşme olgusu toplumlar üzerinde büyük değişimler yaratmıştır. Bu değişim sonucunda hem ekonomik yönden problemler yaşanmış hem de sosyal ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Aile kurumunda ve gündelik yaşamda çözümler meydana gelmiştir ve bireysellik ön plana çıkmıştır. Önceleri din, insanlar için herhangi bir sorun yaşanıldığında sığınılacak bir liman vazifesi görür iken bu süreç içerisinde sekülerleşmenin de yaygınlaşmasıyla sorunlarla baş edebilmek için başka çözümler aranmış ve dinden uzaklaşmaya başlanmıştır. Modernleşmeyle birlikte din de çeşitli dönüşümlerden geçmiş, bireysellik burada da ön plana çıkmıştır. Bu durumda din toplumsal çözümler karşısında yeterince savaş verememiş o da bu süreçten etkilenen kurumlar arasına girmiştir (Bilgin, 1996: 171-172).

Yapılan çalışmalar doğrultusunda bakıldığında genel anlamda bir çözümler sürecinin mevcut olduğu görülür. Yaşanan bu çözümler süreci, sosyal ilişkileri doğrudan etkilemiş; aile, akrabalık ve komşuluk ilişkileri zayıflamış, gelenek-görenek, örf ve adetlerden uzaklaşmış, toplumsal hayat için büyük önem arz eden din ve aile kurumu başta olmak üzere çeşitli kurumlarda ayrışmalar ve yozlaşmalar yaşanmıştır. Bu çalışma açısından bakıldığında ise Kayseri'de de benzer sürecin yaşanmış olduğu bilgisi ortaya çıkmıştır. Bilindiği üzere dinin hem birleştirici hem de bazı durumlarda ayrıştırıcı fonksiyonları mevcuttur. Bu çalışmayla birlikte Kayseri'de bir sosyal çözümler süreci yaşanıyor mu, yaşanıyorsa bu çözümler hangi boyutta ve din olgusu burada hangi fonksiyonuyla ön plana çıkmakta gibi sorulara cevap aranmıştır. Çıkan sonuçlara bakıldığında Kayseri'de belirlenen örneklem grubunun kendilerini dindar olarak tanımlamaya yönelmiş oldukları görülür. Burada "Sosyal istenirlik" kavramı devreye girer. Çıkan sonuçlara göre katılımcılar gerçekte yeteri kadar dindar olmasa bile kendilerini dindar olarak tanımlama eğilimindedirler. Seçilen örneklem grubu

aynı zamanda Kayseri’de toplumsal olarak bir çözülme yaşandığı sonucunu verdikleri cevaplar doğrultusunda ortaya koymuşlardır. Bireylerin dindarlığı arttıkça toplumsal çözülmenin azaldığı yönündeki hipotezin test edilmesi amacıyla toplumsal çözülme ve dini tutum ölçeklerine korelasyon analizi uygulanmıştır. Bu analiz sonucunda anlamlı bir farklılık olduğu ortaya konmuştur. Yani bireylerin dindarlığı arttıkça sosyal çözülmenin azaldığı yönündeki hipotez doğrulanmıştır. Yaşanan değişim süreciyle birlikte kuşaklar arasındaki farklılıklarda da artış yaşanmıştır. Genç kuşak manevi ilişkilere ve din olgusuna farklı bir boyuttan bakarken yaşlı kuşak daha farklı bir boyuttan bakmaktadır. Çalışmada çıkan sonuçlar doğrultusunda bu öngörüde doğrulanmıştır. Yaşlı kuşağın genç kuşağa oranla daha dindar ve manevi yönleri daha kuvvetli olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde kuşaklar arası sosyal çözülme durumunda da farklılık yaşanacağı öngörüsü ileri sürülmüş ve bu öngörüde yapılan analizler sonucunda doğrulanmıştır. Genç kuşakta yaşlı kuşağa oranla daha fazla sosyal çözülme durumunun yaşandığı ortaya konmuştur. Sosyal çözülme sürecinin eğitimle ilişkisini ortaya koymak amacıyla yapılan analizlerde eğitim durumunun yüksek olması halinde sosyal çözülmenin daha fazla yaşanacağı sonucu ortaya çıkmıştır. Diğer yandan eğitim durumunun düşük olması halinde de daha dindar olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Çalışmada yer alan katılımcılara “sosyal çözülmenin ne olduğunu biliyor musunuz” sorusu sorulmuştur. Bu soruya verilen yanıtların ortalaması 3’e yakındır. Yani katılımcılar aslında genel olarak kararsızdır. Ancak biliyorum yanıtını verenlerin sayısı da oldukça fazladır. Bunun sebebi yıllara bağlı olarak insanların bilinçlenme derecelerindeki artış olabilir, seçilen örneklemelerden doğan farklılıklar olabilir, katılımcıların doğru bilgi verip/vermemesi etkili olabilir çünkü herhangi bir kavramı biliyor olmak olumlu istenen bir davranıştır ve katılımcılar bundan dolayı gerçek dışı yanıtlar vermiş olabilir. Bu durum yapılacak olan diğer çalışmalar için önemli bir bilgi arz etmektedir. Bundan sonraki yapılan çalışmalarda konunun daha iyi anlaşılması ve çalışmanın doğru yönde seyretmesi için katılımcılara anket yapılmadan önce konuyla ilgili bilgi verilmesi veya anket içerisinde sosyal çözülmeye dair standart bir tanımın yer alması daha doğru sonuçlar alınmasına yardımcı olacaktır.

Genel anlamda bakıldığında süreç içerisinde tüm dünyada ve Türkiye’de yaşanan sosyo-kültürel ve ekonomik değişimler Kayseri ilinde de çeşitli dönüşümlere sebep olmuştur. Bu dönüşümler aile içi ilişkilerin zayıflaması, gelenek-görenek-örf ve

adetlere bağılılığın azalması, ibadet tutumlarının ve dine bakış açılarının değişmesi, komşuluk ilişkilerinin ve akrabalık bağlarının zayıflaması vs. olarak kendisini gstermektedir. Yapılan anketten elde edilen veriler bu bilgileri doğrulamıştır. Gelenekten moderne doğru evrilen toplum yapısı Kayseri toplumunda da kendisini gstermiş; kiltür, inanç ve değerlerde geleneksel yapıdan modern yapıya doğru bir dönüşüm söz konusu olmuştur. Geleneksel yapı içerisinde yetişen eski kuşak ve modern yapı içerisinde yetişen yeni kuşak arasında görüş farklılıkları ortaya çıkmış ve gün geçtikçe bu farklılıklar artmıştır. Bu farklılıklar içerisinde sosyal roller, ibadet tutumları, aile ve akrabalık bağları vs. gibi tutumlar dikkat çekmektedir. Kayseri’de yaşanan dönüşümler arasında hiç şüphesiz eğitim seviyesi de yer almaktadır. Günümüzde hızla büyüyen Kayseri’deki eğitim durumu da buna bağlı olarak değişmiştir. Daha önceleri şehirde sadece tek bir üniversite mevcut iken günümüzde bu sayı dörde ulaşmıştır. Bu da şehrin eğitim yapısını hiç kuşkusuz olumlu yönde etkilemektedir. Üç tanesi devlet bir tanesi vakıf olmak üzere kurulan üniversiteler aynı zamanda şehrin demografik, sosyal ve kültürel yapısını da değiştirebilir niteliktedir. Bu üniversitelerle birlikte şehre yeni gelen öğrenciler, öğrencilerle birlikte gelen aileler ve akademisyenler şehrin nüfusunu arttırmaktadır. Ayrıca bu kişilerin geldikleri yer doğrultusunda gelişen sosyal kimlikleri ve yaşam tarzları Kayseri’deki mevcut nüfusun sosyal kimlikleri ve yaşam tarzlarını da etkileyebilmektedir. Kayseri’nin toplumsal yapısı içerisindeki yaşanan ve yaşanabilecek olumsuzlukları en aza indirebilmek için önerilerimiz şunlar olacaktır. Bu süreçte yozlaşmalardan, çözümlerden en az seviyede etkilenmek veya etkilenmemek için aileler, çocuklarıyla bağlarını kuvvetlendirmelidir. Çeşitli pedagojik eğitimlerle birlikte toplumsal yapının en küçük birimi olan aile kurumu güçlendirilebilir. Toplumsal ilişkileri geliştirebilmek, eskisi gibi güçlü bağlar oluşturabilmek için toplum genelinde çeşitli eğitimler ve seminerler verilebilir. Sosyo-kültürel etkinlikler çoğaltılarak Kayseri halkının gelenekleriyle ve değerleriyle olan bağı kuvvetlendirilebilir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte yaygınlık kazanan kitle iletişim araçlarının olumsuz etkilerini giderebilmek adına kontrollü bir biçimde kullanımlarını sağlayacak bazı tedbirler alınabilir. Çocukların ve gençlerin arkadaş seçimlerine özen gösterilebilir, sosyal çevresi kendisine uygun seçilebilir. Okullar ve camilerde de bireyleri ve toplumu bilinçlendirici ve eğitici bilgilendirmeler daha fazla yapılabilir.

Sonuç olarak yapılan çalışma doğrultusunda Kayseri'nin sosyal çözülme gibi bir süreçle karşı karşıya kaldığı ve bahsedilen süreç devam ettikçe de karşı karşıya kalmaya devam edeceği anlaşılmıştır. Kayseri dinsel ve cemaatsel anlamda muhafazakar denebilecek bir toplum yapısına sahiptir. Şehirde dinin etki alanı ve gücü de oldukça yüksektir. Daha öncesinde de bahsedildiği gibi dinin hem birleştirici-bütünleştirici hem de ayrıştırıcı-çatıştırıcı yapısı mevcuttur. Kayseri şehrinin yaşadığı bu çözülme sürecinde dinin etkisinin ise çıkan sonuçlar doğrultusunda kuşaklara göre farklılaşmış olduğu görülmektedir.

Bu durum, zamana ve şartlara göre değişkenlik gösterebileceğinden daha sonra yapılacak olan akademik çalışmalarda bunun göz önünde bulundurulmasında fayda görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abuzer C (2006) Medyadaki şiddet haberlerinden hareketle Türkiye’de toplumsal çözülme ve din. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (16), 149- 159.
- Aslan S, Yılmaz A (2017) Modernizme bir başkaldırı projesi olarak postmodernizm. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (2), 93-108.
- Avan S (2013) Liberalizmin Türkiye’deki temel hak ve özgürlüklere yaklaşımı: Liberal Düşünce Dergisi örneği. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Sakarya.
- Aydın M (1986) Din ve toplum ilişkisi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (3): 47-59.
- Aydın M (2014) *Moderniteye Dışarıdan Bakmak* (Açılım Kitap, İstanbul).
- Bashardost A (2014) Afganistan’da sosyal çözülme ve televizyonun etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Konya.
- Batu M, Tos O (2017) Tüketim kültürü odağında modernizm ve postmodernizmin karşılaştırılması. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5 (2), 991-1023.
- BBC (2017). *Pew: İslam 2017’e kadar ‘dünyanın en büyük dini olabilir’*.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39127472> (25 Mayıs 2019).
- Berger PL, Berger B, Kellner H (2000) *Modernleşme ve Bilinç*, çev. Cevdet Cerit. (Pınar Yayınları, İstanbul).
- Bilgin V (1996) Toplumsal çözülme ve din ilişkilerine din sosyolojisi açısından kavramsal bir yaklaşım. Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun.
- Burhan H A (2010) 1980 sonrası sosyal değerler ve sosyal çözülme: öğretmenler üzerine uygulamalı bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Yapı Sosyal Değişme Bilim Dalı, İstanbul.

- Çayabatmaz E (2016) Kur'an-ı Kerim bağlamında İslami dindarlık ölçeği denemesi. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Kayseri.
- Cebeci S (2008) Milli kimlik bağlamında din-kültür ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 3 (2), 1-11.
- Çiftçi İ (2015) *Avuçlarımızda Titreyen Dünya: Küreselleşme* (Vadi Yayınları, İstanbul).
- Daud NW (2001) *İslam Bilgi Anlayışı ve Çoğulcu Bir Toplum Modeline Yansıması: Malezya Örneği*, çev. Fuat Aydın. (Ankara Okulu Yayınları, Ankara).
- Demir Y (2001) Modernizmden postmodernizme geçiş sürecinin dinamikleri. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Sakarya.
- Doğan Ş (1997) Postmodernizm tartışmaları çerçevesinde özne sorunu. Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Kırıkkale.
- Erkol M (2004) Din-dindarlık kavramları ve sosyolojik bir yöntem olarak dindarlık ölçekleri. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Konya.
- Esslin M (2011) *Televizyon Çağı: T.V. Beyaz Camın Arkası* (Pınar Yayınları, İstanbul).
- Giddens A (2010) *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, çev. Ümit Tatlıcan. (Say Yayınları, İstanbul).
- Güneş HN (2004) Modernizmden postmodernizme Türkiye'de kültürel yabancılaşma sorunu. Yüksek Lisans Tezi. Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Mersin.
- Gürsoy İ (2011) Ailede sosyal çözülme ve din (Ağrı il örneği). Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Erzurum.
- Hazır M (2010) Toplumsal çözülme üzerine bir deneme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (27).

- İçel H, Talas M, Bildirici SS (2008) *Farklı Yönleriyle Küreselleşme* (Doğu Kütüphanesi, İstanbul).
- Kaya, A (2018). *Dünyadaki müslüman sayısı 2018*. <https://www.tech-worm.com/dunyaki-musliman-sayisi-2018/> (24.05.2019).
- Keskin M, Hülagü MM (2007) *Geçmişteki İzleriyle Kayseri* (Erciyes Üniversitesi, Kayseri).
- Kılıç E (2015) Marksizm'in din anlayışı. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Muğla.
- Köse M (2018) *Kayseri Şehri, İdari, Demografik, Sosyal ve İktisadi Yapısı 1830-1860* (Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri).
- Lefebvre H (2016) *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, çev. Işın Gürbüz. (Metis Yayınları, İstanbul).
- Mutlu K (1989) Bir dindarlık ölçeği (Sosyoloji'de yöntem üzerine bir tartışma). *İslami Araştırmalar Dergisi* 4 (3): 194-199.
- Northbourne L (2000) *İlerlemeye Farklı Bir Bakış*, çev. Deniz Özer. (İnsan Yayınları, İstanbul).
- Okumuş E (2003) *Toplumsal Değişme ve Din* (İnsan Yayınları, İstanbul).
- Sarıçiçek A (2018) Toplumsal değişim ve kuşaklar arası ilişkiler (Kayseri Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Isparta.
- Şimşek G (2010) Türkiye'de sosyal çözülme sosyal bütünleşme ve din: Türk-Kürt farklılaşması. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Şimşek G (2010) Türkiye'de sosyal çözülme sosyal bütünleşme ve din: Türk-Kürt farklılaşması. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, İstanbul.

- Sitti S (2011) Vakum ve modifiye atmosfer ambalajlamanın Kayseri mantısının bazı kalite nitelikleri üzerine etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gıda Mühendisliği Anabilim Dalı, Kayseri.
- Somuncu M (1998) *Cumhuriyet'in 75. Yılında Kayseri* (Kayseri Valiliği, Ankara). Subaşı Mİ (2017) *40. Yılında Kayseri OSB: Ticaret Şehrinden Sanayi Şehrine Geçişin Hikayesi* (Kayseri Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü, Kayseri).
- Sunar L (2014) *Türkiye'de Toplumsal Değişim* (Nobel, Ankara).
- Tekin M (2007) Mevlana Celaleddin Rumi'nin eserlerinde sosyal bütünleşme ve sosyal çözülme bağlamında din. *İstem Dergisi* (10): 43-64.
- Türkdoğan O (1996) *Değişme Kültür ve Sosyal Çözülme* (Birleşik Yayıncılık, İstanbul).
- Türkdoğan O (1996) *Milli Kültür Modernleşme ve İslam* (Birleşik Yayıncılık, İstanbul).
- Türkiye Cumhuriyeti Kayseri Valiliği (2019). *Nüfus Yapısı*.
<http://www.kayseri.gov.tr/nufus-yapisi> (1 Ağustos 2019).
- Ülke (2019). *Kayseri'nin nüfusu arttı*. <http://www.haber7.com/kayseri/2818862-kayserinin-nufusu-artti> (28 Mayıs 2019).
- Yasin M (2012) Örf ve adet kuralları ile idari teamüllerin idare hukukundaki yeri. *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 15 (2), 29-44.
- Yeni Şafak (2012). *İşte 6,9 milyarlık dünyanın din nüfusu*.
<https://www.yenisafak.com/aktuel/iste-69-milyarlik-dunyanin-din-nufusu-436757>
(25 Mayıs 2019).
- Yıldırım A (2005) Sosyal çözülme Afyon ili örneği. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Isparta.

EKLER

EK-1

ANKET FORMU

Değerli Katılımcı

“Toplumsal Çözülme ve Din Olgusunun Sosyolojik Bir Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi: Kayseri Örneği” başlıklı bu anket Nevşehir Hacı Baktaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Anabilim Dalında yüksek lisans tez çalışmasında değerlendirilmek için yapılmaktadır. Araştırma bilimsel bir nitelik taşımaktadır. Bu sebeple derlenen kişisel bilgiler ve verilen cevaplar gizli tutulacaktır ve herhangi bir kimlik bilgisi istenmeyecektir. Anket formunda bulunan sorulara vereceğiniz samimi ve doğru cevaplar çalışmanın doğru sonuçlara ulaşması açısından önem taşımaktadır. Katılımınız ve katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim.

I. BÖLÜM DEMOGRAFİK SORULAR

1. Cinsiyet

Kadın Erkek

2. Yaş

15-25 26-35 36-45 56 ve üzeri

3. Medeni Durum

Evli Bekar Boşanmış Dul

4. Eğitim Durumu

Okur yazar değil İlkokul Ortaokul Lise
 Yüksekokulu Üniversite Lisansüstü

5. Meslek

Memur İşçi Asker/Polis Esnaf/Tüccar/İş adamı
 Çiftçi Öğrenci Ev hanımı Emekli Diğer (.....)

6. Aylık Gelir

500 TL'den az 501-1000 TL 1001-2000
 2001-3000 3001-4000 4001 ve üzeri

7. Şu anda yaşamakta olduğunuz yer

Kayseri şehir merkezi İlçe ... Köy

8. Kayseri merkeze sonradan mı yerleştiniz?

Evet Hayır

9. Sekizinci sorunun cevabı “evet” ise nereden geldiniz?

Kayseri'nin ilçelerinden Diğer Şehirlerden (.....)

2. BÖLÜM

SOSYAL ÇÖZÜLMEME YÖNELİK SORULAR

İFADELER	KATILMA DERECESESİ				
	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Komşularımızla ilişki kurarım.					
Bir şeye ihtiyaç duyduğumda bu durumu komşularımızla paylaşıyorum.					
Apartmanda ikamet eden herkesi tanırım ya da tanımak isterim.					
Apartmana yeni birisi taşındığında mutlaka onu ziyaret ederim.					
Kayseri’de eskiden komşuluk ilişkilerinin çok daha iyi olduğuna inanırım.					
Yaşadığım şehrin muhafazakar bir yapısı olduğunu düşünürüm.					
Şehre dışarıdan gelen insanların şehrin toplumsal yapısını değiştirdiğine/bozduğuna inanırım.					
Sosyal çözülmenin ne olduğunu biliyorum.					
Kayseri’de sosyal çözülme olduğunu düşünüyorum.					
Türkiye’de sosyal çözülme olduğunu düşünüyorum.					
Kayseri’de dini ve ahlaki anlamda çözülme olduğu düşüncesine kapılıyorum.					
Şehir hayatının örf ve adetleri olumsuz yönde etkilediğini düşünüyorum.					
Toplumsal olarak yozlaşma yaşandığını düşünüyorum.					
Milli bağların çözüldüğünü düşünüyorum.					
Örf ve adetlerimiz benim için önemlidir.					
Gelenek ve hareket göreneklerimize uygun ederim.					
Bayramlarda aile ziyaretlerinde bulunurum.					
Bayramların günümüzde eski önemini yitirdiğini düşünürüm.					
Tanımadığım bir insanın yardıma ihtiyacı olduğunu gördüğümde ona hiç düşünmeden yardım ederim.					

İFADELER	KATILMA DERECESESİ				
	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla beraber aile ve toplum içerisinde iletişimde bir kopukluk olduğunu düşünüyorum.					
Toplumsal olarak dine ve kültüre yabancılaşmada kitle iletişim araçlarının rol oynadığını düşünüyorum.					
Dinin insanları ayırttığını ve birbirinden kopardığını düşünüyorum.					
Din kurumunun toplumsal açıdan bütünleştirici bir fonksiyonu olduğunu düşünüyorum.					
Sosyal çevre oluşturmak açısından dini cemaatleri ve grupları gerekli buluyorum.					
Dini açıdan bireylerin evlilik öncesinde flört etmesinde sakınca görmüyorum.					
Evlenmeden çocuk sahibi olmak normaldir.					
Evlenmeden aynı ev içerisinde yaşamak normaldir.					
Karşı cinsten biriyle yaşayacağım flört, aşk gibi durumları ailem normal karşılar.					
Anne ve babam yaşlandığında onları huzurevi, bakımevi gibi kurumlara yerleştirmeyi düşünüyorum.					
Ebeveynlerim ve benim toplumsal olaylara bakış açımda farklılık vardır.					
Ailemin sahip olduğu inanç ve değerler benim sahip olduğum inanç ve değerleri etkiler.					
Bir kimsenin dindarlığı arttıkça çevresiyle ilişkileri de o derece iyi olur.					
Yakın çevremi dindar insanlardan seçmeye çalışırım.					
Yakın çevremi dindarlardan değil kafa dengi insanlardan seçerim.					
Dindar mahallelerde yardımlaşma ve dayanışma daha fazla görülür.					

3. BÖLÜM

DİNİ TUTUMA YÖNELİK SORULAR

İFADELER	KATILMA DERECEŚİ				
	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Allah'ın varlığına ve birliğine inanırım.					
Herkesin dünyada yaptığı ameline göre öldükten sonra Allah tarafından mükâfatlandırılacağına veya cezalandırılacağına inanırım.					
Namaz vakitlerinde namaz kılmaya özen gösteririm.					
Her yıl ramazan ayında eksiksiz bir biçimde oruç tutmaya özen gösteririm.					
Zekat, sadaka gibi ibadetleri gerçekleştirmeye özen gösteririm.					
İmkanım olsa hac vazifemi yerine getirmek isterim.					
İmkanım doğrultusunda her yıl kurban bayramlarında kurban keserim.					
İbadetlerimi yalnızca Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla yaparım.					
İbadetlerimi yerine getirdiğimde kalben ve ruhen huzurla dolarım.					
Dindarlığın tek ölçütü ibadetlerdir.					
Kur'an-ı Kerim'de yer alan esaslar benim davranışlarımı belirler.					
Kur'an-ı Kerim içerisindeki esasların ve ayetlerin her devirde geçerli olduğuna inanırım.					
İnsanlara, aileye, komşulara iyi muamelede bulunmak iyi bir mümin olmak için gereklidir					
Zekat ve sadaka vererek yardım ettiğim kişilerden karşılık beklemem.					
Dini vecibeleri yerine getiremesem de kendimi bir Müslüman olarak görüyorum.					
İbadetlerin yanı sıra ahlaklı ve dürüst olmakta önemlidir.					
İbadetlerin amacı insanlar arasında birlik ve beraberlik ruhunu geliştirmektir.					

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı: Ahsen Büşra KOÇAK

Uyruğu: Türk

Doğum Yeri ve Tarihi: Kayseri/21.09.1995 Tel: 05393914227

E-posta: ahsenkocakk@gmail.com

Yazışma Adresi: Yeni Mahalle 5. Cadde Türküm Apartmanı No:26/19

Kocasinan/KAYSERİ

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
İlkokul	Sümer İlköğretim Okulu	2009
Lise	Melikgazi Mustafa Eminoğlu Anadolu Lisesi	14.06.2013
Üniversite	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	17.06.2017

YABANCI DİL

İngilizce